

ОСЕМНАДЕСЕТИЙ БРЮМЕРЪ

НА

ЛУИ БОНАПАРТА

ОТЪ **КАРЛА МАРКСА.**

Превель отъ руски Г. Бакаловъ.

ЦѢНА 1.20

ВАРНА

Печатница «Взаимность»

1897.

Предговоръ къмъ третото нѣмско издание.

Необходимостта отъ едно ново издание на „18 Брюмеръ“ трийсетъ и три години подиръ неговото първо излизане доказва, че това съчинение и до сега никакъ не е изгубило значението си.

И наистина, то бѣ една гениална работа. Незабавно подиръ събитиего, което порази цѣлия политически свѣтъ като грѣмотевица отъ ясно небе, посрѣщаната отъ едни съ силенъ викъ отъ нравствено негодувание, прието отъ други като практически исходъ отъ революцията и като наказание за нейнитѣ заблуждения, слѣдъ събитиего, което въ всички предизвика само очудване и отъ никого не бѣ разбрано, — незабавно слѣдъ това събитие Марксъ излѣзе съ едно кратко епиграматическо съчинение, въ което изложи въ неговата вѣтрѣшна свръзка цѣлия вървежъ на французската история отъ времето на февруарскитѣ дни и раскри въ чудото на Вторий Декемврий единъ естественъ, необходимъ резултатъ отъ тази история, като при всичко това нѣмаше никаква нужда да се отнася къмъ героя на държавния превратъ иначе, освѣнъ съ напълно заслужено презрѣние. И картината бѣ нахвърлена отъ Маркса тѣй майсторски, щото всички понататѣшни раскрытия всѣки пътъ само даваха нови доказателства, до колко вѣрно се отражава дѣйствителността въ тази картина. Такова едно превъсходно разбиране животрещущата история на дена, такава ясно проникване въ смисълта на събитията въ са-

мия моментъ на тѣхното извършване е наистина бес-
примѣрно.

Разбира се, това би било невъзможно, ако Марксъ не познаваше тѣй дълбоко французската история. Франция е една страна, дѣто класовата борба, повече отъ дѣто и да било другадѣ, е бивала докарвана до рѣшителния си край. Затова именно въ Франция политическите форми, които се смѣняватъ едни други, въ рамките на които се разиграва класовата борба и които сѣ крайния резултатъ отъ тази борба, носятъ рѣзко определенъ характеръ. Центръ на феодализма въ сръднитѣ вѣкове, образцова централизирана съсловна монархия отъ времето на възражданieto, Франция отъ времето на Великата Революция събори феодализма и основа господството на буржуазията въ класически чистъ видъ, койго не се срѣща въ никоя друга европейска страна. Сѣщо така и борбата на излѣзлия въ историческата сцена пролетариатъ противъ господствующата буржуазия въ Франция взема отъ самото си начало по-остъръ характеръ, отъ колкото въ друга нѣкоя страна. Съ това се обяснява, защо Марксъ не само дѣто изучаваше съ особна любовъ миналата история на Франция, но и слѣдѣше текущата французска история въ всичките ѣ подробности, като събираше материалъ за въ бъдѣще. Ето защо събитията никога не го изненадваха.

Освѣтъ това, трѣбва да се обърне внимание още на едно обстоятелство. Не други нѣкой, ами Марксъ първи откри великия законъ на историческото движение, — законъ, споредъ който всѣка историческа борба, — било въ политическата, религиозната, философската или която и да било идеологическа областъ, — въ сѣщностъ е много или малко изражение на борбата между общественитѣ класи; а сѣществуването на тия класи

и тѣхнитѣ сблъсквания помежду имъ, отъ своя страна, зависятъ отъ степенъта въ развитието на тѣхното економическо положение, отъ тѣхния начинъ за производство и отъ опредѣляния отъ него начинъ за размѣна. Този законъ, койго има за историята сѣщото значение, каквото има за естествознанието законътъ за превръщанието на енергията, — и въ дадения случай този законъ послужи на Маркса като ключъ за разбиране историята на втората французска република. Върху тази история той се опита да провѣри открития отъ него законъ, — и подиръ трийсетъ и три години трѣбва да се признае, че това опитване излѣзе блѣскаво.

Фридрихъ Енгелсъ.

Предговоръ отъ автора.

Моя преждевременно умрѣлъ приятель *Мозесъ Вейдемейеръ**) мисляше да издава въ Нью-Йоркъ отъ 1 януарий 1852 г. единъ недѣленъ политически вѣстникъ. Той ми предложи да напиша за този журналъ историята на държавния превратъ. Азъ му приготвихъ всѣка недѣля до половината на февруарий статьи подъ общото заглавие „18 Брюмеръ на Луи Бонапарта“. Отъ туй време първоначалния планъ на Вейдемейера пропадна и презъ пролѣтъта на 1852 г. той почна да издава мѣсечния журналъ „*Революция*“. Втората книжка отъ този журналъ се състои отъ моя „18 Брюмеръ“. Нѣколко стогини отъ това съчинение проникнаха тогава въ Германия, но безъ помощта на официалната книжна търговия. Единъ нѣмски книгопродавецъ съ крайпо радикална отсѣнка, комуто азъ предложихъ да продава моето съчинение, дойде въ истинско нравственъ ужасъ по поводъ на тази „несвоевременна мисль.“

Отъ казаното се вижда, че това съчинение е написано подъ непосредственото впечатление на събитията и че обработения въ него исторически материалъ не отива по-надалечъ отъ 3 февруарий 1852 г. Това второ издание е предприето донейдѣ вслѣдствие книгопродавското търсене, донейдѣ по настояванието на приятелитъ ми въ Германия.

Отъ съчиненията по поводъ преврата на Вторий Декемврий, които се появиха приблизително въ *сжщото*

*) Воененъ началникъ на окръжието Сень-Луи въ време на американската междуособна война.

време съ мосто, заслужватъ внимание само двѣ: *Napoléon Le-Petit* отъ *Викторъ Хюго* и *Сонр d'Etat* отъ *Прудона*.

В Хюго се ограничава съ жлъчни и остроумни лични нападъки противъ отговорния редакторъ на преврата. Самия превратъ му се вижда неочакванъ като гръмотевица отъ ясното небе. Въ него той вижда само насилне отъ страна на единъ индивидумъ. Той не забълъзва, че не намалява, а възвеличава този индивидумъ, приписвайки му беспримърна въ всемирната история сила на лична инициатива. Прудонъ, отъ своя страна, се старас да представи държавния превратъ като резултатъ отъ по-предшното историческо развитие. Но неуспѣтно историческото обяснение на преврата у него се пресобръща въ историческа апология за героитъ на преврата. По този начинъ, той впада въ грѣшката на нѣмскитъ тѣй-нарѣчени „обективни“ историци. А пъкъ азъ доказвамъ, че *класовата борба* създаде въ Франция обстоятелства и отношения, които дадоха възможност на една посредствена, смѣшна персона да изиграе ролята на герой.

Ако се преработеше, това съчинение щѣше да изгуби своеобразната си окраска. За това азъ се ограничихъ да поправа печатнитъ погрѣшки и да исхвърля тия подеѣщания, които днеска вече не могатъ да се разбератъ.

Заключителнитъ думи на моето съчинение: „Но когато императорската мантия падне нѣй-подиръ възъплѣщитъ на Луи Бонапарта, бронзовата статуя на Наполеона ще падне отъ височината на Вандомската колона“ — вече се сбжднаха*).

*) Това предсказание на Маркса се сбждна, — наистина, за едно кратко време, — много по-точно, отъ колкото съмъ той можеше да очаква. Както се знае, споредъ рѣшението на Парижската Комуна, статуята на Наполеона заедно съ Вандомската колона биде съборена (*Заб. Пр.*).

VIII

Полковникъ Шара отвора атака противъ наполеонския култъ въ своето съчинение за похода въ 1815 г. Отъ тогава, а особно въ послѣднитѣ години, французската литература съ оръжието на историческото изслѣдване, критиката, сатирата и остроумието за винаги се просли съ наполеоновската легенда. Вънъ отъ предѣлитѣ на Франция това рѣзко раскжсване отъ традиционната ввра, този огроменъ превратъ не обрва вниманието на хората и още по-малко бѣ разбранъ.

Въ заключение ще забѣлѣжа, че се надѣвамъ съ своето съчинение да спомогна за премахването на пуснатата — особно въ Германия — школна фраза за тѣй-нарѣчения *цезаризмъ*. При тази повърхостна историческа аналогия забравятъ същността на работата — забравятъ, че въ стария Римъ имаше класова борба само вътрѣ въ привилегированото малцинство, между свободнитѣ богатани и свободнитѣ сиромаси, когато огромната производителна маса отъ населението, робитѣ бѣха просто единъ пасивенъ пиедесталъ за борцитѣ. Забравятъ сполучливата забѣлѣжка на *Сисмонди*: Римския пролетариатъ живѣеше на гърба на обществото, когато съвременното общество живѣе на гърба на пролетариата. При такова едно коренно различие между материалнитѣ, економическитѣ условия на старата и съвременната класова борба, — и политическитѣ резултати отъ тази борба не могатъ да иматъ повече общо, отъ колкото кентгерберийския епископъ и първосвѣщенникътъ Самуилъ.

Лондонъ, 23 юний 1869 г.

Карлъ Марксъ.

18-ИИ БРЮМЕРЪ НА ЛУИ БОНАПАРТА.

I.

Хегелъ забѣлѣзва на едно мѣсто, че всички велики всемирноисторически събития и личности, тъй да се каже, се появяватъ два пжти. Той е забравилъ да прибави: първия пжть като трагедия, втория пжть като фарсъ. Косидйеръ*) вмѣсто Дантона, Луи Бланъ вмѣсто Робеспйера, Планината отъ 1848 — 1851 г. вмѣсто Планината отъ 1793 — 1795 г., сестреникътъ вмѣсто вуйката. Сжщата карикатура се срѣща въ обстоятелствата, които придружаватъ второто издание на 18 Брюмеръ.

Хората сами правятъ своята история, но тѣ не я правятъ самопроизволно, — тѣ дѣйствуватъ не при обстоятелства, избрани отъ самитѣ тѣхъ, а при обстоятелства, независими отъ тѣхния изборъ, които ги обикалятъ непосредствено и сж наследдени. Преданията на всички мъртви поколѣния притискатъ като вампиръ умоветѣ на живитѣ. Тъкмо когато хората се вижда да се занимаватъ само съ преправяние на себе си и на околната си срѣда, създаватъ нѣщо,

*) Слѣдъ февруарската революция депутатъ отъ Парижъ и *ирефектъ* на парижската полиция. Слѣдъ юнскитѣ дни той бѣга отъ гоненията противъ него въ Лондонъ, дѣто пакъ се залавя за старото си занятие търговията на едро. — Марксъ иронически го съпоставя съ Дантона, защото последния, както се знае, въ единъ отъ критическитѣ моменти на Великата Революция — отъ 10 августъ 1792 г до отваряние засѣданията на Конвента — като министръ на правосъдието фактически се ползуваше съ диктаторска власть и осигури тържеството на републиката (*Заб. ирв.*).

дѣто никога не е бивало, — тъкмо въ тия епохи на революционни кризи си тѣ грижливо викатъ на помощъ духоветѣ на миналото, заематъ отъ тѣхъ имена, бойни лозунки, костюмъ и въ освѣтена отъ древността премѣна, на чуждъ езикъ разиграватъ нова сцена въ всемирната история. Така Лютеръ се преобличае като апостола Павла, революцията въ 1789—1814 г. се драпираше ту въ костюма на римската република, ту въ костюма на римската империя, а революцията въ 1848 г. не намѣри нищо по-добро, ами пародираше ту 1789 г., ту революционнитѣ предания отъ 1793—95 г. Така единъ новакъ, който се е научилъ на чуждъ езикъ, винаги го превожда мислено на майчиния си езикъ; а духа на новия езикъ до тогава той не е усвоилъ и до тогава не владѣе напълно този езикъ, до като не може да мине безъ мисленъ преводъ, до като въ новия езикъ не забрави матерния си.

Като се погледнатъ тия всемирноисторически закланания на мъртавецитѣ, завчасъ бие въ очи рѣзкото различие помежду имъ. Камилъ Демулинъ, Дантонъ, Робеспьеръ, Сенъ-Жустъ, Наполеонъ — героитѣ, както партиитѣ и масата въ старата французска революция, въ римски костюмъ и съ римски фрази оежществиха дѣлото на своето време, — тѣ освободиха отъ феодалнитѣ връзки и въздигнаха зданието на съвременното *буржуазно* общество. Революционеритѣ раскхсаха феодалната земя на парчета и покосиха израстналитѣ по нея феодални глави. Наполеонъ създаде вжтрѣ въ Франция условия, които направиха свободно развитието на свободната конкуренция, експлоатирането на распар-

чената поземелна собственостъ, прилаганието на освободенитѣ отъ феодални връзки промишлени производителни сили на нацията; а вънъ отъ Франция той навсѣкждѣ събори феодалнитѣ форми, до колкото буржуазното общество въ Франция се нуждаеше отъ съотвѣтствена, своевременна обстановка у своитѣ континентални съсѣди. Щомъ се въздигна новото обществено здание и ето че исчезнаха предпотопнитѣ гиганти, и всичко римско, възкръснало изъ мъртвитѣ Брутовци, Грахки, публиколи, трибуни, сенатори и самия Цезарь. Трѣзвено-практичното буржуазно общество си намѣри истинскитѣ тълкуватели и представители въ Сейовци, Кузеновци, Роайе-Коларовци, Бенжаменъ Констановци и Гизовци: неговитѣ истински пълководци засѣдаваха въ търговскитѣ кантори, негова политическа глава бѣ безглавия Людовикъ XVIII. Вдадена всецѣло въ натрупване на богатства и въ мирна борба въ областъта на конкуренцията, буржуазията забрави, че нейната люлка я пазѣха древнеримскитѣ призраци. Но колкото и да не е героично буржуазното общество, за да излѣзе то на свѣтъ, трѣбваше героизмъ, самопожертвувание, тероръ, междусобна война и всеевропейска битка. Въ класически строгитѣ предания на римската република борцитѣ за буржуазното общество намѣриха идеали и искусствени форми, илюзии, които имъ бѣха необходими, за да скриятъ отъ самитѣ себе си буржуазно-ограниченото съдържание на своята борба, за да удържатъ своето въодушевление върху височината на една велика историческа трагедия. Така единъ вѣкъ по-рано, при друга степенъ на развитие, Кромвелъ и англий-

ския народъ се въсползуваха за своята буржуазна революция отъ езика, страститѣ и илюзиитѣ, които вземаха отъ Вѣтия Завѣтъ. А когато се постигна дѣйствителната цѣль, когато английското общество бѣ преправено по буржуазенъ калѣпъ, — Локъ зае мѣстото на пророкъ Авакума.

Въ тия революции заклинанието на мъртавитѣ служеше за възвеличаване на новата борба, а не за пародирание на старата, служеше за да преувеличи значението на дадената задача въ фантазията, а не да уфѣйка отъ нейното разрѣшене на практика, — за да се намѣри отново духа на революцията, а не да се тича по диръ нейния призракъ.

Въ 1848—1851 г. се скиташе само призрактъ на старата революция, като почнешъ отъ Мара (Marrast), този републиканецъ съ желти ржкавици (républicain en gants jaunes), премѣненъ въ костюма на стария Бали, и свършищъ съ авантюриста, който криеше своето кално-отвратително лице подъ желѣзната маска на мъртвия Наполеонъ. Цѣлия народъ, който мислѣше, че съ революцията е ускорилъ настъпателната сила на своето историческо движение, се вижда внезапно пренесенъ назадъ въ една умрѣла епоха; а за да изчезне всѣко съмнѣние по това, пакъ възкрѣсватъ старитѣ дати, старото лѣточисление, старитѣ времена, старитѣ едикти, които ужъ отдавна бѣха станали достояние на антикварската ученость, и старитѣ ужъ отдавна истлѣли жандарми. Нацията се намира въ положението на оня смахнатъ англичанинъ въ Бедламъ*), който се мисли за съвременникъ

*) Иавѣсна лудница въ Англия (*Заб. пр.*).

на древнитѣ фараони и всѣки день се оплаква противъ натрапената му тежка работа въ стиопскитѣ златни рудници, въ тази подземна тъмница, дѣто той трѣбва да работи при слабо горяща лампа, турена на собствената му глава, подъ надзора на нагледника робски съ камшикъ въ ржката и на натрупанитѣ при изходитѣ варварски солдати, които не разбиратъ нито каторжницитѣ, нито единъ други, тѣй като всички приказватъ на разни езици. „И всичко това трѣбва да търпя азъ, свободнородения бритъ, — въздиша смахнатия англичанинъ, — за да добивамъ злато за древнитѣ фараони“. — „За да исплащамъ дълговетѣ на фамилията Бонапартъ“, — въздиша французската нация. Англичанинътъ, който е още съ здравъ умъ, все не може да се отърве отъ манията на златоправение. Французитѣ, като направиха революцията, все не можеха да се избавятъ отъ наполеоновскитѣ въспоминания. Изборитѣ на 10 декемврий 1848 г. *) доказаха това. Тѣ страстно се дърпаха отъ опасноститѣ на революцията назадъ къмъ египетскитѣ гърнета съ месо: желанието имъ се изпълни на 2 декемврий 1851 г. Тѣ иматъ не само карикатурата на стария Наполеонъ, тѣ иматъ и самия старий Наполеонъ — въ карикатуренъ видъ, неизбѣженъ за него въ половината на деветнайсетия вѣкъ.

Социалната революция въ деветнайсетия вѣкъ не може да черпи своята поезия отъ миналото, тя трѣбва да я черпи отъ бжджцето. Тя не може да стане сама за себе си, ако се

*) Избиранието на Луи Бонапарта за председател на републиката (Заб. ир.).

не откаже отъ всѣко суевѣрно почитание на старината. На предпшнитѣ революции бѣха необходими всемирноисторическитѣ въспоминания за миналото, за да заглушатъ въ себе си мисълта за собственото си съдържание. Революцията въ деветнай егия вѣкъ трѣбва да остави на мъртвитѣ да погрѣбватъ своитѣ мъртавци, за да си уясни собственото съдържание. Тамъ фразата преобладаващъ надъ съдържанието, тукъ съдържанието преобладава надъ фразата.

Февруарската революция завари старото общество *неприготвено*, и народътъ провъзгласи това сполучливо *неочаквано нападение* за всемирноисторически подвигъ, който открива новъ ера. На 2 декемврий единъ искусенъ фокусникъ ескамотира февруарската революция, така щото излиза, че резултатътъ отъ тази революция като че ли не е събаряннето на монархията, ами изгубванието на либералнитѣ отстѣпки, които бѣха извоювани отъ монархията съ вѣковна борба. Не *обществото* си извоюва ново съдържание, а като че ли *државата* само се върна къмъ най-старата си форма, къмъ голото господство на меча и расото. На *coup de main* (нечакваното нападение) въ февруарий 1848 г отговаря *coup de tête* (отчаяния превратъ) въ декемврий 1851 г. Както повикалъ, така се и отзовава. Но при все това, времето помежду не се е преминало напразно. Въ течението на 1848—1851 г. французското общество налага по съкратена, т. е. революционна метода уроцитѣ и опита, които при правилень, така да се каже, педантиченъ вървежъ на развитието, трѣбваше да предшествуватъ февруарската революция, за да я направятъ нѣщо по-

вече отъ едно расклащане на повърхнината. Обществото се намъри сега задъ исходната си точка; въ дѣйствителностъ то още трѣбва да си създаза революционна исходна точка, да си създаде положение, отношения, условия, само при които съвременната революция може да вземе сериозенъ характеръ.

Буржуазниятъ революцион, каквато е революцията въ осемнайсетия вѣкъ, бързо се носятъ отъ сполука на сполука, въ тѣхъ драматическитѣ ефекти сж единъ отъ други по-ослѣпителни, хората и нѣщата като че ли се потапятъ въ брилятовъ огънь, всѣки день дѣха съ екстазъ, — но тѣ сж скоропреходящи, бързо достигатъ тѣ своя зенитъ и обществото преживява едно продължително опиянение, преди да дойде въ състояние трѣзвено да си усвои резултатитѣ отъ своя периодъ на буйни стремления. Революциитѣ на пролетариата, каквато е революцията на деветнайсетия вѣкъ, напротивъ, постоянно се критикуватъ една друга, постоянно се спиратъ, връщатъ се къмъ туй, което ужъ бѣ вече направено, за да почнатъ пакъ отъ началото, жестоко-основателно тѣ осмиватъ непослѣдователността, слабитѣ страни и негодността на своитѣ първи опитвания, повалятъ своя претивникъ като че ли само за да може отъ допиранието си до земята той да събере прѣсни сили и пакъ да скочи още по-могщъ отъ преди, все отново и отново отстживатъ предъ неопредѣлената грамадность на своитѣ собствени цѣли, до като не се създаде едно положение, което отсича всички пжтища на отстжпление, до като самитѣ обсто-

ятелства не се провикнатъ: *Hic Rhodus, hic salta!* (Тука е Родосъ, тукъ скочи!).

Впрочемъ, всѣки малко-много разбранъ наблюдатель, който даже не е слѣдилъ стъпка по стъпка развитието на февруарската революция, трѣбваше да предчувствува, че тази революция я очаква страшно фиаско. Стигаше да се послуша самодоволния побѣденъ вой, съ който господа демократитѣ се поздравляваха единъ други за благодатнитѣ послѣдствия отъ дена на новитѣ избори — 2 май 1852 г. Този день стана въ тѣхната глава мания, догматъ, като деньтъ на второто Христово пришествие и настѣпването хилядогодишното царство начело на хилиаститѣ. Слабостъта, като винаги, се спасяваше съ вѣрвата въ чудеса, считаше врага за побѣденъ, ако сполучеше да го надвие въ своето въображение, и изгуби всѣко разбиране на настоящето зарадъ бездѣйственото превъзнасяние до небесата на бжджцето, което я очакваше, и подвизитѣ, които тя смѣта да извърши, но за сега ги счита за преждевременни. Тия герои, които сега се стараятъ да опровергаятъ всеобщото мнѣние за тѣхната доказана неспособностъ съ туй, като си размѣнятъ взаимни изражения на съчувствие и се натрупватъ на купъ, въ сжщото време бѣха вече съвсѣмъ готови, съ своитѣ бжджци лаврови вѣнци въ джеба, да шконтиратъ самодѣлнитѣ си републики, правителственния персоналъ на които тихичко, съ свойствената имъ невзискателностъ, бѣ вече предвидливо организиранъ отъ тѣхъ. 2-й декемврий ги поразилъ като грѣмотевиченъ ударъ отъ ясно небе. Народитѣ, които въ епохата на малодушно настроение съ

удоволствие слушатъ и най-гръмкитѣ крѣсливци, за да задушатъ чувството на вътрѣшната си страхливостъ, този пътъ, може би, се убѣдиха, че се мина вече времето, когато крѣканието на гжскитѣ можеше да спаси Капитолия.

Конституцията, Националното Събрание, династическиятъ партия, синитѣ и червенитѣ републиканци, военнитѣ герои въ Африка, гръмътъ отъ трибуната, мълниеноснитѣ удари на вѣстниците, цѣлата литература, политическиятъ имена и учениятъ репутации, гражданския законъ и углавното право, Свободата, Равенството, Братството и 2 май 1852 г., — всичко исчезна като фантазмагория предъ магическата формула на човѣка, когото даже враговетѣ му не го показватъ за магесникъ. Всеобщото избирателно право за минута преживѣ всеобща гибель, като че ли само за да може предъ очитѣ на цѣлия свѣтъ собственоръчно да си състави духовното завѣщание и да обяви отъ името на самия народъ: Всичко, което съществува, е достойно да умре.

Не стига да се каже, по примѣра на французитѣ, че тѣхната нация била уловена изненадъзби. На нацията и на жената не се прощава минутата на забъркването, когато първия срѣщнатъ авантюристъ е могълъ да ги изнасили. Тия фрази не разрѣшаватъ гатанката, ами само я формулиратъ другояче. Остава още да се обясни, по кой начинъ трима авантюристи могатъ да хванатъ изненадъзби и безъ съпротивление да сковатъ една 36-миллионна нация.

Да повторимъ въ общи черти фазиситѣ, презъ които мина французската революция отъ 24 февруарий 1848 г. до декемврий 1851 г.

Това време отъ само себе си се раздѣля на три главни периода:

1. *Февруарски периодъ;*

2. Отъ 4 май 1848 г. до 29 май 1849 г.: *периодъ на конституционната република или на Учредителното Народчо Сѣбрание;*

3. Отъ 29 май 1849 г. до 2 декемврий 1851 г.: *периодъ на установяваніе републиката или на Законодателното Народно Сѣбрание.*

Първия периодъ, който обхваща времето отъ 24 февруарий до 4 май 1848 г. или отъ падането на Луи Филипа до отваряние засѣданията на Учредителното Сѣбрание. *февруарския периодъ* въ точния смисъл на думата, може да се нарече *прологъ* на революцията. Характерътъ на този периодъ се изрази официално въ туй, дѣто импровизираното отъ него правителство само се обяви за *привременно*. Както правителството, така и всичко наченато, опитано и исказано въ този периодъ се показваше само като нѣщо временно. Никой и нищо не се осмѣляваха да призовайтъ, че иматъ право на сжществуване и на дѣйствителна работа. Всички елементи, които подготвиха или опредѣлиха революцията: демократически-республиканската дребна буржуазия, социално-демократическитѣ работници, — всички тия елементи временно заеха мѣсто въ февруарското *правителство*.

Не можеше и да бжде другояче. Февруарскиятъ дни първоначално имаха за цѣль да добиятъ избирателна реформа, която да расшири кръга на политически цивилегированигѣ вжтрѣ въ самитѣ имотни класи и да събори исклучителното господство на финансовата аристокрация. Но

когато работата дойде до дѣйствително сблъскване, когато народътъ се показва на барикадитъ, когато националната гвардия се отказва да дѣйствува, армията не се противи сериозно и царътъ избѣга, — републиката стана единъ фактъ, който като че ли се разбираше отъ само себе си. Всѣка партия го истълкува по своему. Пролетариатътъ, който извоюва републиката съ оржие въ ржка, наложи върху нея своя печатъ и я провъзгласи за *социална република*. Въ това се заключаваше едно подсъщане за общото съдържание на съвременната революция, — съдържание, което се намира въ най-странно противорѣчие съ всичко туй, което можеше да се осъществи веднага, незабавно, съ дадения материалъ, при достигнатата отъ масата степенъ на образование, при даденитъ обстоятелства и отношения. Отъ друга страна, домогванията на всички други елементи, които помогнаха за сполуката на февруарската революция, бѣха удовлетворени съ лѣвския пай, който имъ се падна въ правителството. Ето защо въ никой други периодъ не може да се намъри по-шарена смѣсница отъ надути фрази и дѣйствителна неувъреностъ и беспомощностъ, проникната съ високия ентузиазмъ на новаторскитѣ стремления и съ най-основателното господство на старата рутинна, съ най-пълна хармония въ цѣлото общество отвънка и съ най-дълбоко взаимно отблъскване между разнитѣ обществени слоеве отвжтръ. Въ туй време, когато парижския пролетариатъ още сияеше отъ радостъ предъ великата перспектива и се предаваше на най-сериозни прения по социалнитѣ въпроси, — старитѣ обществени сили

се сгруппираха, сплотиха, опомниха се и намъриха неочаквана опора въ народната маса, — въ селенитъ и дребнитъ буржуа, които изведнажъ изпълниха на обществената сцена слѣдъ падание прегрѣдитъ на Юлската монархия.

Втория периодъ — отъ 4 май 1848 г. до края на май 1849 г. — е периодъ на *урезждането, основанието на буржуазната република*. Незабавно слѣдъ февруарскитъ дни не само династическата опозиция бѣше заварена неподготвена отъ републиканцитъ, а републиканцитъ отъ социалиститъ, но и цѣла Франция бѣ заварена неподготвена отъ Парижъ. Националното Събрание, което отвори засѣдаванята си на 4 май 1848 г., продуктъ отъ всенароднитъ избори, представляваше нацията. Това събрание бѣ живъ протестъ противъ домагванята на февруарскитъ дни и трѣбваше да снесе резултатитъ на революцията до буржуазното равнище. Напусто парижския пролетариатъ, който изведнажъ догади характера на това Национално Събрание, се опитва нѣколко дни слѣдъ откриване на неговитъ засѣдания на 15 май, съ сила да прекрати неговото съществуване, да го растури, да разложи на отдѣлни атоми органическата форма, въ която го застрашаваше реагирующия духъ на нацията. Дельтъ 15 май, както се знае, само премагна отъ обществената арена презъ всичкото време на борбата Бланки и неговитъ едномисленници, т. е. истинскитъ водители на пролетариата.

Слѣдъ *буржуазната монархия* на Луи Филипа може да дойде само *буржуазната република*, т. е. ако подъ царската фирма господствуваше една малка частъ отъ буржуазията, то

отъ сега нататкъ ще господствува отъ името на народа цѣлата буржуазия. Исканията на парижския пролетариатъ сж празни утопии, на които трѣбва да се тури край. На тия заявления на Учредителното Национално Събрание парижския пролетариатъ отговори съ *юнското възстание*, това най-грандиозно събитие въ историята на европейскитъ междуособни войни. Побѣдителка остана буржуазната република. Къмъ нейната страна бѣха финансовата аристокрация, промишлената буржуазия, армията, организирания въ лека гвардия (*garde mobile*) паразитенъ пролетариатъ (*Lumpenproletariat**) представителитъ на либералнитъ професии, поповетъ и селското население. Парижския пролетариатъ имаше въ своя страна само себе си. Слѣдъ побѣдата повече отъ три хиляди възстанници бѣха убити, петнайсетъ хиляди заточени безъ съдъ. Отъ времето на това поражение пролетариатътъ отегжива на *заденъ планъ* въ революционната сцена. Той пакъ се мъчи да си пробие пътъ нанаяредъ всекога когато се вижда да почва движението да се усилва, — но тия усилия ставагъ все по слаби и по-несполучливи. Той се съединява съ всеки отъ висшитъ обществени слоеве, които дохождатъ въ революционно кипѣние и по този начинъ сподѣля пораженията, които различнитъ партии претърпяватъ едно слѣдъ друго. Но тия послѣду-

*) Въ дадения случай трѣбва да искажемъ *понятието* съ съответствената българска дума, безъ да се придържаме въ *думата*, употребена отъ автора: думата „Lump“ на български значи окжсанъ, голтакъ, фукара, калцаващия и пр., но тя не придава *смысла* на термина „Lumpenproletariat“. Характерния признакъ на тои слой не сж толкова неговитъ дрипи, колкото паразитното му съществувание (*Заб. ар.*).

ющи удари ставатъ все по слаби, колкото повече се распростиратъ върху все по голъма повърхностъ отъ обществото. По виднитъ водители на пролетариата, оратори и журналисти, единъ подиръ други ставатъ жертва на сжда и на тяхното мѣсто дохождатъ все по-двусмислени личности. Донеидъ пролетариатътъ се отдава на доктринерски експерименти, на размѣни банки*) и работнически асициации, — съ други думи, той се отказва отъ мисълта да революционира стария святъ съ мощнитъ сръдства на този святъ въ тѣхната съвокушностъ, а се стреми къмъ своето освобождение задъ гърба на обществото, по частенъ ижтъ, въ предѣлитъ на ограниченитъ условия на своето съществуване: такъвъ единъ ижтъ неизбежно докарва несполука. Пролетариатътъ нагледъ не е въ състояние нито да намѣри своята предишна революционна сила въ самия себе си, нито да почерпи нова енергия отъ съюза съ другитъ класи. Най подиръ всички класи, съ които пролетариатътъ се борѣше презъ юний, сж сжщо така повалени на земята, като него. Но пролетариатътъ поне пада съ почетъ въ великата всемирноисторическа борба: не само Франция, — цѣла Европа трепери отъ юнското

*) Размѣни банки — за размѣна на стокигъ споредъ количеството на труда, който се съдържа въ тѣхъ. Прудонъ, — който впрочемъ и въ туй отношение неспревари английския социалистъ — утопистъ Брей, — мислѣше да осъществи своята идея за организацията на „справедливата“ размѣна, т. е. размѣна на равни „конституирани“ (опредѣлени) съ работното време стойности. Въ 1849 г. той се опита да основе една „размѣнна банка“ въ Парижъ. Но тази банка пропадана преди да почне правилно да дѣйствуа. Слѣдебното преслѣждане прогивъ г. Прудона прикри това пропадане“ (Енгелсъ). По-подробно за тази банка гл. неотдавна изгълзлата на бълг. биография на Прудона отъ М. Т. Барановски.

землетресение; а следъ това пораженията на висшите класи се искупуватъ толкова евтино, щото побъждающата партия трѣбва да прибѣгва до нагли преувеличения, за да имъ придаде характеръ на събития. При това, тия поражения сж толкова по-позорни, колкото по-гольмо разстояние има между побъдената партия и пролетариатътъ.

Поражението на юнскитъ вѣстанници, наистина, подготви, расчисти почвата за зданието на буржуазната република; но въ сжщото време то показа, че въ Европа работата се касае до въщо друго, а не до препирнята между републиката и монархията. Това поражение показва, че *буржуазната република* въ Европа значи неограничено деспотическо господство на една класа надъ друга. То показва, че въ странитѣ на старата цивилизация съ високото развитие на класитѣ, съ съвременнитѣ условия на производството и съ духовното самосъзнание, което въ въковна работа е разложило всички наслѣдени идеи, — че въ тия страни *републиката* е само *политическа форма*, която *революционира буржуазното общество*, а не е форма за *охранение живота* на това общество. Последното значение републиката има само въ такива страни, като напр. Съвероамериканскитъ Съединени Щати, дѣто класитѣ, макаръ вече и да сжществуватъ, но още не сж се кристализирали, а непрестайно мѣнятъ взаимно съставнитѣ си части, дѣто съвременнитѣ сръдства за производство не само не съвпадатъ съ хроническото свръхнародонаселение, а наопѣки, попълнятъ относителното недостигане на човѣшкия трудъ, дѣто, най сетвъ, трѣ-

скавото, пълно съ младежки сили движение на материалното производство, като има за задача да преработи цълия новъ свѣтъ, не е дало нито време, нито случай да се расчисятъ смѣтките съ стария духовенъ свѣтъ.

Всички класи и партии въ време на юлската борба се сплотиха въ една *партия на реда* противъ работническата класа, — *партията на анархията, социализма, комунизма*. Тѣ „спасиха“ обществото отъ „*враговетъ на обществото*“. Тѣ избрѣха за паролъ на своитѣ войски девиза на старото общество: „*Собственостъ, семейство, религия, редъ*“ и ободряваха контръ-революционнитѣ кръстоносци съ вика: „Симъ побѣдиши!“ Отъ тази минута нататкъъ всѣка една отъ многобройнитѣ партии, които се сплотиха подъ едно знаме противъ юнскиѣ възстанници, се надвива съ вика: „Собственостъ, семейство, религия, редъ!“ щомъ тя се помъчи въ интереситѣ на своята класа да се удържи върху революционното поле на борбата. Това се разбира: спасяватъ обществото всѣки пътъ, когато кръгътъ на господствующитѣ се стѣснява, когато по тѣсни интереси надвиватъ по-общитѣ. Всѣко искание, което не излиза даже вѣнъ отъ предѣлитѣ на най-простата буржуазна финансова реформа, на най-истърканъ либерализмъ, на най-формално републиканство, на простия демократизмъ, едновременно се наказва като „покушение противъ обществото“ и се дамгосва съ името „социализмъ“. А най-наподиръ самитѣ жреци на „религията и реда“ съ ритници ги сабарятъ отъ питийския триножникъ, по срѣднощъ ги измѣкватъ отъ постелката, турятъ ги въ арестантски карети, затварятъ

ги въ тъмница или ги испращатъ на заточение, изравняватъ тѣхния храмъ съ земята, затварятъ имъ устата, счупватъ имъ перото, раскъсватъ тѣхния законъ, — въ името на религията, собствеността, семейството, реда. Пияни солдашки тълпи застрѣлватъ по балконитъ имъ буржуа-фанатичитъ на реда, оскверняватъ тѣхната семейна свѣтinja, бомбардиратъ за забавление тѣхнитъ кжци — въ името на собствеността, семейството, религията и реда. Най-насетнѣ отайката на буржуазното общество образува една *свѣщета фаланга на реда* и героя Крапюлински*) влиза въ Тюйлерийския дворецъ като „сиасител на обществото“.

II

Да се върнемъ къмъ прекъснатата нишка на изложението.

Историята на *Учредителното Национално Собрание* отъ времето на юнскигъ дни е история за господството и упадѣка на републиканската частъ отъ буржуазията, на фракцията, извѣстна подъ името трицвѣтни републиканци, чисти републиканци, политически републиканци, формалистски републиканци и т. н.

При буржуазната монархия на Луи Филипа тази фракция съставляваше *официалната републиканска оппозиция* и като такава бѣ призната отъ всички за съставна частъ на тогавашния политически свѣтъ. Тя имаше представя-

*) Крапюлинскы (отъ французската дума „crapule“ — преядание, лакомя) е герой въ хумористичното стихотворение на Хайне „Двамата рицари“. Подъ това име Хайне осмива разорения шляхтичъ — патриотъ (*Заб. ир.*).

тели въ камаритъ и се ползуваше съ голѣмо влияние въ печата. Нейния парижски органъ „National“ се считаше респектабеленъ като „Journal des Débats“. На туй нейно положение при конституционната монархия отговаряше нейния характеръ. Тя не бѣше сплотена съ нѣкакви голѣми общи интереси и разграничена съ особни економически интереси частъ отъ буржуазията. Тя бѣ една котерия отъ буржуа, писатели, адвокати, офицери, чияовници съ републикански образъ на мислитѣ. Нейното влияние се опираше върху антипатията на страната къмъ личността на Луи Филипа, върху споменитѣ за първата република, върху републиканската въра на извѣстно число мечтатели, а главно върху *французския национализъмъ*, на който умразата къмъ виенскитѣ договори и къмъ съюза съ Англия тя не даваше никога да истине. Съ този скритъ империализмъ се обяснява голѣма частъ отъ влиянието, съ което се ползуваше „Националъ“ при царуването на Луи Филипа. Затова по-сетнѣ, при републиката, империализмътъ можеше да излѣзе противъ „Националъ“, като всемогщъ съперникъ въ лицето на Луи Бонапарта. Противъ финансовата аристокрация „Националъ“ се борѣше, както и цѣлата останала буржуазна опозиция. Полемиката противъ финансовата аристокрация печелѣше много евтина репутация и много изобиленъ матервалъ за пуританскитѣ тия герои, та да не се ползватъ отъ нея. Промислената буржуазия му бѣше благодарна за неговата рабска защита на французската покровителствена система, която, впрочемъ, той одобряваше повече отъ

национални, колкото отъ политико-економически побуждения; всичката буржуазия въ своето цѣло му бѣше благодарна за неговитѣ зловни нападки противъ комунизма и социализма. Изобщо казано, партията на „Националъ“ бѣ чисто-республиканска, т. е. тя искаше вмѣсто монархическа — республиканска форма на буржуазното господство, а главно искаше за себе си лѣвския пай въ буржуазното правителство. За условията на тази политическа промѣна тя имаше най-смѣтни представления. За туй пѣкъ ней бѣ ясно като божий день, — и на банкетитѣ въ полза на реформата къмъ край на Луи-Филиповото царуване това се показва явно, — че тя е непопулярна между демократичнитѣ дребни буржуа и особно между революционния пролетариатъ. Тия чисти республиканци, както и прилича на чисти республиканци, бѣха вече съвсѣмъ готови за сега да се задоволягъ съ регентството на херцогинята Орлеанска*), — когато избухна февруарската революция, която намѣсти нѣкои отъ най-извѣстнитѣ имъ представители въ привременното правителство. Разбира се, тѣ отъ самото начало се ползувахъ съ довѣрието на буржуазията и на болшинството отъ Учредителното Национално Събрание. Социалистическитѣ членове на привременното правителство бидоха завчасъ исклучени изъ Исполнителната Комисия, която Националното Събрание избра при своето отварение; а отъ избухването на юнското възстание партията на „Националъ“ се въсползува, за да даде отставката и на Исполнителната Комисия и така

*) Т. е. съ отрицанието отъ престола на Луи Филипа въ полза на своя малолѣтенъ внукъ, синъ на херцогинята (Заб. пр.).

да се отърве отъ най-близкитъ си съперници, отъ *дребнобуржуазнитъ* или *демократическитъ републиканци* (Ледрю-Ролена и пр.). Кавенякъ, генералътъ на буржуазно-републиканската партия, който потуши юнското въстание, бѣ облъченъ съ диктаторска властъ и зае мѣстото на Исполнителната Комисия. Мара, бившия главенъ редакторъ на „Националъ“, стана несмѣняемъ председателъ на Учредителното Национално Собрание; министерскитѣ портфели, както и всички други важни постове, се паднаха на чисти републиканци.

По този начинъ, дѣйствителността надмина най-смѣлитѣ очаквания на буржуазнитѣ републиканци, които отдавна се смѣтаха за законни наследници на Юлската монархия. Но тѣ спечелиха господство не така, както мечтаеха при Луи Филипа, — не презъ либералното избухване на буржуазията противъ трона, а чрезъ потушения съ военна сила бунтъ на пролетариата противъ капитала. Туй, което тѣ си въобразяваха за *най-революционно* събитие, въ дѣйствителность излѣзе *най-контръ-революционно* събитие. Плодътъ падна при краката имъ, но той падна отъ дървото на познанието, а не отъ дървото на живота.

Исключителното господство на буржуазнитѣ републиканци се продължава само отъ 24 юний до 10 декемврий 1848 г. То се исчерпва съ съставяннето на републиканската конституция и съ обявяването на Парижъ въ обсадно положение.

Новата конституция бѣ въ сжщность не повече отъ едно републиканизирано издание на конституционната хартия отъ 1830 г. Високия избирателенъ цензъ на Юлската монархия, който

отстраняваше отъ политическата властъ една голѣма частъ отъ самата буржуазия, бѣ несъвмѣстимъ съ съществуванетоъ на буржуазната република. Февруарската революция вмѣсто този цензъ незабавно провъзгласи прекото всеобщо избирателно право. Буржуазнитѣ републиканци не можеха да изличатъ това събитие. Тѣ трѣбваше да се задоволятъ съ единъ сграницителенъ допълнителенъ пунктъ, въ силата на който отъ избирателя се искаше да е живялъ шестъ мѣсеца въ избирателната околия. Старата организация на администрацията, общинскитѣ съветъ, правосъдието, армията и т. н. остана незачекната; малкитѣ измѣнения, направени въ конституцията, се касаеха не до съдържанието, а до заглавията, не до вѣщата, а до названията.

Неизбѣжния генераленъ щабъ на свободитѣ въ 1848 г.: свободата на личността, печата, словото, сдружаванieto, събранието, обучението, съвѣстътъ и т. н. — бѣ облѣченъ въ конституционенъ мундиръ, който правеше тия свободи неуязвими. Всѣка една отъ тия свободи се провъзгласява за *безусловно* право на французския гражданинъ, но съ неизмѣнното одумвание, че тя е беспредѣлна до колкото не се ограничава отъ „*еднаквитѣ права на другитѣ*“ и отъ *обществената безопасностъ*“ или отъ „*законитѣ*“, които трѣбва да докаратъ въ хармония правата на гражданитѣ и обществената безопасностъ. Напр.: „Гражданитѣ иматъ право да се съединяватъ въ съюзи, да се събиратъ мирно и безъ оружие, да праватъ петиция и да искаватъ своитѣ мнѣния чрезъ печата или по другъ вѣкой пжтъ. *Ползуванетоъ съ тия права нѣма другъ предѣлъ,*

освѣтъ еднаквитѣ права на другитѣ и обществена
безопасностъ“. (Глава втора отъ франц. кон-
ституция, § 8). „Преподаванието е свободно.
Съ свободата на преподаванието трѣбва да се
ползува човѣкъ при установенитѣ законни усло-
вия и подѣ върховния надзорѣ на държавата“. (Пакъ тамъ, § 9). — „Жичицето на всѣки граж-
данинѣ е неприкосновено. Тази неприкоснове-
ностъ може да бѣде *нарушена* само при спаз-
ване на предписанитѣ отъ закона форми“ (гл.
първа, § 3). И т. н. и т. н. — Затова консти-
туцията навсѣкждѣ посочва бжджитѣ *органически*
закони, които трѣбва подробно да развиятъ тия
одумвания и така да регулиратѣ ползуванието
отъ всички тия неограничени свободи, за да не
се сблъскватѣ тѣ едни съ други, нито съ обще-
ствената безопасностъ. — По-сетнѣ органическиятѣ
закони бѣха изработени отъ приятелитѣ на реда
и всички тия свободи бѣха тѣй урегулирани,
щото буржуазията може да се ползува отъ тѣхъ,
безѣ да срѣща никаква пречка въ еднаквитѣ
права на другитѣ класи. Ако буржуазията съ-
вършено отнемаше отъ „другитѣ“ тия свободи
или имъ позволяваше да се ползуватѣ отъ тѣхъ
при условия, отъ които всѣко едно бѣше поли-
цейска примка, — то при това тя винаги се ржко-
водѣше единствено отъ интереситѣ на „обществе-
ната безопасностъ“, т. е. безопасността на бур-
жуазията, както се предписва и отъ консти-
туцията. Затова по-сетнѣ къмъ конституцията се
обрѣщатѣ съ пълно право и двѣтѣ страни,
както приятелитѣ на реда, които отнеха всич-
ки тия свободи, така и демократитѣ, които
искаха връщанието на всички тия свободи.

Всѣки параграфъ отъ конституцията съдържа въ самия себе си своята собствена противоположностъ, своята собствена горня и долня камара: свобода — въ общата фраза, нейното премахване — въ одумката. Слѣдователно, до като *името* свобода се уважаваше и само бъркаха на нейното дѣйствително осъществяване, — бъркаха, разбира се, на законно основание, — да тогава конституционното съществуване на свободата оставаше цѣло, неприкосновено, колкото основателно да бѣ унищожено нейното *вумарно* съществуване.

Тази конституция, направена неприкосновена по единъ такъвъ хитъръ начинъ, имаше, при все това, като Ахилеса, едно уязвимо мѣсто, — само че това мѣсто не бѣше на петата, а на главата или, по добръ да се каже, на двѣтѣ ѝ глави: *законодателното събрание* и *президента*. Стига да разгледашъ изотгоръ конституцията, за да се убѣдишъ, че само тия параграфи сж безусловни, положителни, безъ противорѣчия, изключаватъ всѣкакви лъжливи тълкувания, въ които се определя отношението на президента къмъ законодателното събрание. Тука за буржуазнитѣ републиканци работата се касае да завардятъ сами себе си. 45—70 параграфи отъ конституцията сж така съставени, щото Националното събрание може да махне председателя по конституционенъ пжтъ, когато пжкъ председателтъ може да махне Националното Србрание само по неконституционенъ пжтъ, като унищожн самата конституция. По този начинъ, Националното Събрание само си натрапва насилствено унищожение. Конституцията не само, по примѣра на хар-

тията отъ 1830 год., освѣтява раздѣлението на властитѣ, но и докарва това раздѣление до нетърпимъ антагонизмъ. *Играта на конституционнитѣ власти*, както Гизо наричаше парламентската кавга между законодателната и изпълнителната власть, въ конституцията отъ 1848 г. винаги играе *va banque*. Отъ една страна, 750 избрани съ всеобщо гласоподавание народни представители, които могатъ отново да бждатъ преизбрани, образуватъ едно бесконтролно, нераздѣлно Национално Събрание, което не може да бжде растурено и е облѣчено съ неограничена законодателна власть, окончателно рѣшава въпроса за война и миръ, за търговскитѣ договори, исклучително то си запазва правото да амнистира и, благодарение че засѣдава непрекъснато, постоянно стои на първо мѣсто въ политическата сцена. Отъ друга страна,—председателтъ съ всичкитѣ атрибути на царската власть, упълномощенъ да назначава и смѣнява своитѣ министри независимо отъ Националното Събрание, има въ ржцѣтъ си всичкитѣ сръдства на изпълнителната власть, раздава всички длъжности и така се располага въ Франция съ сѣдбината най-малко на милионъ и половина хора, т. е. на тия, които материално сж свързани съ половината милионъ чиновници и офицери отъ различни чинове. Той се распорѣжда съ цѣлата въоръжена сила на нацията. Той се ползува съ привилегията да помилва отдѣлни престѣпници, временно да огстранява националнитѣ гвардейци и,—съ съгласнето на държавния съвѣтъ,—да касира избранитѣ отъ самитѣ граж-

дани генерални, кантонални и общински съвѣтници. Нему сж оставени инициативата и ръководящата роля при сключване на договоритѣ съ вънкашнитѣ държави. Въ туй време, когато Събранието, поставено винаги на подпорки, се подхвърля на вулгарната критика на дневия свѣтъ, — председателтъ прекарва скритѣ отъ хорскитѣ погледи въ Елисейскитѣ полета, като има предъ очитѣ си и въ сърдцето си 45 членъ отъ конституцията, който всѣки день му напомнюва: „Frère, il faut mourir!“ (трѣбва да се мре, братко!) Властьта ти се свършва на четвъртата година отъ твоето председателство въ втората недѣля на прекрасния мѣсецъ май! Тогава край вече на твоето величие, — тази пиеса нѣма да се представи втори пжтъ и ако имашъ дългове, погрижи се да ги исплатишъ отъ тия 600 хил. л., които конституцията ти отпуска за жалование, щомъ не предпочиташъ да влѣзешъ въ отдѣлението задлъжници на Клиши презъ втората недѣля на прекрасния мѣсецъ май! — Ако по този начинъ, конституцията дава на председателя фактическата властъ, за туй пжкъ ти се старае да осигури за Националното Събрание моралната сила. Но като оставимъ на страна туй, че моралната сила не може да се създаде отъ параграфятъ на закона, — конституцията и въ този случай работи противъ себе си, като преднисва, че председателтъ се избира отъ всичкитѣ французи съ преко гласуване. Гласоветъ на нацията, които се распредѣлятъ на 750 члена отъ Националното Събрание, тука се съсрѣдоточаватъ на една личностъ. Въ туй време, когато всѣки отдѣленъ депутатъ е само представителъ на тая или оная партия, на

този или овзи градъ, на тази или онази улица, или даже просто на необходимостта да се избере нѣкой седемстотинъ петдесетий депутатъ, безъ да се обръща особно внимание на неговата личностъ и на самитъ избори. — председателтъ е избраникъ на нацията, и неговия изборъ е козъ, който самодържавния народъ пуца веднажъ на четиретѣхъ години. Националното Събрание е свързано съ нацията метафизически, председателтъ е свързанъ съ нея лично. Наистина, въ своята съвокупностъ Националното Събрание представлява многообразни страни отъ националния духъ, — за туй пкъ въ председателя националния духъ се воплощава. Въ сравнение съ Националното Събрание председателтъ като че ли е носителъ на божественото право, той управлява Народната Милостъ.

Морската богиня Фетида предсказваше на Ахилеса, че ще умрѣ рано въ цвѣта на живота си. Конституцията, която като Ахилеса имаше своето уязвимо мѣсто, сжщо тѣй като Ахилеса предчувствуваше, че ѝ е писано да умрѣ преждевременно. Фетида нѣмаше нужда да напуца своето море, за да издаде тази тайна на тия, които учредиха републиката, на чиститѣ републиканци: стигаше имъ само да погледнатъ отъ задоблачнитѣ височини на своята идеална република върху гръшната земя, за да видатъ, че дързостта на роялиститѣ, бонапартиститѣ, демократитѣ, социалиститѣ и тѣхвата собствена непопулярностъ растѣха всѣки день, колкото повече тѣ приближаваха къмъ края законодателнитѣ си трудове. Тѣ се стараеха да надхитрятъ сждбата по единъ конституционно-лукавъ пжтъ, чрезъ 111

параграфъ отъ конституцията, въ силата на който всѣко предложение, направено за *преглеждане на конституцията*, подлъжи на трикрагни дебати, отдѣлени единъ отъ други съ по единъ мѣсець, и трѣбва да гласуватъ за него всѣки пѣтъ поне три четвърти и, при това, необходимо е да взематъ участие при гласуването не по малко отъ петстотинъ депутати. Но всичко това бѣ едно безсилно опитване да запазятъ силата си въ този пророчески предвиденъ отъ тяхъ случай, когато тѣ станатъ парламентско мѣшинство, — сила, която всѣки день все повече се исплѣзваше отъ слабитѣ имъ рѣцѣ още отъ сега, когато тѣ бѣха парламентско болшинство и имаха на разположение цѣлата правителствена власт.

Най-сетия въ единъ мелодраматически параграфъ конституцията се повѣрва на „бдителността и патриотизма на цѣлия французски народъ и на всѣки отдѣленъ французинъ“, слѣдъ като въ единъ отъ по предишнитѣ параграфи тя повѣрваше „бдителнитѣ“ и „патриотитѣ“ на въжното углавно попечение на върховния съдъ, „*haute cour*“, нарочно изнамѣренъ за това.

Такава бѣ конституцията въ 1848 г., която на 2 декемврий 1851 г. не бѣ обърната съ глава надолу, а падна само отъ едно допирание на шапката; наистина, тази шапка бѣ наполеоновската трижгълна шапка.

Въ туй време, когато буржуазнитѣ републиканци въ парламента измисляха, дебатираха и гласуваха тази конституция, — Кавенякъ въеъ отъ парламента държение *Парижъ въ обсадно положение*. Обсадното положение на Парижъ бѣ акушерка на Учредителното Събрание при не-

говото републиканско раждане. Ако конституцията по-сетнѣ бѣ убита съ щикове, то не трѣбва да се забравя, че пакъ щикове, насочени противъ народа, я вардѣха още въ майчината ѝ утроба и че тя се роди съ помощта на щикове. Предшественицитѣ на „честнитѣ републиканци“ преминаха съ своя символъ, трицветното знаме, по цѣла Европа. „Честнитѣ републиканци“, отъ своя страна, направиха едно изнамѣрване, което само си проби пѣтъ въ всички континентални страни, но съ любовъ, що не изстива, постоянно се връща въ Франция, до като то се не въдвори въ половината французски департаменти. Това изнамѣрване е *обсадното положение*. Превъсходно изнамѣрване, което периодически се прилага презъ революцията въ всѣка криза! Но казармата и бивуакътъ, периодически натрапени върху главата на французското общество, за да му притесни мозъка и да го умири; сабята и копието, които периодически се натоварваха да сждятъ и управляватъ, да предохраняватъ и цензуриратъ, да поправятъ длѣжноститѣ на полицейския и на ноцния стражаръ; военнитѣ мустаци и мундиръ, които периодически се провъзгласяваха за най-висока мѣдростъ и управници на обществото: какъ можеха казармата и бивуакътъ, сабята и копието, военния мустакъ и мундиръ да се не сътятъ най-подирѣ, че най-добрѣ е да се спаси обществото веднажъ за винаги, като провъзгласятъ собствения своя режимъ за върховенъ и като избавятъ съвършено гражданското общество отъ грижата да се самоуправлява? Казармата и бивуакътъ, сабята и копието, военния мустакъ и мундирътъ толкова по скоро трѣбва-

ше да се досвятятъ за това, тъй като тѣ имаха право да се надвѣватъ въ този случай на по-добра заплата за по-важна заслуга, — а пъкъ то, при едно периодическо обсадно положение и временно спасение на обществото, по заповѣдта на тая или оная буржуазна фракция, тъмъ, освѣнъ нѣколко убити и ранени и малко любезни усмивки отъ страна на буржуата, не имъ се падаше нѣщо сжщественно. Защо най-сетнѣ войската да се не опита да играе обсадно положение въ собственитѣ си интереси и за своя лична смѣтка, като обере едновременно и джебовець на гражданитѣ? При това, нека забълъжимъ пжтйомъ, че *шолковникъ Бернаръ*, сжщия председателъ на военнитѣ комисии, който при Кавеняка заточи безъ сждъ 15,000 възстанници, въ тази минута пакъ е начело на дѣйствующитѣ въ Парижъ военни комисии.

Ако честнитѣ, чиститѣ републиканци, като обявиха Парижъ въ обсадно положение, съ това обработиха една градинка, въ която по-сетнѣ израстнаха преторианцитѣ на 2 декемврий 1851 г., — за туй пъкъ не може да не се признае, че тѣ, вмѣсто да утритатъ националното чувство, както правѣха при Луи Филипа, сега, когато имаха въ ржцѣтъ си всичката сила на нацията, се влачеха предъ чуждитѣ държави и вмѣсто да освободятъ Италия, дадоха на австрийцитѣ и неаполитанцитѣ пакъ да я заробятъ. Избиранieto на Луи Бонапарта за председателъ на 10 декемврий 1848 г. тури край за диктатурата на Кавеняка и на Учредителното Събрание.

§ 44 отъ конституцията гласи: „Не може да бжде председателъ на французската република

тоя, който веднажъ е изгубвалъ французското гражданство“. Първия председател на французската република, Л. Н. Бонапартъ, не само бѣ изгубвалъ французското си гражданство, не само че бѣ английски констебель по особни поръчения, — той бѣше дори натурализиранъ швейцарець.

На друго мѣсто азъ говорихъ подробно за значението на изборитѣ, които станаха на 10 декемврий. Тука ще бжде достатъчно да забѣлѣжа, че тѣ представляватъ *реакция на селенитѣ*, на които дойде реда да си отмъстятъ за февруарската революция, противъ другитѣ класи на нацията, — *реакция на селото противъ града*. Тъ намърна голѣмо съчувствие въ армията, на която републиканцитѣ отъ National не доставиха нито слава, нито увеличение на жалованието, въ едрата буржуазия, която поздрави Бонапарта като преходна степенъ къмъ монархията, между пролетаритѣ и дребнитѣ буржуа, които го поздравиха като отмъщение за Кавеняка. — По-надолу азъ подробно ще се спра върху отношението на селенитѣ къмъ французската революция.

Епохата отъ 20 декемврий 1848 г. до разпуснатието на Учредителното Събрание презъ май 1849 г. съдържа въ себе си историята за гибелта на буржуазнитѣ републиканци. Като основаха република за буржуазията, като изгониха отъ бойното поле пролетариата и на време запушиха устата на демократическата дребна буржуазия, тѣ сами сж отмахнати отъ масата буржуазия, която справедливо завладѣва тази република като *своя собственост*. Но тази буржуазна маса поддържаше *монархията*. Една частъ отъ нея, едритѣ землевладѣлци, господствуваха въ

време на *реставрацията* и затова бѣха *лежити-*
мисти. Друга часѣ, финансовитѣ думбази и
едритѣ промишленици, господствуваха при Юл-
ската монархия и затова бѣха *орлеанисти*. Вис-
шитѣ сановници на армията, на катедрата, на
черквата, на сѣда, на академията и на печата
се распредѣляха, макаръ и въ различна пропор-
ция, между еднитѣ или другитѣ. Двѣтѣ части
на буржуазията намѣриха въ буржуазната репу-
блика, която не носѣше нито името *Бурбонъ*,
нито името *Орлеанъ*, ами името *Капиталъ*, една
държавна форма, при която можеха да господ-
ствуватъ *заедно*. Още юнското въстание ги обе-
дини въ една „партия на реда“. Сега настана
време да се премахне катерията на буржуаз-
нитѣ републиканци, които още господствуваха
въ Националното Събрание. До колкото звѣрски
тия чисти републиканци злоупотрѣбиха съ фи-
зическата сила противъ народа, до толкова плаш-
ливо, страхливо, малодушно, безсилно тѣ се
отказаха отъ борбата сега, когато трѣбваше да
защитятъ своето републиканство и своитѣ права
на законодатели противъ изпълнителната властъ
и роялиститѣ. Тука нѣма нужда да разказвамъ
печалната история на тѣхното разложение. Тѣ не
загинаха, а исчезнаха. Тѣ за винаги изиграха
ролята си. Въ слѣдующия периодъ както въ
парламента, така и вънъ отъ него, тѣ фигури-
ратъ като сѣнки на миналото,—сѣнки, като че
ли готови да оживѣятъ, щомъ работата се касае
пакъ само за думата република, всѣки пжтъ,
когато революционния конфликтъ е готовъ да
спадне до най-низкото равнище. Нека забѣлѣжа
пжтѣомъ, че вѣстникътъ, който даде на тази

партия името „National“, въ слѣдующия периодъ минава къмъ страната на социализма.

Преди да се раздѣлимъ съ това време, ний трѣбва да хвърлимъ единъ ретроспективенъ погледъ на двѣтъ сили, които живѣеха въ браченъ съюзъ отъ 20 декемврий 1848 г. до края на Учредителното Събрание и отъ които едната съсипа другата на 2 декемврий 1851 г. Думата ми е за Луи Бонапарта и за партията на съединенигъ роялисти, партията на реда, партията на едрата бжуазия. Въ самото начало на своето председателство Бонапартъ състави министерство отъ партията на реда съ Одилонъ Баро начело, *nota bene* съ стария водител на най-либералната фракция на парламентската буржуазия. Господинъ Баро пипна най-сетнѣ министерския портфель, призракътъ на когото го предсѣлваше отъ 1830 г., — нѣщо повече, портфельтъ на първи министръ. Но той постигна това не така, както мечтаеше при Луи Филипа, — не като най прогресивенъ главатаръ на парламентската опозиция, а като съюзникъ на всичкитъ си закльти врагове, езуититъ и лежитимиститъ, — и при това, неговото министерство имаше за задача да тури въ гробъ парламента. Той завежда, най-сетнѣ, годеницата да я вѣнчяетъ, но слѣдъ като тя е обесчестена. Самъ Бонапартъ като че ли съвършено се губеше. Зарадъ него работѣше партията на реда.

Още на първия министерски съвѣтъ се рѣши да се испрати експедиция въ Римъ, срѣдства за тази експедиция да се искарать отъ Националното Събрание подъ лъжливъ предлогъ и да се свърши всичко задъ гърба на Събранието. Първата работа на министерството бѣше да измами

Националното Събрание и да направи съзаклятие въ съюзъ съ чуждитъ самодържавни монархии противъ революционната римска република. По сщия начинъ и съ помощта на сжщитѣ сръдства Бонапартъ подготвяше своето предприятие на 2 декемврий противъ роялистическото Законодателно Събрание и неговата конституционна република. Нека не забравяме, че сжщата партия, която на 20 декемврий 1848 г. влизаше въ бонапартовото министерство, съставляваше болшинството въ Законодателното Събрание на 2 декемврий 1851 г.

Презъ августъ 1848 г. Учредителното Събрание постанови да не се разпуска, преди да се изработи цълъ редъ отъ органически закони, които да допълнятъ конституцията. На 6 януарий 1849 г. партията на реда чрезъ депутата Рато предложи на Събранието да остави на мѣра органическитѣ закони и да се *растури*. Не само министерството съ г. Одилонъ Баро начело, — сега всички роялистски депутати повелително казваха на Събранието, че неговото разпуцание е необходимо за възстановяване на кредита, за заякчаване на реда, за да се тури край на неопределеното преходно състояние и да се основе нѣщо здраво, окончателно; че Събранието пречи за производителната дѣятелностъ на новото правителство и иска да продължи своето сжществуване чисто по злоба, че то е умръзнало на сграната. Тази подигравка съ законодателната властъ Бонапартъ си засука на мустака, научи я изустъ и на 2 декемврий 1851 г. доказа на парламентскитъ роялисти, че той все се е научилъ нѣщо отъ тѣхъ. Той насочи сръщу имъ собственитъ тѣхни фрази.

Министерството на Баро и партията на реда отидоха по нататъкъ. Тъ накараха да се подадатъ изъ цѣла Франция *петиции* до *Националното Събрание*, въ които любезно го молѣха да изчезне. По този начинъ, тѣ вкарваха въ огънь противъ Националното Събрание конституционно организирано изражение на народната воля, неорганизиранитѣ народни маси. Тѣ научиха Бонапарта да апелира къмъ народа противъ парламентскитѣ събрания. На 29 януарий 1849 г. най сетнѣ настана денътъ, въ койго Учредителното Събрание трѣбваше да рѣши въпроса за собственото си расгурване. Него денъ въ зданията на заседаниета му се тури войска. Генерала отъ партията на реда, Шангарнйе, главнокомандующъ на националната гвардия и на линейнитѣ войски, правѣше голѣмъ смотръ на войскитѣ въ Парижъ, като въ предвѣчерieto на вѣкое сражение, а съединенитѣ роялисти заплашваха Събранието, че ще се употреби сила, ако то не се предаде доброволно. То се предаде, като сполучи да испроси само едно кратко продължение на срока. Какво нѣщо е денътъ 29 януарий, ако не *сюр д'Etat* на 2 декемврий 1851 г., само че направенъ отъ роялиститѣ въ сюзъ съ Бонапарта противъ републиканското Национално Събрание? Роялиститѣ не забълъзаха или не искаха да забълъжатъ, че Бонапартъ се възползува отъ 29 януарий 1849 г., за да накара частъ отъ войската да дефилира предъ него при Тюйлерийскии дворець, че той жадно се залови именно за този прѣвъ откритъ призивъ на войската противъ парламента, за да напомни Калигула. Разбира се, тѣ виждаха само своя Шангарнйе.

Мотивътъ, който най-много караше партията на реда насилствено да скрати живота на Учредителното Събрание, се състоеше въ *органическите* закони, които допълваха конституцията, — законитѣ за преподаването, за върхоисповѣданията и пр. За съединенитѣ роялисти бѣ крайно важно да не допуснатъ републиканцитѣ, които бѣха станали недовѣрчиви, да и здадатъ тия закони, за тѣхъ бѣ крайно важно да изработятъ тия закони сами. Ала между тия органически закони се намираше и законътъ за отговорността на председателя на републиката. Въ 1851 г. Законодателното Събрание тъкмо изработваше тоя законъ, когато Наполеонъ предварди този соур съ своя соур на 2 декемврий. Какво би дали съединенитѣ роялисти въ време на парламентската си зимна кампания презъ 1851 г., за да иматъ готовъ законъ за отговорността на президента и при това законъ, изработенъ отъ недовѣрчивото, враждебно републиканско Събрание!

Слѣдъ като Учредителното Събрание на 29 януарий 1849 г. само счупи послѣдното си оръжие, министерството Баро и приятелитѣ на реда се заловиха немилостиво да го истребватъ. Тѣ правѣха всичко, каквото можеха, за да го унизятъ, и искараха отъ отчаяното въ себе си Събрание закони, които го довършиха въ общественото мнѣние. Бонапартъ, заетъ съ своята наполеоновска *idée fixe*, имà дързостта публично да се възползува отъ това унижение на парламентската властъ. Когато Националното Събрание на 8 май 1849 г. исказа порицание на министерството за заемане Чивита-Векия отъ генералъ Удино и заповѣда за напредъ да се под-

зува отъ римската експедиция въ духа на нейната — мнима — първоначална цѣль, — Бонапартъ сжщата вечерь обнародва въ Монитѳора едно писмо до Удино, дѣто поздравляваше генерала за геройскитѣ му подвизи и, въ противоположннсть на якосърдечнитѣ парламентски писачи, вече приема вида на единъ великодушень покровителъ на армията. Роялиститѣ се надсмиваха на това: тѣ бѣха увѣрени, че ще го извъртятъ. — Най-сетнѣ, когато Мара, председателтъ на Учредителното Събрание, усъмнѣнъ за минута въ безопасността на Събранието, на основание конституцията повика единъ полковникъ съ полка му, послѣдния не го послуша, като се оправдаваше съ дисциплината, и испрати Мара при Шангарнѣе; а Шангарнѣе отказа да изпълни исканieto на Мара съ язвителната забѣлѣжка, че той не обича „интелигентнитѣ щикове“ (*baïonnettes intelligentes*). Прѣзъ ноемврий 1851 г. съединенитѣ роялисти, като се готвѣха да отворятъ рѣшителна борба съ Бонапарта, искаха въ прочутия си *квесторски законъ* да прокаратъ принципа за непосредствената реквизиция на войнскитѣ отъ председателя на Националното Събрание. Единъ отъ тѣхнитѣ генерали, Лефло, подписа законопроекта. Но напразно гласува за него Шангарнѣе, напустно Тѳйеръ превъзнасяше предвидливата мждрость на покойното Учредително Събрание. *Военния министръ Сентъ-Арно* му отговори така, както Шангарнѣе отговори на Мара — и този отговоръ бѣ покритъ съ ржкоплѣскания отъ Планината.

Ето какъ *партията на реда*, още когато бѣше само министерство, а не Национално

Събрание, сама заклеими *парламентския режимъ*. И тя кръщи, когато 2 декемврий 1851 г. испажда този режимъ отъ Франция!

На добръ му часъ!

III.

На 29 май 1849 г. Законодателното Събрание отвори своите засѣдания. На 2 декемврий 1851 г. то бѣ разгонено. Този периодъ е времето на *конституционната или парламентската република*.

Въ първата французска революция подиръ господството на *конституционалиститъ* иде господството на *жирондиститъ*, а господството на *жирондиститъ* се замѣня отъ господството на *якобинцитъ*. Всяка отъ тия партии се опира на по-напредничавата. Щомъ една партия е докарала революцията толкова далече, щото тя не е вече въ състояние да върви не само предъ революцията, но и да слѣдва подирѣ ѝ, — нея я премахва и испраща на гилйотината нейния по-смѣлъ съюзникъ, който е стоялъ задъ нея. По този начинъ, революцията се движи по възходяща линия.

Обратното става съ революцията въ 1848 г. Партията на пролетариата се явява като прибвка на дребнобуржуазната демократическа партия. Последниятъ измѣня първата на 16 априлий, 15 май и презъ юнскитѣ дни. Демократическата партия, отъ своя страна, стои възъ плѣщитѣ на буржуазно-республиканската партия. Не свариха буржуазнитѣ республиканци да се почувствуватъ твърдо на краката си и ето че тѣ

истръсватъ отъ себе си надовдливитъ си другари и бързатъ да се опратъ възъ плъщитъ на партията на реда. Партията на реда съ свивание на рамънътъ си събаря буржуазнитъ републиканци и сама се исправя възъ плъщитъ на въоръжената сила. Тя още продължава да мисли, че съди възъ плъщитъ на армията, когато въ една прекрасна утринна открива, че тия плъщи сж се обърнали на щикове. Всяка партия се дърпа назадъ отъ стремящата се нанापредъ партия и се опира на стремящата се наназадъ партия. Не е чудно, дѣто въ тази смѣшна позитура тя изгубва равновѣсие и пада, като прави неизбежни гримаси и измайсторява чудни курбети. По този начинъ, революцията се движи по нисходяща линия. Тя се намира въ това рачешко движение преди да се вдигне послѣдната февруарска барикада и да се установи първата революционна власть.

Периодътъ, съ който имаме работа, съдържа най-шарена смѣсица отъ въпиющи противорѣчия: конституционалиститъ явно конспириратъ противъ конституцията, революционеритъ искрено поддържатъ конституцията; Националното Събрание, което иска да бжде всесилно, вѣчно си остава на парламентарска почва; Монтаняритъ виждатъ призиването си въ търпението и париратъ пораженията си въ настоящето съ предсказание на побѣди въ бжджщето; роялиститъ — въ ролята на *patres conscripti* на републиката, сж принудени отъ самото положение да държатъ любезнитъ си, въ вражда помежду си царски династии, въ странство и да поддържатъ умразната имъ република въ Франция; изпълнителната власть, която черпи сила въ своята слабостъ и респектабельность —

въ презрѣянето, което тя внушава; републиката, която предоставява просто единъ съединенъ по-зоръ на двѣтъ монархии, рестоврацията и Юлската монархия, подъ императ. реки надписъ; съюзитъ, които иматъ за основа разединението; борбата, основния законъ на което е да не се докарва борбата до край; разюздана, безсѣдържателна агитация въ името на спокойствието; най тържествена проповѣдь на спокойствието въ името на революцията; лъжливи страсти, безсѣдържателни истини, герои безъ геройство, история безъ събития; развигне, единствената двигателна сила на което се вижда да е календарьтъ, което уморява съ вѣчното повторение на едни и сщитъ на прѣгнатости и реакции; противорѣчии, които периодически се изостряватъ, като че ли само за да се затхлягъ и намалятъ, безъ да сж въ състояние да се разрѣшатъ; претенциозно изваждане на показъ усилията и буржуазнитѣ стракове предъ приближающето се свѣтопреставление, въ сщщото време, когато спасителитъ на свѣта се предаватъ на най-дребнави интриги и разиграватъ придворни комедии, когато съ лекомислието си напомнюватъ не толкова страшния сждъ, колкото фрондага; официалния съвокупенъ гений на Франция пасува предъ лукавата глупостъ на единъ индивидумъ; всеощатаволя на нацията, искавана въ общето избирателно право, редовно търси съотвѣтствено изражение въ закоренѣлитъ врагове на интереситъ на масата и го намира найсетнъ въ своеволията на единъ флибустиеръ. Ако нъкоя страница отъ историята е написана исцѣло съ бледни бои, то е именно тая. Хората и събитията се виждатъ наопъки обърнати Шле-

мили,—сѣнки, които сж си изгубили тѣлото. Революцията парализира собственитѣ си родители и надарява съ страстната енергия на насието само своитѣ врагове. Ако „червения призракъ“, постоянно виканъ и закълнаванъ отъ контръ-революционеритѣ, се появява най сетнѣ, — то се появява не съ анархически фригийски калпакъ на главата, а въ мундира на реда, въ червени шарвари.

Ний видѣхме, че министерството, което Бонапартъ състави въ деня на своето Възнесение, 20 декемврий 1848 г., бѣ министерство на лежитимистската и орлеанистската коалиция. Министерството Баро-Фалу, което горъ-долу насилствено скрати живота на Учредителното Събрание, бѣше още на власть, когато се отвориха засѣданията на Законодателното Събрание. Шангарйе, генералътъ на роялистската коалиция, все още съединяваше въ ржцѣтъ си поста главно-мандующъ на първата дивизия и на парижската национална гвардия. Най-сетнѣ, общитѣ избори осигуриха за партията на реда огромното болшинство въ Законодателното Събрание. Тука се сбраха депутатитѣ и пероветѣ на Луи Филипа съ свѣщената фаланга на лежитимиститѣ, за които многобройнитѣ избирателни бюлетини на нацията отвориха вратата на политическата сцена. Бонапартистскитѣ депутати бѣха много малко, за да образуватъ самостоятелна парламентарска партия: тѣ бѣха просто една *tailleuse queue* на партията на реда. По този начинъ партията на реда имаше въ ржцѣтъ си правителствената, военната и законодателната, — съ една дума, цѣлата държавна власть, а мо-

рално нейната позиция бѣше укрѣпена отъ общитѣ избори, които изваждахъ нейното господство за изражение на народната воля и въ сжщото време побѣда на контръ-революцията по цѣлия европейски континентъ.

Никоя партия не е начевала борба съ поголѣми сили и при по-благоприятни предзнаменования.

Отъ *чиститѣ републиканци*, които бѣха съсипани, въ Законодателното Събрание уцѣлѣ една клика отъ 50 души, начело съ африканскій генералъ Кавенякъ, Ламорисьеръ и Бедо. Голѣма опозиционна партия съставляваше *Планината* (Montagne), — така се нарѣче *социалдемократическата* партия. Отъ 750 мѣста въ Националното Събрание тя имаше двѣстѣ мѣста и по този начинъ тя бѣше поне толкова силна, колкото всѣка една отъ тритѣ фракции на партията на реда, взета по отдѣлно. Нейното рѣшително меншинство въ сравнение съ цѣлата роялистска коалиция като че ли се уравниваше отъ особнитѣ обстоятелства. Департаментскитѣ избори показаха, че тя е спечелила голѣмо влияние между селското население, почти всичкитѣ парижски депутати се намираха въ нейнитѣ редове, армията съ избиранieto на трима унтеръ-офицери показа своитѣ демократически симпатии, а водителътъ на Планината, Ледрю-Ролень, — беспримѣрно за всички представители отъ партията на реда, — бѣ вкаранъ въ парламентското дворянство съ избиранieto му въ петъ департамента. По този начинъ, на 29 май 1849 год. Планината, — при неизбѣжнитѣ сблъсквания между цѣлата партия на реда и Бонапарта, — виж-

даше се да имаше на своя страна всички шансове за сполука. Подиръ двѣ недѣли тя изгуби всичко, а въ туй число и честѣта си.

Преди да продължимъ излаганието на парламентарската история, необходимо е да направимъ нѣкои забѣлжки, за да избѣгнемъ обикновенитъ погрѣшки при оцѣнката общия характеръ на една епоха. Споредъ възгледа на демократитъ, и до Учредителното, и въ Законодателното Сѣбрание работа бѣ една и сѣща: просто борба между републиканцитъ и роялиститъ. А самото движение се резюмира за тяхъ въ думата: „*Реакция*“, — пѣкъ реакцията е нощъ, въ която всички котки се виждатъ сиви и гѣмъ се дава възможность да говорятъ баналноститъ на единъ нощенъ стражаръ. Наистина, на прѣвъ погледъ, партията на реда изглежда да е едно сгруппированне отъ разнитъ роялистски фракции, които не само интригуватъ една противъ друга, за да качатъ на трона собствения си претендентъ и да премахнатъ претендента на противната страна, — но се и съединяватъ всички въ общата имъ умраза противъ „републиката“ и въ общата борба противъ нея. Въ противоположность на тия роялистски конспиратори, Планината, отъ своя страна, се явява като защитница на „републиката“. Партията на реда като че ли вѣчно е занята съ „реакцията“, която — тъкмо като въ Прусия — е насочена противъ печата, сдружаванията и др. т. и — пакъ като въ Прусия — се туря въ изпълнение отъ грубата полицейска намѣса на бюрокрацията, жан-дармерията и сѣда. „Планината“, отъ своя страна, и тя е до толкова занята съ отблѣсването на

тия нападения, съ защитата на „вѣчнитѣ права на човѣка“, — както малко-много правѣше всѣка тѣй нарѣчена народна партия презъ послѣднитѣ сто и петнадесетъ години. — Но при по-внимателно анализиране на положението и на партиитѣ, исчезва това измамливо було, което покрива *класовата борба* и своеобразната физиономия на тази епоха.

Лежитимиститѣ и орлеаниститѣ съставляваха, както казахме, двѣтъ голѣми фракции отъ партията на реда. Какво свързваше тия партии съ тѣхнитѣ претенденти и ги раздѣляше помежду имъ? Нима само лилитѣ и трицветното знаме, Бурбонския Домъ и Орлеанския Домъ, различнитѣ нюанси на роялизма? При Бурбонитѣ царуваше *едрото землевладѣние* съ своитѣ попове и лакеи, при Орлеанитѣ — финансовата аристокрация, едрата промишленостъ, едрата търговия, т. е. *капиталътъ* съ своята свита отъ адвокати, професори и бѣбрици. Лежитимната монархия бѣше просто едно изражение за вродената властъ на поземелното дворянство, а Юлската монархия просто политическо поражение за узурпаторската властъ на буржуазнитѣ вискочки. Но този начинъ, тия фракции се раздѣляха съвсѣмъ не отъ тѣй нарѣченитѣ принципи, а отъ материалнитѣ условия на съществуването си, отъ двата различни видове на собственостъ, — отъ стария антагонизмъ между града и селото, отъ съперничеството между капитала и поземлената собственостъ. Че, освѣнъ това, тѣхъ ги свързваха съ тая или оная династия стари въспоминания, лични страхове и надѣжди, предразсѣдъци и илюзии, сим-

патии и антипатии, убъждения, символи на вѣ-
рата и принципи, — никой не мисли да отрича
това. Върху различнитъ форми на собствеността,
върху социалнитъ условия на сществуванieto
се повдига една цѣла надстройка отъ различни
и своеобразни чувства, илюзии, понятия и миро-
въззрѣния. Цѣлата класа създава и формира
всичко това върху почвата на своитѣ матери-
ални условия и съответственитъ обществени от-
ношения. Единъ отдѣленъ индивидумъ, като по-
лучава своитѣ чувства и възгледи чрезъ тради-
цията и възпитанieto, може да си въобрази,
че именно тѣ сж дѣйствителнитъ мотиви и ис-
ходвата точка на неговата дѣятелность. Ако
орлеаниститъ и лежитимиститъ се стараеха да
придуматъ себе си и другитъ, че тѣхъ ги раз-
дѣля привързаността къмъ двѣ различни дина-
стии, — то фактитъ по-сетнѣ доказаха именно
обратното, — че противоположността на тѣх-
нитѣ интереси правѣше невъзможно сливането
на двѣтъ династии. И ако въ катадневния жи-
вотъ се прави разлика между туй, косто чо-
въкъ мисли и говори за себе си, и туй, което
той е и върши въ дѣйствителность, — то още
повече трѣбва да се прави разлика въ исто-
рическата борба между фразитъ и илюзитъ на
партиитъ и тѣхния истински организъмъ, тѣхни-
тъ дѣйствителни интереси, между тѣхнитъ пред-
ставления за себе си и реалната имъ натура.
Орлеаниститъ и лежитимиститъ се намѣриха въ
республиката едни до други, съ еднакви претен-
ции. Ако всѣка една страна се борѣше за *реста-*
вриране на собствената династия, това просто
значеше, че всѣки единъ отъ двата голѣми ин-

тѣреса, които раздѣлятъ буржуата, — поземелната собственостъ и капитала, — се бореше за реставриране на своето първенство и подчинението на другия. Ний говоримъ за двата интереса на буржуазията, защото едрата поземелна собственостъ, въпреки феодалнитъ си замашки и родовото си голѣмство, се обуржуази напълно подъ влиянието на новото обществено развитие. Така английскитъ тори дълго време си въобразяваха, че пламенно обичатъ трона, олтаря и прелѣститъ на староанглийската конституция, до като единъ день настана критическата минута, която ги накара да признаятъ, че тѣ обичатъ пламенно само *поземелната рента*.

Съединенитъ роялисти интригуваха единъ противъ други въ печата, въ Емсъ, въ Клермонтъ*), — вънъ отъ парламента. Задъ кулиситъ пакъ надѣваха старитъ си орлеанистски и лежитимистски ливреи и възобновяваха едновременно си турнири. Но на политическата сцена, въ тържествената роля на държавни дѣатели, въ ролята на голѣма парламентарска партия, тв се отърватъ отъ своитъ династии само съ поклони и отлагатъ реставрирането на монархията на *in infinitum*. Тв се занимаватъ съ дѣйствителната си работа като *партия на реда*, т. е. подъ *социална*, а не подъ *политическа* фирма, като представители на буржуазната наредба, а не като рицари на странствующитъ принцеси, като буржуазна класа по отношение къмъ другитѣ класи, а не като роялисти по отношение къмъ

*) Емсъ мѣстопрививание на лежитимистския претендентъ Хенрихъ V, Клермонтъ (въ Англия) — мѣстопребивание на Луи Филиппа (*Заб. пр.*).

республиканци. И като партия на реда тѣ се ползуваха съ по неограничена и жестока власть надъ другитѣ общественни-класи, отъ колкото когато и да било по-рано при реставрацията или при Юлската монархия: такава партия бѣ възможна въобще само въ парламентската република, защото само въ тази държавна форма можеха да се съединятъ двѣтѣ крайни половини на французската буржуазия и съ това да извадятъ на редъ господството на своята класа вмѣсто господството на една привилегирована фракция отъ тази класа. Ако при все това тѣ, и като партия на реда, взематъ републиката на подбивъ и не криятъ отвъръщението си къмъ нея, това се обявява не само съ роялистски въспоминания. Инстинктътъ имъ подсказваше, че републиката, която увѣнча тѣхното политическо господство, заедно съ това подкопава социалната му основа, тъй като въ републиката тѣ направо, лице съ лицетрѣбва да се борятъ съ поробенитѣ класи, безъ да могатъ да се криятъ задъ трона или да отвличатъ вниманието на нацията съ второстепенната борба помежду си и съ царската власть. Чувството на слабостъ ги караше да отстъпватъ предъ чиститѣ условия на тѣхното класово господство и да се стремятъ назадъ, къмъ непълнитѣ, неразвититѣ, но именно за това не толкова опасни форми на класово господство. Напротивъ, всеки пѣтъ, когато съединенитѣ роялисти дохождатъ до сблъскване съ враждебния на всички тѣмъ претендентъ, съ Бонапарта, всеки пѣтъ, когато тѣ се страхуватъ отъ покушения противъ тѣхното парламентско всемогущие отъ страна на изпълнителната власть,

слѣдователно, когато трѣбва да турятъ на първо мѣсто политическата правомѣрностъ на своето господство, — тѣ излизатъ като *республиканци*; а не като *роялисти*, — почни отъ орлеаниста Тьера, който напомнюва на Националното Събрание, че по въпроса за републиката мнѣнияга най малко се различаватъ, и свърши съ лежмитиста Берие, който, опасанъ съ трицветенъ шарфъ, на 2 декемврий 1851 г. като трибунъ се обръща къмъ народа, събранъ предъ кметството на десетия окръгъ. съ рѣчь отъ името на републиката. Навстина, нему му отговаря насмѣшливото ехо: *Henri V! Henri V!*

Въ противовѣсъ на буржуазната коалиция дребнитѣ бужуа и работницитѣ се сплотиха въ тѣй нарѣчената *социалдемократическа* партия. Слвдъ юнскитѣ дни 1848 г. дребната буржуазия се видѣ изоставена: както материалнитѣ ѝ интереси, така и демократическитѣ гаранции, които ѝ осигуряваха възможността да защитава тия интереси, се застрашаваха съ опасностъ отъ страна на коктръ-революцията. Затова тя се сблужи съ работницитѣ. Отъ друга страна, нейното парламентско представителство, *Платината*, истикана на заденъ планъ въ време диктатурата на буржуазнитѣ республиканци, въ послѣдния периодъ на съществуването на Учредителното Събрание спечели изгубената си популярностъ въ борба съ Бонапарта и съ роялистското министерство. Планината влвзе въ сѣюзъ съ социалистическитѣ водители. Примирението бѣ отпразнувано на банкети презъ февруарий 1849 г. Сѣюзницитѣ съставиха една обща програма, уредиха общи избирателни ко-

митети и излъвоха съ общи кандидати. Въ тази обща програма социалнитѣ искания на пролетариата бѣха лишени отъ революционното си жило и добиха демократическа боя, а демократическитѣ искания на дребната буржуазия изгубиха предяшната си чисто политическа форма и добиха по-ясна социалистическа боя. Така произлъзе *социалната демокрация*. Новата *Планина*, резултатъ отъ този компромисъ, се състоеше, ако не се броятъ нѣколко статистически отъ работническата класа и нѣколко социалистически сектанти, отъ сжщитѣ елементи, както и старата *Планина*, само че въ по голѣмъ брой. Но съ течение на времето тя се измѣни заедно съ представляваната отъ нея класа. Своеобразния характеръ на социалната демокрация се исказва въ туй, дѣто тя иска демократически републикански учреждения не за да унищожи двѣтъ крайности, капитала и наемния трудъ, ами да ослаби и обърне въ хармония сжществующия антагонизмъ помежду имъ*). Каквито мѣрки и да се предлагаха за постиганieto на тази цѣль, колкото революционно и да се шарѣше самата цѣль, — сжщността си остава пакъ сжщата: преуреждане на обществото по демократически начинъ, но преуреждане, което си остава въ рамкитѣ на сжществуването на дребната буржуазия. Но би било ограничено да се мисли, че дребната буржуазия съзнателно се стреми да защити егоистичния си класовъ интересъ. Напротивъ, тя предполага, че

Отъ само себе си се разбира, че французската „социална демокрация“ презъ революцията въ 1848 г., съ исклучение на наванието, нѣма нищо общо съ съвременната международна социална демокрация (*Заб. пр.*).

Частнитъ условия на нейното освобождение сж заедно съ това и *общи* условия, само при които може да се спаси съвременното общество и да се премахне класовата борба. Сжщо така не трѣбва да се мисли, че всичкитъ демократически представители сж дюкенджии или поклонници на дюкенджиитъ. По своето образование и индивидуално положение тѣ могатъ да бждатъ далече отъ дюкенджиитъ, като небето отъ земята. Тѣхъ ги прави представители на дребната буржуазия туй, дѣто тѣхната мисль не излиза вѣнъ отъ предѣлитъ на жизнената обстановка на дребната буржуазия, дѣто по тази причина тѣ теоретически дохождатъ до сжщитъ задачи и рѣшения, до които дребния буржуа дохожда практически, благодарение на своитъ материални интереси и на общественото си положение. — Такова е въобще отношението между *политическитъ* и *литературнитъ* представители на една класа и на представляваната отъ тѣхъ класа.

Слѣдъ горьказаното става ясно отъ само себе си, че нито републиката, нито тѣй нарѣченитѣ права на човѣка не бѣха послѣднатацѣль на борбата, която Планината непрестайно водѣше съ партията на реда. Планината се борѣше за републиката и за правата на човѣка само до толкова, до колкото една армия, която искатъ да обезоржжатъ, се бори да запази оржжието си.

Партията на реда предизвика Планината при самото отваряние на Националното Събрание. Буржуазията сега почувствува необходимостта да свѣрши съ демократическата дребна буржуазия, както преди една година бѣ почувствувала необходимостта да свѣрши съ рево-

люционния пролетариатъ. Само че този път положението на противника бѣ друго. Силата на пролетарията бѣ на улицата, силата на дребната буржуазия — въ самото Национално Събрание. Значи, трѣбваше ти да се примами на улицата и да се накара сама да сломи парламентарската си сила, до като времето в обстоятелствата още не сж я заякчили. Планината съпишкомъ се хвърли въ примката.

За примамка, хвърлена ней, послужи бомбардирането на Римъ отъ французскитѣ войски. Това бомбардиране нарушаваше членъ петий отъ конституцията, който запретаваше на французската република да употребява военнитѣ си сили противъ свободата на други народъ. Освѣнъ това, членъ четвъртий запретава на изпълнителната власть да обявява война безъ съгласието на Националното Събрание, а Учредителното Събрание съ рѣшение отъ 8 май се исказа противъ римската експедиция. На това основание Ледрю Роленъ представи на 11 юний 1849 г. единъ обвинителенъ актъ противъ Бонапарта и неговитѣ министри. Разсърденъ отъ игленитѣ бодове на Тйера, той дойде до заплашване — защита на конституцията съ всички сръдства, даже съ оржжие въ ржцѣ. Планината се повдигна като единъ човѣкъ и повтори този зовъ на оржжие. На 12 юний Националното Събрание отхвърли обвинителния актъ и Планината напуска парламента. Събитията на 13 юний се знаятъ: прокламация на една частъ отъ Планината, която обявяваше Бонапарта и неговитѣ министри „вънъ отъ конституцията“; улична процесия на демократическитѣ национални гвар-

дейци, които се явиха безъ оружие и бѣха разгонени отъ войскитѣ на Шангарнйе, и т. н. и т. н. Часть отъ Планината забѣгна въ странство, друга часть бѣ дадена подъ сждъ предъ „Haute Cour“ въ Буржъ, а останкитѣ отъ Планината бѣха подложени отъ парламентския правилникъ подъ придирчивия надзоръ на председателя на Националното Събрание. Парижъ отново бѣ обявенъ въ обсадно положение, а демократическата часть отъ парижската национална гвардия бѣ распусната. Така се унищожи влиянието на Планината въ парламента и силата на дребната буржуазия въ Парижъ.

Лионъ, дѣто събитията на 13 юний предизвикаха първото възстание, заедно съ петъ съседни департамента, сжщо бѣ обявенъ въ обсадно положение, което се продължава до днешенъ.

Огромното болшинство на Планината измѣни на своя авангардъ, като отказа да се подпише подъ прокламацията, насочена противъ Бонапарта и неговитѣ министри. Дребнитѣ буржуа измѣниха на своитѣ представители: националнитѣ гвардейци си стояха въ кжщи или излизаха, за да попречатъ да се правятъ барикади. Представителитѣ измавиха дребнитѣ буржуа: мнимитѣ съюзници отъ армията нийдъ не се показваха. Най-сетнѣ, демократическата партия зарази съ слабостта си пролетариата, на чиито сили тя се наблѣгаше. — Както става при всички демократически подвизи, водителятъ можеха за свое удовлетворение да обвиняватъ своя „народъ“ въ измѣна, а народътъ можеше за свое удов-

летворение да обвинява водителитѣ си въ излъгване.

Рѣдко се е провъзвѣствявало съ толкова голѣмъ шумъ за нѣкоя работа, както за предстоящия подвигъ на Планината, рѣдко сж тръбили съ по-голѣма увѣреностъ и толкова преждевременно за нѣкое събитие, отъ колкото за неизбежната побѣда на демокрацията. Нѣма съмнѣние: демократитѣ вѣрватъ въ силата на звуковетѣ отъ тръба, които съборили ерихонскитѣ стѣни. И всѣки пѣтъ, когато виждатъ отпредъ си стѣнитѣ на деспотизма, тѣ се стараятъ да повтарятъ ерихонското чудо. Ако Планината искаше да побѣди въ парламента, тя не трѣбваше да вика на оржие. Ако въ парламента викаше на оржие, тя не трѣбваше да се отнася на улицата по парламентски. Ако тя се рѣшило мислеше за мирна демонстрация, глупаво бѣ да не се предвиди, че демонстрацията ще бѣде посръщната по военски. Ако тя мислеше за двѣствителна борба, бѣ оригинално да сложи оржието, необходимо за тази борба. Но работата е тамъ, че революционнитѣ заплашвания на дребнитѣ буржуа и на тѣхнитѣ демократически представители сж просто опитвания да се сплаши противника. И ако тѣ испадатъ въ задънена улица, ако отиватъ толкова далече, щото сж принудени да пристѣпятъ къмъ изпълнение на своитѣ заплашвания, това тѣ правятъ наполовина, като избѣгватъ най-много сръдствата, що водятъ къмъ цѣльта, и като търсятъ предлогъ за поражение. Гръмливата увертюра, която провъзвѣства борбата, замира на едно плашливо мѣнкание, щомъ работата дохожда до самата борба; актиоритѣ преставатъ да гледатъ

сериозно на себе си и дѣйствието плоско се прекъсва.

Никоя партия не преувеличава своите средства повече, не оцвнява положението по лекомислено от демократическата партия. Ако частъ отъ армията гласува съ планината, планината дохожда до убѣждение, че армията ще се бунтува пакъ въ нейна полза. Че и по какъвъ поводъ? По такъвъ поводъ, когато армията, отъ своя гледна точка, трѣбваше да мисли, че революционеритѣ държатъ страната на римскитѣ войници противъ французскитѣ. Отъ друга страна, въспоминанията за юнскитѣ дни 1848 год. бѣха още много прѣсни, за да не може пролетариатътъ да храни дълбоко отвръщение къмъ националната гвардия, а водителитѣ на тайнитѣ дружества да не хранятъ дълбоко недовѣрие къмъ демократическитѣ водители. Тази раздѣла само тогава би се истикала нанаязадъ, ако на картата стояха голѣми общи интереси. Нарушението на единъ отвлеченъ членъ отъ конституцията не можеше да служи за такъвъ интересъ. Нима конституцията, споредъ увѣрението на самитѣ демократи, не е била вече много пжти нарушавана? Нима най популярнитѣ вѣстници не клеймѣха цѣлата конституция, като дѣло на контръ-революционеритѣ?— Но демократътъ, който представлява дребната буржуазия, т. е. тази *междина класа*, въ която се притъпяватъ интереситѣ на двѣ различни класи, се мисли да стои по-горъ отъ класовитѣ противорѣчия въобще. Демократитѣ признаватъ съществуването на една привелигерована класа, но тѣ съ цѣлата останала нация образуватъ *народа*. Тѣ съ

защитници на народните права, тѣхните интереси сж народни интереси. За това тѣ нѣма защо въ предвечерието на борбата да анализират интереситѣ и положението на различните класи. Тѣ нѣма защо особно предпазливо да претеглятъ собственитѣ си сръдства. Стига имъ да дадатъ знакъ — и народътъ съ всичкитѣ си неисчерпаеми сили ще се хвърли върху притѣснителитѣ. Пъкъ ако на дѣло тѣхните интереси сж никому неинтересни, а силата имъ — безсилна, то за това сж кривни или пагубни софисти, които раздвлятъ нераздѣлния народъ на различни враждебни лагери, или армията е била много бесчовѣчна, много заслѣпена, за да не види въ чиститѣ цѣли на демокрацията своето собствено благо, или нѣкоя дреболия въ изпълнението е побъркала на всичко, или пъкъ непредвидена случайность е развалила работата този пжтъ. Въ всеки случай, отъ най позорното поражение демократътъ излиза тѣй неопетненъ, както невинно му се е подложилъ, — при това, излиза съ ново убѣждение, че непременно ще побѣди, че не той и неговата партия прѣбва да напуснатъ старото гледище, а напротивъ, обстоятелствата трѣбва да се приспособятъ къмъ неговото гледище.

Затова не трѣбва да си представляваме раздърпаната, смазана и унижена отъ новия парламентски правилникъ Планина за твърдъ много нещастна. Ако 13 юний премахна нейнитѣ водители, то сжщия този день расчисти мѣсто за второстепеннитѣ таланти, които се ласкаеха отъ новото положение. Ако не можеше вече да има съмнѣние въ тѣхното парламентско безсилие, тѣ

пъкъ имаха правото да ограничаватъ своята дѣятелность съ избухвания на нравствено негодувание и на грѣмлива декламация. Ако партията на реда ги искаруаше тѣхъ, последнитѣ официални представители на революцията, за въплочение на всички ужаси на анархията, — тѣ можеха да бжджтъ толкова по-калпави и скромни на дѣло. А въ поражението на 13 юний тв се утышаваха съ дълбокомисленото въсклицание: Не нека само посмѣятъ да закачатъ всеобщото избирателно право, нека посмѣятъ! Тогава ний ще имъ покажемъ, какво сме! *Nous verrons* (ще видимъ)!

Що се касае до избѣгалитѣ въ странство планинци (монтаняри), тука е достатъчно да забължжимъ, че Ледрю-Роленъ, който се ухитри само за двѣ недѣли окончателно да погуби могущата партия, начело на която стоеше той, слѣдъ това се счете за повиканъ да образува французското правителство *in partibus*; че неговата фигура изотдалече, настрана отъ театра на борбата, като че ли порастваше, колкото повече равнището на революцията се понижаваше и официалнитѣ величия на официална Франция издребняваха; че той въ 1852 г. можа да излъзе като републикански претендентъ, че отъ време на време той пращаше окржжни до власитѣ и до други народи, дѣто заплашваше континенталнитѣ деспоти съ своитѣ подвизи и съ подвизитѣ на своитѣ съюзници. Нима Прудонъ нѣмаше никакво право да се обръща къмъ тия господа съ думитѣ: „*Vous n'êtes que des blagueurs*“ (вий сте бѣбрици — и нищо повече)?

На 13 юний партията на реда не само

смаза силата на Планината, тя сжщо *подчини конституцията подъ рѣшенята на болшинството въ Националното Събрание*. Тя разбираше републиката така: въ републиката буржуазията господствува въ парламентскитѣ форми, безъ да е ограничена, като въ монархията, нито отъ veto-то на изпълнителната власть, нито отъ правото на послѣдвята да растурва парламента. Това наричаше Тйеръ *парламентска република*. Като изгони отъ парламента най популярнитѣ депутати, буржуазията на 13 юний си осигури неограничена власть вжтръ въ парламентскитѣ стъни; но не нанесе ли тя съ това на самия парламентъ единъ ударъ, съ който окончателно го ослаби по отношение къмъ изпълнителната власть и къмъ народа? Като даваше безъ никакви церемонии подъ сждъ мнозина депутати, тя унищожи собствената си парламентска неприкосновеност. Унизителния правилникъ, на който тя подчини депутатитѣ на Планината, до толкова повдигаше председателя на републиката, до колкото унижаваше всъки отдѣленъ народенъ представителъ. Като заклеими възстанието въ полза на установената конституция като сгрмяще се къмъ събаряние на обществото, анархическо предприятие, — тя си отсѣче възможността да апелира къмъ възстанието, въ случай че изпълнителната власть наруши конституцията въ нейна врѣда. — Ировия на историята! На 2 декемврий 1851 г. партията на реда слъзливо, но напусто предлага на народа за генералъ на конституцията противъ Бонапарта — *Удино*, сжщия генералъ, който по поржчката на Бонапарта бомбардира Римъ и съ това стана непосредственъ поводъ

за конституционния смутъ на 13 юний. Другия герой на 13 юний, Виейра (Vieuga), който поженваше лавритъ отъ трибуната на Националното Събрание за жестокоститъ, що вършеше въ помъщенията на демократическитъ въстници, начело на шайка национални гвардейци изъ финансовата аристокрация, — сжщия този Виейра бѣ посвѣтенъ въ съзаклятието на Бонапарта и много спомогна да се отсѣче на Народното Събрание въ послѣднитѣ дни на неговото сжщесъзвувание каквато да било помощъ отъ страна на националната гвардия.

13 юний имаше и други смисълъ. Планината искаше да се даде Бонапартъ подъ сждъ. Слѣдователно, нейното поражение бѣше непосредствена побѣда на Бонапарта, негово лично тържество надъ демократическитъ врагове. Партията на реда издържа тази побѣда, — на Бонапарта само оставаше да се распише за получванието. И той заправи това. На 14 юний по стѣнитъ на Парижъ се появи една прокламацвя, въ която предсѣдателтъ, ужъ безъ да ще, само подъ натиска на събитията, излиза отъ своето калугерско уединение, съ тона на непризната добродѣтель се оплаква отъ клѣветитѣ на противниците си и като отожестява ужъ своята персона съ дѣлото на реда, въ дѣйствителностъ отожестява дѣлото на реда съ своята персона. При това, Бонапартъ съ инициатора на римската експедиция; Националното Събрание само санкционираше извършения фактъ. Като възстанови властта на първосвѣщенника Самуила въ Ватиканъ, Бонапартъ можеше да се надѣва да влѣзе като царь Давидъ въ Тюйлери. Той привлече на страната си поповетъ.

Както видяхме, смугътъ на 13 юний се ограничи съ една мирна процесия по улицитъ. Значи, не можеше и дума да става за военни лаври въ борбата противъ него. При все това, въ онуй бѣдно отъ къмъ герои и събития време, партията на реда обърна това бескръвно сражение въ втори Аустерлицъ. Отъ трибуната и въ печата превъзнасяха армията, тази сила на реда, — въ противоположность на народнитъ маси, това безсилне на анархията, а Шангарнийе се превъзнасяше като „твърдина на обществото“, — мистификация въ която и самъ той най-сетнѣ повѣрва. Въ туй време войскитъ, които се виждаха подозрителни, тайн чката бидоха отдалечени отъ Парижъ; полковитъ, които показаха на изборитъ най-силни демократически симпатии, бидоха испратени отъ Франция въ Алжиръ; беспокойнитъ глави измежду войниците бидоха натикави въ дисциплинарнитъ баталйони; най-сетнѣ, печатътъ бѣ систематически отдѣленъ отъ казармата, а казармата — отъ гражданското общество.

Сега ний дойдохме до рѣшителната повратна точка въ историята на французската национална гвардия. Въ 1830 г. националната гвардия рѣши сждбата на реставрацията. При Луи Филипа всѣки бунтъ се свършваше неуспѣшно, ако националната гвардия работѣше заедно съ войската. Когато тя презъ февруарскитъ дни 1848 взе пасивно положение къмъ възстанieto и двусмислено положение къмъ Луи Филипа, послѣдния се счете за погиналъ. Така се вкорени убѣждението, че революция не може да побѣди безъ националната гвардия, а армията не може да побѣди, щомъ националната гвардия е

противъ нея. Такова бѣ суевѣрното убѣждение на армията въ всемогъщието на гражданитѣ. Юнскитѣ дни 1848 г., когато цѣлата национална гвардия съ линейнитѣ войски потуши възстанието, закрѣпиха това суевѣрие. Съ предсѣдателството на Бонапарта значението на националната гвардия донедѣ се намали, благодарение противоконституционното съединение длъжността началникъ на националната гвардия и началникъ на първата дивизия въ ржцѣтъ на Шангарнѣе.

Както командуванието на националната гвардия стана като че ли атрибутъ на военния главнокомандующъ, така и сама тя взе характеръ на една прибавка къмъ линейнитѣ войски. Найсетнѣ, 13 юний я довърши, — не само защото отъ тогава почнаха по части да я распръскатъ по всички краища на Франция, до като отъ нея останаха само едни развалини: демонстрацията на 13 юний преди всичко бѣ демонстрация на демократическата национална гвардия. Наистина, тя показва на армията не своето оржие, а само мундиря си, но именно този мундиръ бѣ муската. Армията се убѣди, че този мундиръ е сжщо такъвъ вълненъ парцалъ, като всѣки други мундиръ. Магиитѣ исчезнаха. Презъ юнскитѣ дни 1848 г. буржуазната и дребнобуржуазната национална гвардия се съединиха съ армията противъ пролетариата, на 13 юний 1849 г. буржуазията распжди дребнобуржуазната национална гвардия съ помощта на армията, на 2 декемврий 1851 г. и буржуазната национална гвардия вече не сществуваше: съ декрета си, който я распушна, Бонапартъ само констатира станалия фактъ. Така буржуазията сама счупи послѣд-

ното си оржие противъ армията, щомъ дребната буржуазия отъ покоренъ васалъ се обърна въ бунтовникъ. Че и въобще буржуазията тръбваше съ собственитѣ си ржць да разбие всичкитѣ си отбранителни орждия противъ самодържавието, щомъ тя сама стана самодържавна.

Въ туй време партията на реда празнуваше новото завоевание на властта, — на властта, възбуждена въ 1848 г. като че ли само за да се намъри свободна отъ всѣкакви пречки. — съ подигравка надъ републиката и конституцията, съ проклѣване на всички бжджци, сегашни и минали революции, въ туй число и на тия, които сж били направени отъ собственитѣ ѝ водители, и най-сетѣ — съ закони, които сковаватъ печата, унищожаватъ дружествата и повдигатъ обсадното положение до степенъта на органически институтъ. Слѣдъ това Националното Събрание затвори засѣданията си отъ половината на августъ до половината на октомврий, като назначи за презъ това време една постоянна комисия. Въ време на тази ваканция легитимиститѣ интригуваха съ Емсъ, орлеаниститѣ съ Клермонтъ, Бонапартъ чрезъ царски пжтувания, а департаментскитѣ съвѣтя — на съвѣщанията по поводъ преглеждане на конституцията, — дѣятелностъ, която неизмѣнно се повтаряше презъ ваканцитѣ на Националното Събрание. Азъ ще говоря по тия интриги, щомъ тѣ станатъ събитие. Тука ще забѣлѣжа още, че Националното Събрание постъпваше неполитично, изчезвайки за едно доста дълго време отъ сцената и оставяйки начело на републиката предъ всички погледи само едната, макаръ и

жалка фигура на Луи Бонапарта, — когато въ туй време партията на реда скандализираше публиката съ своето разпадане на различни роялистски фракции, които се предаваха на несъвместими помежду си, реставрационни възжелания. Всеки път, когато въ време на ваканциитѣ млъкваше оглушителния шумъ на *парламента* и неговото тѣло се растапяше въ нацията, ставаше очевидно, че не тази република липсва само едно нѣщо, за да испъкне въ истинския си видъ — да направи парламенскитѣ ваканции вѣчни и да замѣни своя девизъ: *Liberté, Égalité, Fraternité* съ недвусмисленитѣ думи: *Infanterie, Cavalerie, Artillerie!*

IV.

Въ половината на октомврий 1849 г. Националното Събрание пакъ отвори своитѣ заседания. На 1 ноемврий Бонапартъ неочаквано извѣсти на Събранието за отставката на министерството Баро Фулу и за образуването на ново министерство. Никой лакей не е бивалъ испжжданъ отъ служба толкова бесцеремонно, като министритѣ на Бонапарта. Ритницитѣ, предназначени за Националното Събрание, за сега се получиха отъ Баро и Сие.

Както видѣхме, министерството Баро бѣ съставено отъ лежятимисти и орлеанисти. То бѣ министерство отъ партията на реда. На Бонапарта трѣбваше едно такова министерство, за да растури републиканското Учредително Събрание, да нареди експедицията противъ Римъ и да сломи силата на демократическата партия.

Тогава той се виждаше да се свива задъ гърба на това министерство, като отстъпи правителствената власт на партията на реда и надъна скромната маска на единъ издатель-отговорникъ на нѣкой вѣстникъ отъ времето на Луи Филипа, типичната маска на *homme de paille* (подставено лице). Сега той снѣ маската, която отъ леко покривало, което му даваше възможность да си крие физиономията, се обърна въ желъзна маска, която му бъркаше да си покаже собствената физиономия. Той повика на властъ министерството Баро, за да распъди републиканското Национално Събрание отъ името на партията на реда; той даде отставката на това министерство, за да обяви своето име независимо отъ Националното Събрание на партията на реда.

Благовидни предлози зъ тази отставка не липсуваха. Министерството Баро пренебрѣгваше даже правилата на благоприличието, задължителни по отношение къмъ председателя на републиката, като къмъ самостоятелна властъ редомъ съ Националното Събрание. Въ време на парламентскитъ ваканции Бонапартъ обнародва едно писмо до Едгардъ Нея, въ което се произвасяше отрицателно за либералната политика на папата,—подобно на туй, когато напукъ на Учредителното Събрание той обнародва писмо, което възхваляваше Удино за нападението на римската република. За това писмо заговори отъ мнимъ либерализмъ Викторъ Хюго, когато Националното Събрание гласува бюджета по римската експедиция. Партията на реда погрѣба мисълта на Хюго, че прищѣвкитѣ на Бонапарта можели да иматъ нѣкакво политическо значение,

подъ презрително удивителни възклицания. И никой министръ не повдигна ржкавицата, хвърлена на Бонапарта. Други единъ пътъ Баро съ свойствения му пусть патосъ си позволи отъ трибуната да говори съ негодувание за „мръснитъ козни“, които, споредъ думитѣ му, ставали въ най приближенитѣ до прѣдсѣдателя кръгове. А въ Бонапарта императорския претендентъ тѣй тѣсно се срасна съ съсипания авантюристъ, щото великата идея за неговото призвание да възстанови империята той винаги допълняше съ друга велика идея за призванието на французския народъ да му исплаща дълговетѣ.

Министерството Баро-Фалу бѣ първо и послѣдно *парламентско министерство*, повикано на власть отъ Бонапарта. Затова отставката на това министерство е рѣшителна повратна точка. Съ туй министерство партията на реда за винаги изгуби необходимата опора на парламентския режимъ, вачалството надъ изпълнителната власть. А въ такава една страна като Франция, дѣто изпълнителната власть има на расположе-ние повече отъ половина милионъ чиновническа армия, т. е. държи въ постоянна и най-безусловна зависимостъ отъ себе си огромна маса интереси и отдѣлни сжществувания, дѣто държавата оплита, контолира, насочва, държи подъ надзоръ и настояничество гражданското общество, като почнешъ отъ най-гольмитъ и свършишъ съ най-нищожнитъ проявления на неговия животъ, като почнешъ отъ най-общитъ форми на сжществуванието и свършишъ съ частнитѣ сжществувания на отдѣлнитъ индивидуи, дѣто това паразитно тѣло, благодарение на необикновената

централизация, е до толкова вездъсжщо, подвижно и пъргаво, до колкото дѣйствителното обществено тѣло е беспомощно — несъстоятелно, раскжсано — бесформено, — въ такава една страна е ясно отъ само себе си, че Националното Събрание съ право да раздава министерски портфели изгубва всякакво дѣйствително влияние, ако то въ сжщото време не упрости държавното управление, не намалява чиновническата армия, не дава, най сетнь, на гражданското общество и на общественото мнѣние да създаде свои собствени органи, независими отъ правителствената власт. Но *материалнитѣ интереси* на французската буржуазия сж най-тѣсно свързани именно съ спазването на тази огромна, расклонена по всички страни държавна машина. Тука буржуазията натъкмява своето излишно население и допълва съ чиновнически заплати чуй, което не е влѣзло въ джеба ѝ въ видъ на печалба, проценти, рента и хонорарь. Отъ друга страна, *политическитѣ интереси* на буржуазията я караха все повече да усилива притѣсненieto, т. е. срьдствата и персонала на държавната власт, а въ сжщото време да води непрестайна война противъ общественото мнѣние и отъ недовѣрие поне да разваля, да парализира самостоятелнитѣ обществени органи за движение, ако не сполучеше просто да ги ампутира. Но този начинъ, класовото положение на французската буржуазия я караше, отъ една страна да отсича коренитѣ на всѣка, а слѣдователно и на собствената своя парламентска власт, а отъ друга — да направи враждебната си изпълнителна власт непреодолима.

Новото министерство се наричаше министерство д' Опуль (d' Hautpoul). Но това никакъ не значи, че генералъ д' Опуль получи сана пръвъ министъръ. Съ отставката на Баро Бонапартъ отмъни този санъ, който осждаше председателя на републиката на легалното нищожество на единъ конституционенъ царь, но конституционенъ царь безъ тронъ и корона, безъ жезълъ и мечъ, безъ неотговорностъ, безъ наследствено притежание на висши държавенъ санъ и — което е най лошото - безъ царско жалование. Министерството д' Опуль имаше само единъ чловѣкъ съ парламентско име, евреинътъ *Фулда*, единъ отъ най-съмнителнитѣ членове на финансовата аристокрация. Той получи портфела на финансовъ министъръ. Единъ погледъ върху курсовитѣ бюлетени на парижската бурса показва, че отъ 1 ноемврий 1849 г. французскитѣ фондове се подигатъ и спадатъ заедно съ бонапартистскитѣ акции. Като си намѣри съюзникъ въ бурсата, Бонапартъ едновременно заграби въ ръцѣтъ си и полицията, като назначи Карлие за парижски префектъ.

Ала послѣдствията отъ промѣната на министерството можехъ да испъкнатъ на лице чакъ слѣдъ време. А за сега Бонапартъ направилъ една крачка напредъ, за да бжде отстѣпването му по-очевидно. Слѣдъ неговото грубо-послание послѣдва едно крайно рабско заявление за покорностъ на Националното Събрание. И всѣки пътъ, когато министритѣ посмѣйваха да направятъ плашливо опитване да дадатъ на неговитѣ прищѣвки форма на законопроекти, виждаше се, че безъ да щатъ, принудени само

отъ своето положение, тв изпълняваха комически поржчки, въ несполуката на които биваха отъ по-рано увѣрени. И всѣки пжть, когато Бонапартъ зидъ гърба на министритѣ испущаше своитѣ намѣрения и играеше съ своитѣ „idées napoléoniennes“ (наполеоновски идеи), неговитѣ министри се отричаха отъ него на трибуната въ Националното Събрание. Щомъ ставаха извѣстни неговитѣ узурпаторски вѣжделения — и ето че се повдигаше несмълчаемия злораденъ смѣхъ на неговитѣ противници. Той вземаше изгледа на нѣкой непризнатъ гений, когото цѣлия свѣтъ смѣта за проспакъ. Никога той не се ползуваше съ по-дълбоко презрѣние на всички класи, отъ колкого въ този периодъ. Никога буржуазията не господствува по-безусловно, никога тя не изваждаше на пазаръ знаковетъ на своето господство съ по-голямъ надмѣнностъ.

Тука азъ нѣма защо да описвамъ историята на нейната законодателна дѣятелностъ, която се исчерпва въ този периодъ съ два закона: законътъ, който възстановява *налога на виното*, и законътъ за *преподаванието*, който отмѣняше невѣрието. Като затрудняваше на французитѣ потрѣблението на вино, буржуазията ги оцѣстливи съ толкова по голѣмъ притокъ отъ водата на истинския животъ. Като обявяваше съ *налога на виното* за неприкосновена старата, умразна данъчна система, буржуазията се мжчеше съ закона за преподаванието да запази старото умствено сѣстояние на маситѣ, върху което се опираше тази данъчна система. Чудягъ се, какъ орлеанититѣ, либерални буржуа,

стари апостоли на волтерианството и на електрическата философия, повървяватъ духовното ржководство на французитъ въ ржцътъ на зако-ренѣлитъ си врагове, езуититъ. Тука нѣма нищо за чудение: орлеаниститъ и лежитимиститъ можеха да се раздѣлятъ по въпроса за претендента, но ть разбираха, че тѣхното задружно господство изискваше да се съединятъ орждията на притѣснението отъ двѣтъ епохи, че трѣбва да се допълнятъ и усилятъ сръдствата за заробване на Юлската монархия съ сръдствата за заробване на реставрацията.

Селенитъ, измамни въ всичкитъ си надѣжди, повече отъ всеки други пжтъ притиснати отъ низкитъ цѣни на житата, отъ една страна, и отъ растящата тежина на данъцитъ и хипотекитъ, отъ друга, — се размърдаха въ департаментитъ. Отговориха имъ съ жестоко гонение на народнитъ учители и съ подчинение на послѣднитъ подъ префектитъ, най сетнѣ, съ системата на шпионството, подъ която бѣха подчинени всички. Въ Парижъ и въ голъмитъ градове даже реакцията се облича въ съвремененъ костюмъ и повече раздражнява, отъ колкото притѣснява. Въ селата тя е мръсна, низка, дребнава, уморителна, дотеглива, съ една дума — жандаринъ. Ясно е, до колко единъ тригодишенъ жандармски режимъ, освѣтенъ отъ попския режимъ, трѣбваше да деморализира незрѣлитъ маси.

При всичката страсть и декламация, пушана отъ трибунала на Националното Събрание противъ меншинството отъ партията на реда, чейната дума си оставаше едносложва, както думата на единъ християнинъ, която трѣбва да

бжде: да, да; не, не! Едносложна и на трибуната, и въ печата; дотеглива като задача, на която отъ по рано знаешъ рѣшението. За каквото и да се касаеше работата — за правото да се подаватъ петиции или за налога на виното, за свободата на печата или за свободата на търговията, за клубоветъ или за общинския уставъ, за гарантиране свободата на личността или за уравнивание на държавния бюджетъ — една и сжщата парола се чуваше неизмѣнно, темата винаги си оставаше сжщата, присждата всекога бѣ готова и неизмѣнно тя гласѣше: „Социализмъ“! За социализмъ се обявяваше дори буржуазния либерализмъ, буржуазното просвѣщение — социализмъ, буржуазната финансова реформа — социализмъ. Социализмъ е да се прокарва жѣлзень пѣтъ тамъ, дѣто вече има каналъ, социализмъ е сжщо и да се защитаваашъ съ тояга противъ сабѣта.

Туй не бѣ само фраза, мода, партиенъ приемъ. Буржуазията вѣрно разбра, че оржжието, което тя искова противъ феодализма, се насочваше противъ самата нея, че всичкитъ създадени отъ нея сръдства за образование се бунтуваха противъ нейната собствена цивилизация, че всичкитъ сътворени отъ нея богове се отричаха отъ нея. Тя разбра, че всички тѣй нарѣчени граждански свободи и органи на прогреса възставаха противъ нейното *класово господство*, като го застрашаваха едновременно отъ страна на неговото обществено основание и отъ страна на политическия му връхъ, — слѣдователно, тѣ станаха „социалистически“. Въ това заплашвание и въ това възстание тя справедливо виждаше тайната

на социализма, оцънявайки по този начинъ неговия смисълъ и тенденция по-върно, отъ колкото тѣй нарѣчения социализмъ оцъняваше самъ себе си: този социализмъ все не може да разбере, защо буржуазията упорито се тегли отъ него, — все едно, мънка ли той сантиментално за страданията на човѣчеството, провъзвѣстява ли християнското хилядогодишно царство и всеобщата братска любовъ, бърри ли хуманистически за духа, образованието, свободата, или пъкъ измисля доктринерската система за примирението и благополучието на всички класи*). Буржуазията едно нѣщо не разбра, — а именно, че, разсждавайки послѣдователно, нейния собственъ *парламентски режимъ*, нейното *иолитическо господство* въобще трѣбваше да бжде осждено като нѣщо *социалистическо*. До като господството на буржуазията не се организира напълно, не намъри чистото си политическо изражение, — антагонизмътъ на другитѣ класи противъ буржуазията сжщо не можеше да излѣзе въ чистъ видъ, а тамъ, дѣто той испѣкваше, не можеше да вземе този опасенъ характеръ, при който всъка борба противъ държавната власть се обръща въ борба противъ капитала. Ако буржуазията виждаше въ всѣко проявление на обществения животъ опасностъ за „спокойствието“, — какъ тя можеше да удържи на върха на обществото *режима на беспокой-*

*у) Разбира се, тука Марксъ има предъ видъ утопическия социализмъ презъ четирсетѣхъ години, който се отричаше отъ класовата борба и отъ политиката. Тази е основната черта на тогавашния социализмъ въ всичкитѣ му видове. Затова Марксъ и Енгелсъ, за отличие отъ *тогавашния* социализмъ, нарѣкоха своето направление комунистическо (въ „Манифеста на Комунистическата Партия“) (*Заб. пр.*).

бжде: да, да; не, не! Едносложна и на трибуната, и въ печата; дотеглива като задача, на която огъ по рано знаешъ ръпението. За каквото и да се касаеше работата — за правото да се подаватъ петиции или за налога на вино, за свободата на печата или за свободата на търговията, за клубоветъ или за общинския уставъ, за гарантиране свободата на личността или за уравнивание на държавния бюджетъ — една и сжщата парола се чуваше неизмѣнно, темата винаги си оставаше сжщата, присждата всекога бѣ готова и неизмѣнно тя гласѣше: „Социализмъ“! За социализмъ се обявяваше дори буржуазния либерализмъ, буржуазното просвѣщение — социализмъ, буржуазната финансова реформа — социализмъ. Социализмъ е да се прокарва жельзень пжтъ тамъ, дѣто вече има каналъ, социализмъ е сжщо и да се защитаващъ съ тояга противъ сабѣта.

Туй не бѣ само фраза, мода, партиенъ приемъ. Буржуазията вѣрно разбра, че оржжието, което тя искова противъ феодализма, се насочваше противъ самата нея, че всичкитъ създадени отъ нея сръдства за образование се бунтуваха противъ нейната собствена цивилизация, че всичкитъ сътворени отъ нея богове се отричаха отъ нея. Тя разбра, че всички тѣй нарѣчени граждански свободи и органи на прогреса възставаха противъ нейного *класово господство*, като го застрашаваха едновременно отъ страна на неговото обществено основание и отъ страна на политическия му връхъ, — слѣдователно, тѣ станаха „социалистически“. Въ това заплашване и въ това възстание тя справедливо виждаше тайната

на социализма, оцънявайки по този начинъ неговия смисълъ и тенденция по-върно, отъ колкото тѣй нарѣчения социализмъ оцъняваше самъ себе си: този социализмъ все не може да разбере, защо буржуазията упорито се тегли отъ него, — все едно, мънка ли той сантиментално за страданията на човѣчеството, провъзвѣстява ли християнското хилядогодишно царство и всеобщата братска любовъ, бърби ли хуманистически за духа, образованието, свободата, или пъкъ измисля доктринерската система за примирението и благополучието на всички класи^{*)}). Буржуазията едно нѣщо не разбира, — а именно, че, разсждавайки послѣдователно, нейния собственъ *парламентски режимъ*, нейното *иолигическо господство* въобще трѣбваше да бжде осждено като нѣщо *социалистическо*. До като господството на буржуазията не се организира напълно, не намъри чистото си политическо изражение, — антагонизмътъ на другитѣ класи противъ буржуазията сжщо не можеше да излѣзе въ чистъ видъ, а тамъ, дѣто той испъкваше, не можеше да вземе този опасенъ характеръ, при който всъка борба противъ държавната власть се обръща въ борба противъ капитала. Ако буржуазията виждаше въ всѣко проявление на обществения животъ опасностъ за „спокойствието“, — какъ тя можеше да удържи на върха на обществото *режима на спокой-*

*) Разбира се, тука Марксъ има предъ видъ утопическия социализмъ презъ четирсетѣхъ години, който се отричаше отъ класовата борба и отъ политиката. Тази е основната черта на тогавашния социализмъ въ всичкитѣ му видове. Затова Марксъ и Енгелсъ, за отличие отъ *тогавашния* социализмъ, нарѣкоха своето направление комунистическо (въ „Манифеста на Комунистическата Партия“) (*Заб. пр.*).

ствието, своя собственъ режимъ, *парламентския режимъ*, който, — споредъ изражението на единъ отъ нейнитъ оратори, — живѣе въ борба и съ борба? Какъ може парламентския режимъ, който живѣе съ пренвия, да запрети пренията? Въ парламента всички интереси, всички обществени учреждения се превръщатъ въ общи мисли, се трактуватъ като мисли — какъ тогава могатъ нѣкакви-си интереси, учреждения да се качатъ по-високо отъ мислениото и да импониратъ като символъ на вѣрата? Ораторската борба на трибуната възбужда въстникарска борба, дебатирющия клубъ въ парламента необходимо се допълва съ дебатирющитъ клубове въ салонитъ и кафенетата; депутатитъ, като апелиратъ винаги къмъ народното мнѣние, даватъ право на народното мнѣние да искаже своето дѣйствително мнѣние въ петиции. Парламентския режимъ предоставя всичко на болшинството да рѣшава, — тогава какъ да не заиска най-огромното болшинство вънъ отъ парламента и то да рѣшава? Ако вий отъ върха на държавата свирите на цигулка, то можете ли да се чудите, дѣто играятъ тия, що стоятъ отдолу?

И така, осждайки като „социализмъ“ туй, което по-напредъ е превъзнасяла като „либерализмъ“, буржуазията се признава, че въ нейнитъ собствени интереси тя трѣбвб да бжде избавена отъ опасността на *самоуправлението*, че за да се възстанови спокойство въ страната, трѣбва най-напредъ за винаги да се успокои нейния буржуазенъ парламентъ; че за да се запази исцѣло нейната обществена сила, трѣбва да се смаже нейната политическа сила; че отдѣлнитъ

буржуа могат да продължават да експлоатират другите класи и невъзмутимо да се ползват от богатата на собствеността, семейството, религията и реда, само под условие, щото буржуазията като класа, редомъ съ другите класи, да бжде осждена на политическо нищожество; че за да се спаси нейната кесия, трѣбва да ѝ се смъкне короната, а защитающия я мечъ трѣбва въ сщщото време като дамокловъ мечъ да виси надъ собствената ѝ глава.

Въ областта на гражданските интереси Националното Събрание показва такава непроизводителностъ, щото напр. пренията за постройка на желѣзень пѣтъ между Парижъ и Авинйонъ, почнати презъ зимата 1850 г., не можаха да се свършатъ до 2 декемврий 1851 г. Тамъ, дѣто то не притѣсняваше, не реагираше, то страдаше отъ неисцъримо бесплодие.

Въ туй време, когато министерството на Бонапарта донейдѣ бѣ инициаторъ на закони въ духа на партията на реда, донейдѣ усилваше на практика натиска на тия закони, — самъ Бонапартъ търсѣше популярностъ чрезъ дѣтинско — нелѣпи проекти, подчертаваше своята враждебностъ къмъ Националното Събрание и показваше тайнственото имание, на което само обстоятелствата за сега пречатъ да открие на французския народъ своите съкровища. Тука се отнася предложението да се увеличи жалованието на унтеръ офицерите на четири су въ день и проектътъ за почетна заемна банка зарадъ работниците. Паричните подаръци и паричните заеми, — тази бѣ перспективата, съ която той се надѣваше да улови масата на вѣдица. Да по-

лучава подаръци и да прави дългове—въ това се състои цялото финансово искусство на паразитния пролетариатъ, висши и нисши. Само съ тия яйове Бонапартъ знаеше да работи. Никой претендентъ не е спекулиралъ по-калпаво съ калпавщината на тълпата.

Националното Събрание често побъсняваше отъ тия несъмняни опитвания на Бонапарта да спечели популярностъ на неговъ гръбъ, предъ видъ на усилваната опасностъ, че този авантюристъ, тиканъ напредъ отъ своитъ дългове и незадържанъ отъ миналото си, ще се рѣши на нѣщо отчаено. Натегнатитъ отношения между партията на реда и председателя вече бѣха взели единъ грозенъ характеръ, когато едно неочаквано събитие го накара пакъ покаено да се хвърли въ нейнитъ пригръдки. Думата ни е за *допълнителнитъ избори на 10 мартъ 1850 г.* Тѣзи избори станаха, за да се замѣстятъ депутатитѣ, които слѣдъ 13 юний бѣха премахнати отъ парламента чрезъ затворъ или заточение. Парижъ избра само социалдемократически депутати, — нѣщо повече, той даде най-много гласове за юнския възстанникъ Дефлотъ. Това бѣ отмъщението на съединената съ пролетариата парижска дребна буржуазия зарадъ поражението на 13 юний 1849 г. Дребната буржуазия като че ли исчезна въ опасната минута отъ полето на борбата, само за да се появи пакъ при благоприятни обстоятелства съ голѣми боеви сили и съ по-смѣла боева лозунка. Опасността на тази избирателна побѣда се виждаше толкова по-грозна, защото армията въ Парижъ гласува за юнския възстанникъ противъ Бонапартовия ми-

вистръ Лаитъ, а въ департаментитѣ повечето за монтанаритѣ, които и тука, макаръ и не толкова рѣшително, колкото въ Парижъ, надвиха противниците си.

Бонапартъ се видѣ внезапно пакъ лице срѣщу лице съ революцията. Както на 29 януарий 1849, на 13 юний 1849 г., така и на 10 мартъ 1850 г. той се скри задъ гърба на партията на реда. Той се кланяше, малодушно искаше прошка, искаваше готовность да състави каквото да било министерство по заповѣдта на парламентското болшинство, — нѣщо повече, молише орлеанистскитѣ и лежитимистскитѣ главатары, Тьера Берйе, Броли, Моле, съ една дума, тѣй нареченитѣ бургграфове, да взематъ сами лично държавното кърмилло. Партията на реда не можа да се възползува отъ тази невъзвратна минута. Въмѣсто да завладѣе смѣло предложената власть, тя даже не накара Бонапарта да повърне старото, распуснато на 1 ноемврий министерство; тя се задоволи да го унизи съ своята прошка и съедини г. *Бароша* къмъ министерството д'Опуль. Този Барошъ, като прокуроръ при върховния сждъ въ Бужъ, свирѣпствуваше противъ революционеритѣ на 15 май и противъ демократитѣ на 13 юний, и въ двата случая за покушение противъ Националното Събрание. По-сетнѣ нито единъ отъ министритѣ на Бонапарта не направи нѣщо повече отъ Бароша за унизяване на Националното Събрание, а следъ 2 декемврий 1851 г. ний го виждаме на много доходната длъжность подпредсѣдател на сената. Той плю въ супата на революционеритѣ, за да я даде на Бонапарта да я изяде.

Социалдемократическата партия, отъ своя страна, вижда се, само търсѣше случай да постави отново на карта своята побѣда и да ослаби нейното значение. Видаль, единъ отъ новоизбранитѣ парижки депутати, бѣ едновременно избранъ и въ Сграсбургъ. По настояване на партията, той се отказа отъ парижския мандатъ въ полза на сграсбургския. И така, вмѣсто да придаде на парижската си побѣда окончателенъ характеръ и така да отвори незабавно борба съ партията на реда въ парламента, вмѣсто да принуди противника си на борба въ минутата на народния ентузиазмъ и благоприятното настроение на армията, — демократическата партия уморяваше Парижъ презъ мартъ и априлий съ нова избирагелна агитация, давайки на възбуденитѣ народни страсти да истинятъ въ тази избирателна игра, насищайки революционната енергия съ конституционни успѣхи, губейки я въ дребни интриги, пуста декламация и фиктивни движения, давайки на буржуазията време да се съвземе и да вземе мърки, ослабвайки, най сетѣ, значението на мартенскитѣ избори съ сантиментално коментирание на априлскитѣ, — съ избиранието на Евгений Сю. Съ една дума, тя направи на 10 мартъ априлска шега.

Парламентското болшинство разбра слабостта на противника си. Седемнайсетъ бургграфове отъ партията на реда — Бонапартъ ѝ предложи рководството и отговорността за атаката — изработиха новъ избирателенъ законъ и за докладчикъ бѣ избранъ г. Фоше, който си испроси тази честь. На 8 май Фоше внесе за-

кона, който отмѣняваше всеобщото избирателно право, който искаше отъ избирателитѣ три години да сж живѣли на мѣстото, дѣто ще избиратъ, при което срокътъ за пребиванието на работницитѣ въ избирателното мѣсто трѣбваше да бжде засвидѣтелствуванъ отъ работодателя.

Демократитѣ, които толкова се вълнуваха и кипѣха въ време на конституционната избирателна борба, сега, — когато трѣбваше съ оржие въ ржка да докажатъ сериозното значение на свояга избирателна побѣда, — конституционно проповѣдваха реда, величественото спокойствие (*calme majestueux*), законния начинъ на дѣйствието, т. е. слѣпо подчинение подъ волята на контрреволюцията, която се гордѣше за законъ. Въ време на пренията Планината се стараеше да засрами партията на реда, като противопоставяше на нейната революционна страстность безстрастието на единъ честенъ простакъ, който си остава на законна почва, и като я поразяваше на смъртъ съ страшната нападка, че дѣйствувала революционно. Даже новоизбранитѣ депутати се стараеха да покажатъ съ своето прилично и разсудливо поведение, колко несправедливо сж ги ругаели като анархисти и сж тълкували тяхното избиране като побѣда на революцията. На 31 май се прокара новия избирателенъ законъ. Планината се задоволи да тури единъ протестъ въ джеба на председателя. Слѣдъ избирателния законъ дойде законъ за печата, който съвсѣмъ унищожи революционния вѣстникарски печатъ. Този печатъ заслужи своята участь. Слѣдъ този ударъ най-крайни форпости на революцията

останаха двата буржуазни органа: „National“ и „la Presse“.

Видяхме, че демократическият водители през март и април направиха всичко, за да въввлечат парижския народ в една фиктивна борба, че след 8 май те правеха всичко, за да го запрат от действителна борба. При това, не трябва да се забравя, че 1850 г. бѣ времена рѣдко промишлено и търговско процѣтване, така щото парижския пролетариатъ имаше достатъчно работа. Но избирателния законъ на 31 май 1850 отстрави пролетариата отъ всѣко участие въ политическата власт, отсече му даже достъпа въ театра на борбата. Този законъ върна работниците въ положението на парии, което те заемаха преди февруарската революция. Като повѣряваха сѣдбата си, предъ видъ на таково едно събитие, на демократическият водители, като забравяха революционнитѣ интереси на своята класа зарадъ мнютното благополучие, те се отказаха отъ честта да бждатъ завоевателна сила, покориха се на сѣдбата си, показаха, че юнското положение въ 1848 г. ги обезсили за дълго време, че историческия процесъ въ най-близко време пакъ трябва да става безъ тяхъ. Колкото пъкъ се отнася до дребнобуржуазната демокрация, която викаше на 13 юний: „Стига само да посмѣятъ да закачатъ всеобщото избирателно право, стига да посмѣятъ!“ — то сега тя се утѣшаваше съ туй, дѣто ударътъ на контрреволюционеритѣ — съвсѣмъ не е ударъ, а законътъ на 31 май — съвсѣмъ не е законъ. На 2 май 1851 г. всѣки французинъ ще се яви предъ избирателната урна съ избирателна бюлетина въ

едната ржка и съ мечъ въ другата. Съ това пророчество тя сама се удовлетворяваше. Най-сетнь, армията бѣ наказана отъ началството за мартенскитъ и априлскитъ избори въ 1850 г., като за изборитъ на 29 май 1849 г. Но този пжтъ тя рвшително ся каза: „Грети пжтъ вече не ще ме измами!“

Законойтъ на 31 май 1850 г. бѣ *Сонр d'Etat* на буржуазията. Всичкитъ ѝ по-предидшни побѣди надъ революцията носѣха само времененъ характеръ. Тѣ ставаха съмнителни отъ минутата, когато истинското Национално Сабрание слизаше отъ сцената. Тѣ зависѣха отъ случайността на новитъ общи избори, а историята на изборитѣ отъ 1848 г. насамъ неопровержимо доказа, че моралната властъ на буржуазията надъ народнитѣ маси ослабваше, колкото повече заякваше фактическата ѝ властъ. Всеобщото избирателно право на 10 мартъ рѣзко се исказа противъ господството на буржуазията—буржуазията отговори на това съ отмвнение на всеобщото избирателно право. Следователно, законътъ на 31 май бѣ едно отъ необходимитъ проявления на класовата борба. Този законъ имаше и друга страна. За да се признаятъ изборитъ за председател на републиката дѣйствиелни, конституцията предписваше, щото единъ отъ кандидатитъ да получи не по малко отъ два милиона гласа. Ако пжкъ някой кандидатъ не е получилъ този минимумъ гласове, тогава на Националното Събрание се предоставяше да избере за председател едного отъ кандидатитъ, които сж получили най-много гласове. Въ туй време, когато Учредителното Събрание съставяше този

законъ, въ избирателнитѣ списъци бѣха записани десетъ милиона избиратели. Слѣдователно, споредъ смисъла на този законъ, за да се признае за дѣйствителенъ избора за председателъ, стигаше една пета часть отъ всички избирателни гласове. Законътъ на 31 май изличи отъ избирателнитѣ списъци най-малко три милиона гласа, намали числото на избирателитѣ до седемъ милиона, но при все това, остави въ сила законния минимумъ отъ 2 милиона за председателския изборъ, — така щото законния минимумъ отъ една пета се повдигна почти до една трета отъ всички избирателни гласове. Съ други думи, този законъ направи всичко, за да предаде по околень пжтъ избора за председателъ отъ ржцѣтъ на народа въ ржцѣтъ на Законодателното Събрание. По този начинъ, партията на реда съ избирателния законъ на 31 май, който предаде изборитѣ за Националното Събрание и за председателъ на републиката въ ржцѣтъ на консервативната часть отъ обществото, виждаше се, като че ли двойно заякчи своята власть.

V.

Борбата между Националното Събрание и Бонапарта избухна отново, щомъ се мина революционния кризисъ и бѣ отмѣнено всеобщото избирателно право.

Конституцията опредѣли жалование на Бонапарта 600,000 л. Едвамъ що се мина половина година отъ неговото председателство и той сполучи да удвои тази сума. Одилонъ Баро доби отъ Учредителното Събрание една прибавка отъ

600 000 л. за тъй нарѣченитъ представителни
 расходи. Следъ 13 юний Бонапартъ излъзе съ
 нови парични искания, но на които Баро вече
 не се отзоваваше. Сега, следъ 31 май, Бона-
 партъ незабавно се възползува отъ благоприя-
 тния моментъ и чрезъ министритъ си поиска
 отъ Националното Събрание годишна листа отъ
 три милиона л. Дългия скитнически авантюристи-
 чески животъ го надари съ крайно тънко усъ-
 щание на критическитъ моменти, когато можеше
 да се взмъкнатъ пари отъ буржуата. Той рабо-
 тѣше като истински шантажистъ. Националното
 Събрание, съ неговата помощ и знание, оскверни
 самодържавието на народа. Той застрашаваше
 да издаде на народа това престъпление, ако
 Събранието не си отвори кисията и не искупи
 неговото мълчание по за три милиона на година.
 То отне на три милиона французи правото да
 гласуватъ — той искаше за всеки единъ полити-
 чески обесцвненъ французинъ по единъ пълно-
 цвненъ левъ, тъкмо три милиона л. Той, избран-
 никътъ на шестъ милиона, иска възнаграждение
 за гласовегъ, които е отнелъ съ задна цифра.
 Комисията на Националното Събрание испрати
 нахала съ празни рѣцъ. Бонапартистската преса
 захвана да заплашва. Пъкъ и можеше ли На-
 ционалното Събрание да се отдѣли отъ предсѣ-
 дателя въ една такова минута, когато то прин-
 ципиално и окончателно бѣ се отдѣлило отъ на-
 родната маса? То отхвърли годишната листа,
 но пъкъ гласува една едновременна прибавка
 отъ 2,160.000 л. Като отстъпваше на Бонапар-
 тово искание и заедно съ това като показваше,
 че отстъпва прогивъ волята си, Събранието

показа двойна слабостъ. Защо тръбваха на Бонапарта тия пари, ще видимъ по-нататкъ. Слѣдъ този, станалъ направо подиръ отмвнението на избирателното право, неприятенъ епилогъ, въ който Бонапартъ промъни по отношение на узурпаторския парламентъ своя смиренъ тонъ отъ времето на мартенския и априлския кризисъ съ предизвикателно нахаленъ тонъ — Националното Събрание отложи своите заседания за три мѣсеца, отъ 11 августъ до 11 ноемврий. Той остава на свое мѣсто една постоянна комисия отъ 18 члена, между които имаше вѣколко умърени републиканци, но нито единъ бонапартистъ. Постоянната комисия презъ 1849 г. се състоеше само отъ приятели на реда и отъ бонапартисти. Това се разбира: тогава партията на реда се обяви еп ретманесе противъ революцията, сега парламентската република се обяви еп ретманесе противъ председатели. Подиръ закона на 31 май партията на реда тръбваше да се расправя само съ този съперникъ.

Когато Националното Събрание презъ ноемврий 1850 г. пакъ отвори заседанията си, — положението бѣ такова, щото приличаше, че вмѣсто предишнитъ дребни сблъсквания, между парламента и председатели неизбежно тръбва да се почне голъма, немилостива борба, борба между двѣтъ власти на животъ и на смъртъ.

Както въ 1849 г., така и презъ парламентската ваканция въ 1850 г. партията на реда се раздѣли на отдѣлни фракции, всѣка една отъ които се занимаваше съ собствени реставрационни интриги, получили нова храна, благодарение смъртъта на Луи Филипа. Цартъ на ле-

житимиститъ, Хенрихъ V, назначи даже едно истинско министерство, което пребиваваше въ Парижъ и имаше въ своята сръда членове отъ постоянната комисия. Слѣдователно, Бонапартъ бѣ въ правото си, отъ своя страна, да обикаля французскитъ департаменти и споредъ настроението на оцастливения отъ неговото посѣщение градъ малко или много откровено да избѣбрюва своитѣ ресторационни планове и да набира гласове въ своя полза. Въ време на тия обиколки, прославени, разбира се, като триумфални шествия отъ голѣмия официаленъ мониторъ и малкитъ частни монитори на Бонапарта, него на всѣкъждъ го придружаваха членове на *Дружеството Десетий Декемврий*. Този дружество се появи въ 1849 г. Подъ видъ на благотворително дружество, то представляваше една тайна организация на парижския паразитенъ пролетариатъ, която се распадала на секции, ръководими отъ бонапартястски агенти, съ бонапартистки генералъ начело. Редомъ съ пропаднали нехранимайковци отъ двумисленно происхождение и съ двумислени сръдства за сществуване, редомъ съ оголѣли авантюристи отъ буржуазията, въ това дружество се сръщаха скитници, солдати въ отставка, бивши обитатели на лудницата, избѣгнали каторжници, машенници, фисляри, лацарони, янъ-кеседжии, фокусници, играчи, сводници, съдържатели на публични домове, гробари, драскачи, латернаджии, ветхошари, токари, субекти, занимающи се съ поправка на стари бакрачи, просеци, — съ една дума, цѣлата неопредѣлена, шарена, неустойчива маса, която французитѣ наричатъ бохема: отъ тия родственни

нему елементи Бонапартъ образува ядката на Дружеството Десетий Декемврий. „Благотворително дружество“, — до колкото всички членове, като Бонапарта, чувствуваха потребность да се облагодотворяватъ за сметка на работната нация. Този Бонапартъ, който се туря *начело на паразитния пролетариатъ*, който намира само въ него масово отражение на личнитъ си интереси, който въ този смѣтъ, въ тѣзи исхвърляци, въ тази пѣва на всички класи — единствената класа, върху която той безусловно може да се опре, — ето сжщинския Бонапартъ, Бонапартъ *sans phrases*. Старъ отърканъ опропастителъ, той гледа на историческия животъ на народитѣ и на всичкитѣ му дѣяния като на комедия въ най-калпавия смисълъ на думата, като на маскарадъ, двѣ великитѣ костюми, думи и пози служатъ само за маска на най-дребнавата подлостъ. Така въ неговия походъ противъ Срастбургъ дресирания швейцарски керкенецъ играе ролята на наполеоновския орелъ, а при нахлуването му въ Булонь нѣколко лондонски лакеи въ французски мундири представляватъ армията*). Най-сетнѣ, въ неговото Дружество Десетий Декемврий 10000 бездѣлници представляватъ народа. — Въ единъ такъвъ моментъ, когато самата буржуазия играеше най-чиста комедия съ най-сериозенъ видъ, безъ да нарушава нито едно отъ педантическитѣ правила на французския драматически етикетъ, когато тя, наполовина подмамена, наполовина убѣдена, сама повърва въ тържественитѣ си дѣя-

*) Подсѣщание за несполучливитѣ опитвания на претендента Бонапарта при царуването на Луи Филипа (*Заб пр.*).

ния, — въ такъв моментъ единъ авантюристъ, който гледаше на комедията просто като на комедия, трѣбваше да побѣди. Само слѣдъ като той се расправи съ своя тържественъ противникъ и, отъ своя страна, почна сериозно да гледа на императорската си роля, като се въоръжаваше подъ наполеоновската маска за истински Наполеонъ, — чакъ тогава той става жертва на собственото сим и ровъззрѣние, този сериозенъ палячо, който сега вече не счита всемирната история за комедия, ами своята комедия счита за всемирна история. Каквото бѣха националнитъ работилници за социалистическитъ работници, *gardes mobiles* (леката гвардия) — за буржуазнитъ републиканци — такова бѣ за Бонапарта Дружеството Десетий Декемврий, — свойственанему партийна сила. Въ неговитѣ обиколки членовѣтъ на това Дружество, които го придружаваха, трѣбваше да му служатъ за импровизирана публика, да бждатъ изразители на народния ентузиазмъ, да реватъ: *vive l'Empereur!* (да живѣе императорътъ!), да оскърбяватъ и биятъ републиканцитъ, — всичко това, разбира се, подъ покровителството на полицията. На връщание въ Парижъ тѣ трѣбваше да му служатъ за авангардъ, да предвардватъ или разгонватъ враждебнитъ демонстрации. Дружеството Десетий Декемврий му принадлежеше, бѣше негово произведение, негова собствена мисль. Всичко друго му доставяше снлата на обстоятелствата, въ всичко друго за него работѣха обстоятелствата или той се задоволяваше да копира чуждитъ дѣйствия; но публично да хвърля предъ гражданитѣ официални фрази за реда, религията, семейството, собствеността, а тайно да

се опира върху дружество отъ Шуфтерле и Шпигелберговци, върху дружество на безредието, проституцията и кражбата, — тука Бонапартъ е оригиналенъ и историята на Дружеството Десетий Декемврий е неговата собствена история.

Като исключение, веднажъ си испатиха отъ сопитъ на „декемврийцитъ“ депутати отъ партията на реда. Нъщо повече. Полицейския комисарь Ионъ, който бѣ натоваренъ да пази Националното Събрание, доложи на парламентарната комисия, на основание показанията на нѣкойси Але, че една „дскемврийска“ секция е рѣшила да се убие генералъ Шангарийе и председателя на Националното Събрание, Дюпенъ, и вече е назначила убийцитѣ. Можемъ да си представимъ, колко се исплаши г. Дюпенъ Парламентското слѣдствие за Дружеството Десетий Декемврий, т. е. профанацията на бонапартовскитѣ тайни, се виждаше да е неминуемо. И ето че предъ самото отваряние на Националното Събрание Бонапартъ предвидливо растури своето Дружество, — но, разбира се, само на хартия: още въ края на 1851 г. префектътъ на полицията Карлийе напусто се стараеше въ една обстоятелна докладна записка да го подбуди дѣйствиелно да распрѣсне „декемврийцитѣ“.

На Дружеството Десетий Декемврий оставаше да си остане частна армия на Бонапарта, до каго той не е можалъ да обърне държавната армия въ Дружество Десетий Декемврий. Първото опитване въ това направление Бонапартъ направи наскоро слѣдъ затваряние засѣданията на Националното Събрание и то съ измъкнатитѣ пакъ отъ самото него пари. Като фаталистъ, той бѣ убѣденъ, че има нѣкакви висши сили,

на които единъ човѣкъ, а особно единъ солда-тинъ не може да противостои. Къмъ тия сили той отнася преди всичко цигаритѣ и шампанското, хладнитѣ ястнети отъ птици и чесно-витѣ луканки. Затова той въ Елисейскитѣ па-лати угощава за първи пжть офицеритѣ и ун-теръ офицеритѣ съ цигари и шампанско, съ хлад-ни гостби отъ птици и чеснови луканки. На 3 октомврий той повтаря тази маневра надъ войскитѣ на смотра въ Санъ-Моръ, а на 10 ок-томврий — сжщата маневра въ още по голѣмъ масщабъ на генералната смотра въ Сатори. Вуй-ката си спомняше за походитѣ на Александра въ Азия, сестреникътъ — за завоевателнитѣ по-ходи на Вакха въ сжщата страна. Да кажемъ, Александръ бѣ полубогъ, и пѣкъ Вакхъ бѣше богъ и при това богъ хранителъ на Дружеството Десетий Декетврий.

Слѣдъ смотрата на 3 октомврий постоян-ната комисия повика на отговоръ военния ми-нистръ д'Опуля. Той даде обѣщание, че такова нарушение на дисциплината вече нѣма да се по-втори. Известно е, какъ Бонапартъ на 10 ок-томврий одържа думата, дадена отъ д'Опуля. На двѣтъ смотри командуваше Шангарнийе като главнокомандующъ на парижскитѣ войски. Този Шангарнийе, въ едно и сжщо време членъ на постоянната комисия, началникъ на национал-ната гвардия, „спасителъ“ на 29 януарий и на 13 ювий, „твърдия на обществото“, кандидатъ отъ партията на реда за председателъ, предпо-лагаемъ Монкъ*) на двѣтъ монархии, до тогава

*) Генералъ Монкъ възвърна Стюартитѣ на английския престолъ въ 1660 г. (заб. пр.).

веднажъ не се признаваше за подчиненъ на военния министръ до тогава винаги открито се подиграваше съ републиката, преслѣдваше Бонапарта съ двусмислено — високомърно покровителство. А сега той почна да защитава горещо дисциплината противъ военния министръ и конституцията, противъ Бонапарта. Въ туй време, когато частъ отъ кавалерията викаше: „vive Napoléon! vivent les saucissons!“ (да живѣе Наполеонъ! да живѣятъ лукакитѣ!), — Шангарнйе се распореди, щото дефилирющата подъ командата на приятеля му Неймейра пѣхота да пази гробно мълчание. За наказание военния министръ, по насжскванието на Бонапарта, лиши генерала Неймейра отъ парижския му постъ, подъ предлогъ че ще го повиши за главенъ генералъ на 14 и 15 дивизия. Неймейръ се отказа отъ промѣната на поста си и трѣбваше да си даде оставката. Отъ своя страна, Шангарнйе издаде на 2 ноемврий единъ дневенъ приказъ, който запретяваше на войскитѣ всѣкакви политически въсклицания и демонстрации въ фронта. Елисейскитѣ вѣстници нападнаха Шангарнйе; вѣстниците на партията на реда нападнаха Бонапарта; постоянната комисия назначи тайни засѣдания едно слѣдъ друго, на които всѣкой пжтъ се внасяше предложението да се обяви отечеството въ опасностъ; армията се виждаше да се раздѣли на два враждебни лагера съ два враждебни генерали щаба, отъ които единътъ засѣдаваше въ Елисейския дворець, квартирата на Бонапарта, а другия въ Тюйлери, квартирата на Шангарнйе. Отварянието на Националното Сѣбрание неминуемо трѣбваше да даде сигналъ за от-

крита борба. — Французската публика гледаше на тия спречквания между Бонапарта и Шангарниѣ, като оня английски журналистъ, който охарактеризира положението ей-така: „Политическиятъ слугини въ Франция измитатъ растопената лава на революцията съ стари метли и се каратъ при работата“.

Въ туй време Бонапартъ побърза да даде отставката на всенния министръ д Опуль, да го испрати незабавно въ Алжиръ и да назначи на негово мѣсто за воененъ министръ генералъ Шрамъ. На 12 ноемврий той се обърна къмъ Националното Събрание съ американски — дълго послание, отрупано съ дреболии, напито съ мизантропията на реда, жаждуще за помирение, дишащо съ покорностъ къмъ конституцията, което трактуваше рѣшително за всичко, освѣнъ за горещата злоба на дена. Като че ли пжтйомъ той пуца забѣлѣжката, че съгласно точния смисълъ на конституцията, съ армията може да се распорежда само президента. Посланието се свършваше съ долнитъ високотържествени думи:

„Франция иска преди всичко спокойствие... Свързанъ само съ клятвата, азъ ще се държа въ тѣснитъ граници, които тя ми предписва... Що се отнася до мене, азъ, който съмъ избранъ отъ народа и дължа своята властъ само на него, винаги ще се подчинявамъ на неговата законно изказана воля. Ако въ тази сесия вий рѣшите, че трѣбва да се прегледа конституцията, — Учредителното Събрание ще урегулира положението на изпълнителната властъ. Ако ли не, — народътъ въ 1852 г. тържествено ще провъзгласи своето рѣшение. Но каквито и да бждатъ

рѣшенията, които се криятъ въ бждщето, — нека се съгласимъ, щото страстта, неочакваността и насилието никога да не създаватъ съдбинитѣ на великата нация. Моето внимание преди всичко е обърнато не върху туй, кой ще управлява Франция въ 1852 г., а върху туй — да употребя всичкото си време така, щото преходния периодъ да се мине безъ вълнения и бъркотии. Азъ искрено открихъ сърдцето си предъ васъ, виѣ ще отговорите на моята откровеностъ съ вашето довѣрие, на мойтъ благи стремления — съ вашата помощъ, а Богъ ще се погрижи за останалото“.

Приличния, лицемѣрно-умьрения, добродетелно-баналния езикъ на буржуазията открива тайния си смисълъ въ устата на самодържеца на Дружеството Десетий Декемврий и героя на пикницитѣ въ Сенъ-Мора и Сатори.

Бургграфовтъ отъ партията на реда нито за минута не се излъгаха относително туй, какво довѣрие заслужватъ тия сърдечни излияния. Клѣтвитѣ отдавна имъ се вгрѣснаха, — тѣ имаха помежду си ветерани, виртуози на клѣтвопрестъпничеството; а изражението за армията не избъгна тѣхното внимание. Тѣ съ негодувание забѣлѣзаха, че посланието, което надълго и нашироко нареждаше неотдавно издаденитѣ закони, заминаваше съ афектирано мълчание най-важния отъ тѣхъ, избирателния законъ, — нѣщо повече, въ случай на запазване старата конституция, предоставяше избора за предсѣдателъ въ 1852 г. на народа. Избирателния законъ тежеше като куршумъ на партията на реда, бъркаше ѝ да се движи, а още повече да напада! При това

Бонапартъ съ официалното растурвание на Дружеството Десетий Декемврий и съ уволнението на военния министръ д'Опуль съ собственитъ си ржць принесе въ жертва предъ олтаря на отечеството овена на искуплението. Той ослаби силата на неочакваното сблъсквание. Най-сетнь, самата партия на реда всъ-какъ се мжчеше да заобиколи, да смекчи, да замаже рвнителното сблъсквание съ изпълнителната власт. Отъ страхъ да не изгуби извоюваното въ борба съ революцията, тя даде на своя съперникъ да си присвои плодоветъ на нейнитъ завоевания. „Франция иска преди всичко спокойствие“, така партията на реда викаше къмъ революцията отъ февруарий 1848 г., така извика и посланието на Бонапарта къмъ партията на реда. „Франция иска преди всичко спокойствие“: Бонапартъ извършваше постъжки, които клонъха къмъ узурпация, — но партията на реда причиняваше „беспокойствие“, като вдигаше шумъ за тия постъжки и ги истълкуваше ипохондрически. Саторийската лужанка бѣше нѣма като риба, ако само никой не говорѣше за нея. „Франция иска преди всичко спокойствие“: затова Бонапартъ искаше да го оставятъ спокоенъ да върши своята работа, а парламентската партия бѣ парализирана отъ двоенъ страхъ, отъ страха пакъ да не се предизвика революционно беспокойство и отъ страха сама да не би да излъзе виновница на беспокойството въ очитъ на собствената си класа, въ очитъ на буржуазията. Тѣй като Франция искаше преди всичко спокойствие, то партията на реда не посмъ да отговори на „мира“ въ бонапартовото послание съ „война“. Публиката, коя-

то очакваше голъми скандали при отваряние на Националното Събрание, бѣ излъгана въ своитѣ надѣжди. Исканието на опозиционнитѣ депутати, щото постоянната комисия да представи протоколитѣ си относително октомврийскитѣ събития, бѣ отхвърлено отъ болшинството. Болшинството принципиално избѣгваше всѣкакви деликатни дебати. Работитѣ на Националното Събрание презъ ноемврий и декемврий 1850 г. не сѣ интересни.

Чакъ къмъ края на декемврий се почва единъ редъ отъ закачки зарадъ отдѣлни прерогативи на парламенга. Това движение замръзна на дребнавитѣ кавги зарадъ прерогативитѣ на двѣтъ власти, отъ като буржуазията сѣ отмѣненieto на всеобщото избирателно право за време се расправи съ класовата борба.

Единъ депутатъ, Могенъ, бѣ осжденъ за дългове на тъмниченъ затворъ. На запитванието отъ председателя на сѣда министрътъ на правосъдието Руе заяви, че безъ никакви церемонии трѣбва да се издаде приказъ за арестување на длъжника. Могенъ бѣ затворенъ въ отдѣлението за длъжници. Националното Събрание възнегодуета, като се научи за това нарушение на депутатската неприкосновеностъ. То не само постанови незабавно да се освободи арестувания, но още сжщата вечеръ чрезъ своя грефе (актуариусъ) на сила го извади отъ Клиши. Ала отъ друга страна, — за да докаже своята вѣра въ свѣтостъта на частната собственостъ, ржководимо, при това, отъ заднята мисль въ случай на нужда да се намира въ ржцътъ му сръдство да се избави отъ дотегливитѣ монтаняри, — Събранието обяви за позволително да се арестува единъ на-

роденъ представителъ за дългове, слѣдъ като се вземе неговото, на Събраннето, съгласие. То забрави да декретира, че и предсѣдателятъ може да бжде хвърленъ въ затвора за дългове. То окончателно унищожи ореола на неприкосновеността за собственитѣ си членове.

Ний знаемъ, че полицейския комисарь Ионъ, на основание показанията на нѣкой-си Але, донесе за намисленото отъ една „декемврийска“ секция убивание на Дюпена и Шангарнѣе. Предъ видъ на това, квесторитѣ още въ първото заседание внесоха предложение да се образува една специална парламентска полиция, издържана отъ срѣдствата на частния бюджетъ на Националното Събрание и съвършено независима отъ префекта на полицията. Министрътъ на вътрѣшнитѣ дѣла Барошъ протестира противъ това нахлувание въ неговото вѣдомство. Тогава бѣ заключенъ единъ жалкъкъ компромисъ, споредъ който парламентския полицейски комисарь се издържаше отъ срѣдствата на парламентския бюджетъ, назначаваше се и се уволняваше отъ парламентскитѣ квестори, но слѣдъ предварително съглашение съ министра на вътрѣшнитѣ дѣла. Въ туй време Але биде даденъ отъ правителството подъ сждъ, а тука неговитѣ показания лесно можеха да се искаратъ мистификация и чрезъ прокурорскитѣ уста да се извадятъ смѣшни Дюпенъ, Шангарнѣе, Ионъ и цѣлото Национално Събрание. Слѣдъ това, на 29 декемврий, министрътъ Барошъ писмено иска отъ Дюпена уволняванието на Иона. Бюрото на Националното Събрание рѣшава да остави Иона на длъжностъ, но Събраннето, оплашено отъ своитѣ насилствени дѣйствия по дѣлото

на Могена, привикнало за всеки ударъ, що на-
нася на изпълнителната властъ, да получава отъ
тази властъ два удара за стплата, не санкцио-
нира рѣшението на бюрото. За награда на слу-
жебното му усърдие на Иона даватъ отставката
и Събранието се отказва отъ една парламентска
прерогатива, необходима по отношение къмъ
човѣкъ, който не нощемъ рѣшава, за да изпъл-
ни презъ дена, ами рѣшава денемъ и изпълва
презъ нощта.

Ний видѣхме, какъ Националното Събрание
презъ ноемврий и декемврий избѣгваше да се
бори съ изпълнителната властъ по голѣми по-
води. Сега то е принудено да води борба по
най дребни поводи. По дѣлото на Могена то по
принципъ разрѣшава арестуването на депутати
за дългове, като си запазва възможността да
прилага този принципъ само къмъ оппозицион-
нитѣ депутати, — и зарадъ тази позорна приви-
легия се препира съ министра на правосъдието.
Вмѣсто да се възползува отъ мнимото покуше-
ние за убиване на Дюпена и Шангарнйе, да
повдигне слѣдствие надъ Дружеството Десетий
Декемврий и окончателно да компрометира Бона-
парта предъ лицето на Франция и на Европа,
да го покаже въ истинската му свѣтлина, като
глава на парижския паразитенъ пролетариатъ,
— Събранието сваля конфликта до степенъта на
една препирня съ министра на вжтръшнитѣ дѣла
по въпроса, кому принадлежи правото да на-
значава и уволнява единъ полицейски комисаръ.
По този начинъ, партията на реда въ продѣл-
жение на цѣлия този периодъ е принудена съ
двусмисленото си положение да сведе своята

борба съ изпълнителната власт до дребнави закачки за границитѣ на компетентността, до интриги, клюкарство, погранични кавги и да изпълни своята дѣятелностъ съ най-нелѣпи въпроси по формата. Тя не се осмѣлява да отвори борба въ момента, когато борбата има принципиално значение, когато изпълнителната власт дѣйствително се е компрометирала, когато дѣлото на Националното Събрание би било национално дѣло: съ това тя би подала на нацията сигналъ за походъ, пъкъ тя отъ нищо не се страхува толкова много, колкото отъ движението на нацията. Затова въ такива случаи тя отхвърля предложението на Планината и минава на дневенъ редъ. Слѣдъ като спорния въпросъ въ неговия сериозенъ видъ е туренъ въ архивата, изпълнителната власт спокойно очаква момента, когато пакъ ще може да го повдигне по дребенъ, незначителенъ поводъ, когато въпросътъ представлява, тъй да се каже, само парламентски, локаленъ интересъ. Тогава избухва затаената яростъ на партията на реда, тогава тя скъсва маската на президента, тогава тя обявява републиката въ опасностъ, но тогава нейния патосъ се вижда нелѣпъ, поводътъ на борбата — лицемѣренъ предлогъ или въобще такъвъ, за който не струва да се боришъ. Парламентската буря става буря въ чаша вода, борбата — интрига, конфликтътъ — скандалъ. Въ туй време, когато революционитѣ класи съ злорадство слѣдятъ унижението на Националното Събрание, тъй като тѣ взематъ присърдце неговитъ парламентски прерагативи до толкова, до колкото Събранието взема присърдце обще-

ствената свобода, — буржуазията вънъ отъ парламента не разбира, какъ така буржуазията вътръ въ парламента може да си губи времето за такива дребнави закачки, да компрометира спокойствието чрезъ едно такова жалко съперничество съ председателя. Тя се изгубва въ стратегия и сключва миръ, когато всички чакатъ война, и отваря атака, когато всички мислятъ че е сключенъ миръ.

На 20 декемврий Паскалъ Дюпра интерпелира министра на вътръшнитъ дѣла по поводъ лотарията на златнитъ кжсове. Тази лотария бѣ „дъщеря на Елисейскитъ полета“; Бонапартъ съ своята тайфа я подари на свѣта, а префектътъ на полицията, Карлѣе, я взе подъ официалното си покровителство, при всичко че французскитъ закони запретяватъ всѣка лотария, освѣнъ лотаритъ съ благотворителна цѣль. Издадени бѣха седемъ милиона билети по единъ левъ единия, а чистия доходъ бѣ ужъ назначенъ за испращание на парижскитѣ скитници въ Калифорния. Съ тази лотария Бонапартъ донейдѣ имаше намърение да истика социалистическитѣ мечти на парижския пролетариатъ съ златни мечти, доктринерското право на труда съ съблазнителната перспектива на първата печалба. Разбира се, парижскитъ работници въ блѣскавитѣ калифорнийски златни кжсове не познаха проститѣ франкове, измъкнати отъ тѣхния джебъ. Но, преди всичко, лотарията бѣше единъ простъ хайдутлукъ. Скитницитѣ, които искаха да откриятъ златни рудници въ Калифорния, безъ да се мърдатъ отъ Парижъ, — бѣха самия Бонапартъ и неговата задлъжнявла свита. Гласуванитѣ отъ

Националното Събрание три милиона бѣха вече исхарчени, — така или иначе трѣбваше да се изпълни испразнената каса. Напразно Бонапартъ отвори за устройство на тѣй нарѣченитѣ *cités ouvrières* (работнически градове) национална подписка, начело на която той самъ записа една голѣма сума. Жестокосърдечнитѣ буржуа недовѣрчиво очакаваха да исплати той записаната сума и тѣй като, разбира се, това исплащане не стана, то спекулацията съ социалистическитѣ въздушни кули се прѣсна като сапуненъ мѣхуръ. Златнитѣ кжсове имаха голѣмъ успѣхъ. Бонапартъ и другаритѣ му не се задоволяваха дѣто туриха часть отъ чистия доходъ въ джеба си, — тѣ фабрикуваха фалшиви лотарийни билети, като издаваха съ единъ и сжщи номеръ до десетъ, петнайсетъ и двайсетъ билета, — финансова операция въ духа на дружеството Десетий Декемврий! Тука Националното Събрание имаше отпредъ си не фактивния предсѣдател на републиката, а истинския, живия Бонапартъ. Тука то можеше да го улови въ мѣстото на престжплението, — престжпление не противъ конституцията, а противъ наказателния законъ. Ако събранието свърши интерпелацията на Дюпра съ преминавание на дневния редъ, то не бѣ само за туй, че предложението на Жиардена да се объяви за „удовлетворено“ напоси на партията на реда нейната коренна исхабеность. Буржата, а преди всичко издигнатия до височината на държавенъ мжжъ буржуа допълня практическата си низость съ теоретическа надутость. Като държавенъ мжжъ той, както и държавната власть, съ която му се случва да има работа, става висше сжще-

ство, съ което трѣбва да се боришъ само по единъ високъ, тържественъ начинъ.

Бонапартъ, който като членъ на бохемата, като царственъ пролетарий-паразитъ имаше предъ буржуазнитъ шарлатани туй преимущество, че можеше да води борба съ низки срѣдства, видъ сега, че слѣдъ като Събранието съ собственитъ си ржць му помогна да мине благополучно плзгавата почва на военитъ банкети, смотри, Дружеството Десетий Декемврий и, най-сетнъ, наказателния законъ, -- той видѣ, че е дошла вече минутата, когато може да премине отъ мнимо отбранително положение въ настѣпателно. Него малко го беспокояха едновременнонитъ малки поражения на министра на правосъдието, на воения министръ, морския министръ, министра на финанситъ, — поражения, въ които Националното Събрание искаваше своето сърдито незадоволство. Той не само не даде на министритъ да подадатъ отставка и така да признаятъ подчиненото положение на изпълнителната власть къмъ парламента. Той сега можеше да довърши почнатото презъ ваканцията на Националното Събрание отдѣляние на воената власть отъ парламента: той *уволни Шангарнйе*.

Единъ бонапартистки вѣстникъ напечата ужъ издадения презъ май дневенъ приказъ по първа дивизия, — слѣдователно, излъзълъ отъ Шангарнйе, — въ който се поржчваше на офицеритъ въ случай на смуть да не щадятъ предателитъ въ собственитъ си редове, незабавно да ги застрѣлватъ и да не испращатъ войски по поискване отъ Националното Събрание. На 3 януарий 1851 г. на кабинета бѣ направено

запитване по този приказъ. Министеритъ поискаха за разглеждане на работата отначало три мѣсеца, сетнѣ една недѣля, най сетнѣ само двадесетъ и четире часа срокъ. Събранието настоява да му се дадатъ обяснения веднага. Шангарнѣе става и заявява, че никога не е имало такъвзи дневенъ приказъ, като прибавя, че той всъкога е готовъ да изпълни исканията на Националното Събрание, че въ случай на конфликтъ, то винаги може да расчита на него. Събранието покрива това заявление съ бескрайни ржкоплъскания и гласува довѣрие на Шангарнѣе. Като се предаваше подъ частното покровителство на единъ генералъ, парламентътъ се отрѣче отъ властта, декретира собственото си безсилие и всемогъщието на армията; но генералътъ се лъжи, като туря въ распореджанието на парламента противъ Бонапарта една сила, която той е получилъ отъ сжщия тогози Бонапарта само за ленно ползувание, и като очаква, отъ своя страна, да бжде защитенъ отъ парламента, отъ своето протеже, коего се нуждае отъ защита. Впрочемъ, Шангарнѣе върва въ тайнствената сила, която му приписваше буржуазията отъ 29 януарий 1849 г. Той се счита за третя власть, редомъ съ другитъ двѣ държавни власти. Той сподѣля сждбата на другитъ герои или, по-добрь да се каже, на свѣтитъ отъ тая епоха, величието на които се състои въ пристрастно-високото мнѣние, распространявано за тѣхъ отъ тѣхната партия, и които излизатъ най обикновени хора, щомъ обсгоятелствата поискатъ отъ тѣхъ чудеса. Въобще, невѣрието е смъртенъ врагъ на тия мними герои и дѣйствителни свѣтци. Отъ тука

произлиза тяхното величествено-нравствено негодование противъ лишенитѣ отъ ентузиазмъ шегобийци и присмѣхулници.

Сжщата вечеръ министритѣ бѣха поканени въ Елисейския дворець. Бонапартъ настоява да се уволни Шангарнѣ, петмина министри отказватъ да си дадатъ подписа, Мониторътъ обявява за министерска криза, а пресата на партията на реда заплашва съ образуването на една парламентска армия подъ началството на Шангарнѣ. Партията на реда имаше право за туй, на основание конституцията. Стигаше ѝ само да избере Шангарнѣ за председателъ на Националното Събрание и да повика за своята безопасность колкото войска поиска. Тя можеше да направи това толкова по-несъмняно, че Шангарнѣ дѣйствително още се намираще начело на армията и на парижската национална гвардия и само очакваше да бжде повиканъ заедно съ армията на помощъ на Националното Събрание. Бонапартистската преса даже не посмѣи да оспорва правото на Националното Събрание за непосредствена реквизиция на войскитѣ, — юридическа тънкость, която при даденитѣ обстоятелства не предвѣщаваше нищо добро. Че армията би се подчинила на заповѣдитѣ отъ Националното Събрание, — това е вѣроятно ако се вземе подъ внимание това, дѣто Бонапартъ едвамъ подиръ една седмица можа да намѣри въ Парижъ двама генерали, — Бараге д'Иле и Сенъ-Жанъ д'Анжели, — които се съгласиха да скръпятъ приказа за уволнението на Шангарнѣ. Но че партията на реда би намѣрила въ собственитѣ си редове и въ парламента необходимитѣ за

едно такава рѣшение гласове, — това е повече отъ съмнително, ако се вземе подъ внимание. че подиръ една седмица отъ нея се откъснаха 286 депутати и че Планината отхвърли едно такава предложение даже презъ декемврий 1851 г. въ послѣдната рѣшителна минута. Ала сега, може би, бургграфовете щѣха да сполучатъ да повдигнатъ масата на своята партия на единъ героически подвигъ, който се състоеше въ туй, — да се скрие задъ гора отъ щиково и да се възползува отъ услугитъ на армията, дезертирала въ нейния лагеръ. Но вмѣсто това, на 6 януарий вечерята г-да бургграфовитъ отидоха въ Елисейския дворецъ, като се надѣваха съ дипломатически обрати и съображения да накаратъ Бонапарта да се откаже отъ рѣшението си да уволни Шангарнїе. Когото уговарятъ, него признаватъ за господаръ на положението. Бонапартъ, ободренъ отъ това опитване на бургграфоветѣ, на 12 януарий назначава ново министерство, Фулдъ и Барошъ. Сенъ-Жанъ д' Анжели става воененъ министръ; Мониторътъ печата декретъ за уволнението на Шангарнїе, длѣжноститѣ на когото се раздѣлятъ между Бараге д' Иле, който получава първа дивизия, и Перо, който получава националната гвардия. На „твърденията на обществото“ даватъ отставката, и ако слѣдъ това обществото пакъ стои на мѣстото си, за туй пъкъ се подигатъ курсоветъ на бурсата.

Отблъсквайки отъ себе си армията, която ѝ се предаваше въ лицето на Шангарнїе, и отстъпвайки я по този начинъ безвъзвратно на предсѣдателя, партията на реда обявява, че

буржуазията е изгубила способността си да господствува. Още и прѣди това нѣмаше парламентско министерство. А сега, когато партията на реда изгуби властта си надъ армията и националната гвардия, — каква друга сила ѝ остана, за да може едновременно да защитава узурпаторската власт на парламента надъ народа и конституционната власт на парламента отъ посѣгателствата на председателя? Никаква. Тя белкимъ още можеше да вика безсилнитъ принципи, които сама тя винаги разглеждаше като общи правила, предписвани на другитъ, за да може томкова по-свободно да дѣйствува тя сама. Съ отставката на Шангарнѣе, съ преминаването на военната власт въ рѣцѣгъ на Бонапарта се завършва първия отдѣлъ на разглеждания отъ насъ периодъ, периодъ на борбата между партията на реда и изпълнителната власт. Сега, когато партията на реда изгуби оржжието и войницитъ, отваря се една явна война между двѣтъ власти. Безъ министерство, безъ армия, безъ народъ, безъ обществено мнѣние, престанало да бжде, отъ избирателния законъ на 31 май, представител на самодържавната нация, безъ очи, безъ уши, безъ зѣби, безъ нищо, Националното Събрание малко по малко се обърна въ *старофранцузски парламентъ*, който предоставя на правителството да дѣйствува, а самъ се задоволява съ сърдити протести *post festum*.

Партията на реда посрѣща новото министерство съ буря отъ негодувание. Генералъ Бедо напомнява за кротостта на постоянната комисия презъ ваканцията и за нейното извънредно снисходително отказване да обнародва своитъ

протоколи. Тука министрътъ на вътръшнитѣ дѣла самъ настоява да се обнародватъ тия протоколи, които сега, разбира се, изгубиха всякакъвъ вкусъ, не разкриватъ нито единъ новъ фактъ и не правятъ никакво впечатление на преситената публика. По предложението на Ремюза, Националното Събрание се оттегля въ отдѣлнитъ си бюра и назначава единъ „комитетъ за извънредни мѣрки“. Парижъ толкова повече не искача отъ пѣтя си, че въ тази минута търговията цвѣти, мануфактуритѣ работятъ, цѣнитъ на хлѣба сж низки, съѣстнитъ припаси въ изобилие, всѣки день постѣпватъ нови влогове въ спестовнитъ каси. „Извънреднитъ мѣрки“, къмъ които парламентътъ пристѣпи съ такъвъ трѣсъкъ, се исчерпватъ съ гласуване недовѣрие на министерството отъ 18 януарий, при което за генералъ Шангарнйе не се споменува нито дума. . . . Партията на реда бѣ принудена да редактира така своето рѣшение, защото иначе за него нѣмаше да гласуватъ републиканцитъ, които отъ всички мѣрки на министерството единствено одобряваха именно уволнението на Шангарнйе, когато пѣкъ партията на реда въ сжщностъ не може да порицава всички други мѣрки на министерството, които му бѣха продиктувани отъ самата нея.

На 18 януарий се гласува недовѣрие съ 415 гласа противъ 286, — слѣдователно, само благодарение *коалицията* на рѣшителнитъ лежитимисти и орлеанисти съ републиканцитъ и Шланината. Това значи, че партията на реда изгуби не само министерството, не само армията, но изгуби, — въ случай на конфликтъ съ Бонапарта, — и своето

самостоятелно парламентско болшинство, че частъ отъ депутатитѣ дезертираха изъ нейния лагеръ, — отъ фанатическа наклонность къмъ компромиса, отъ страхъ предъ борбата, отъ умора, отъ семейна привързаность къмъ държавнитѣ платки, отъ расчитание на освобождаващитѣ се министерски портфели (Одилонъ Баро), отъ мръсень егоизмъ, който винаги подбужда единъ обикновенъ буржуа да жертвува общия интересъ на своята класа по тоя или оня личень мотивъ. Бонапартистскитѣ депутати отъ самото начало вървѣха заедно съ партията на реда само въ борбата съ революцията. Главата на католическата партия, Монталамберъ, още тогава се стараеше да наддълѣятъ възнитъ на Бонапартова страна, тъй като той се отчая въ жизнеспособността на парламентската партия. Най-сетнь, предводителитъ на тази партия, орлеанистътъ Тйеръ и лежитимистътъ Берйе, бѣха принудени открито да заявятъ, че сж републиканци, да признаятъ, че тѣхното сърдце е монархическо, а главата имъ е републиканска, че тѣхната парламентска република е единствено възможната форма за господство на цѣлата буржуазия. Съ други думи, тѣ бѣха принудени да заклеятъ въ очитѣ на самата буржуазия рестоврационитѣ планове, надъ които продължаваха неуморно да работятъ задъ гърба на парламента, като интрига толкова опасна, колкото и безсмыслена.

Гласуваното недовѣрие на 18 януарий бѣ ударъ за министерството, а не за председателя, при всичко че не министерството, а председателътъ уволни Шангарйе. Че и какъ можеше

партията на реда да даде подъ сждъ самия Бонапарта? — Зарадъ реставрационнитъ му възделения ли? Тѣ само допълняха нейнитъ собствени реставрационни възделения. Зарадъ неговитъ съзаклягнически дѣйствия на военнитъ смотри и въ Дружеството Десетий Декемврий ли? Тя отдавна погрѣба тия теми съ едно просто преминаване къмъ дневния редъ. Зарадъ уволнението на героя огъ 29 януарий и 13 юний ли, зарадъ този човкъ, койго презъ май 1850 г. застрашаваше въ случай на бунтъ да запали Парижъ отъ четиретѣхъ краища? Нейнитъ съюзници отъ Планината и Кавенякъ не ъ позволиха даже да исправи на крака падналата твърдия на обществото съ едно официално изражение на съчувствие. Тя сама не можеше да оспорява даденото отъ конституцията право на председателя да уволни единъ генералъ. Тя излизаше вънъ отъ кожата си само защото председателтъ упражняваше противопарламентски своето конституционно право. Но не упражняваше ли тя постоянно противоконституционно своята парламентска прерогатива, особно при отмѣнение на всеобщото избирателно право? Слѣдователно, ней нищо друго не ъ оставаше, освѣнъ да се придържа строго въ парламентскитъ граници. И само съ онази своеобразна болъсть, която отъ 1848 г. върлуваше по цѣлия континентъ, съ *парламентския кретинизмъ*, който магичеснически приковаваше своитъ побѣдени къмъ фиктивния свѣтъ и имъ отнемаше всѣкакъвъ смислъ, — само съ този парламентски кретинизмъ се обяснява, защо партията на реда, която съ собственитъ си ржць унищожи, — която въ бор-

бата си съ другитѣ класи трѣбваше да унищожи всичкитѣ условия на парламентската сила, защото тя все още считаше парламентскитѣ си побѣди за побѣди и мислѣше, че досѣга председателя, удрайки неговитѣ министри. Съ това тя само даде на председателя случай отново да унизи Националното Събрание въ очитѣ на нацията. На 20 януарий Мониторътъ съобщи, че е приета отставката на цѣлото министерство. Подъ предлогъ, че нито една парламентска партия нѣма вече болшинство, — както се доказва това отъ гласуването на 18 януарий, този плодъ отъ коалицията на Планината съ роялиститѣ, — а също и за да почака образуването на ново болшинство, Бонапартъ назначи едно тѣй нарѣчено преходно министерство, нито единъ членъ на което не принадлежеше къмъ парламента, което исцѣло се състоеше отъ неизвѣстни и нищожни личности, — министерство само отъ коми и писари. Партията на реда можеше сега до истощавание да се расправя съ тия марионетки, — изпълнителната власть не придаваше вече никакво значение на туй — да има сериозно представителство въ Националното Събрание. Бонапартъ съсредоточи цѣлата изпълнителна власть въ своитѣ рѣци толкова по-очевидно, той можеше да я експлоатира за своитѣ цѣли толкова по-свободно, колкото повече министритѣ му бѣха прости статисти.

Партията на реда въ сѣюзъ съ Планината за отмъщение отхвърли предложението да отпусне на председателя една сума отъ 1,000,000 лева, предложение, внесено по заповѣдта на главата на Дружеството Десетий Декемврий отъ

неговитѣ министри—счетоводители. Този пжть въпросътъ се рѣши съ болшинство само отъ 102 гласа — значи, отъ 18 януарий партията на реда бѣ изгубила още 27 гласа: нейното разлагане напредваше. Въ сжщото време, за да не се породятъ никакви съмвѣния относително смисъла на нейната коалиция съ Плавината, тя не удостои даже да се отварятъ дебати по предложението за всеобща политическа амнистия на политическитѣ престѣпници, подписано отъ 189 члена на Плавината. Достатъчно бѣ министрътъ на вътрѣшнитѣ дѣла, нѣкой-си Весе, да заяви, че спокойствието е само мнимо, че въ тишината царува едно силно вълнение, че навсѣкждѣ се организиратъ тайни дружества, че демократическитѣ въстници се готвятъ пакъ да излизатъ, че отъ департаментитѣ се получаватъ неблагоприятни вѣсти, че женевскитѣ емигранти сж начело на едно съзаклатие, нишкитѣ на което се простиратъ презъ Лионъ въ цѣла южна Франция, че Франция се намира въ предвечерието на единъ промишленъ и търговски кризисъ, че фабрикантитѣ отъ гр. Рубе сж намалили работното време, а Бель-Илскитѣ арестанти сж се разбунтували, — достатъчно бѣше, щото даже нѣкой-си Весе да повика червения призракъ, за да накара партията на реда да отхвърли безъ разискване едно предложение, което, ако се приемѣше, непременно щѣше да спечели огромна популярностъ на Националното Събрание и щѣше да накара Бонапарта пакъ да се хвърли въ неговитѣ пригрѣдки. Вмѣсто да се плаши отъ перспективата на нови вълнения, нарасувана отъ изпълнителната власть, партията на реда трѣб-

ваше да даде единъ малъкъ просторъ на класовата борба, за да държи въ зависимост изпълнителната власиѣ. Но тя не се чувствуваше толкова силна, щото да си играе съ огъня.

Въ туй време, когато тъй нареченото преходно министерство продължаваше да крѣе до срѣдата на априлий, Бонапартъ уморяваше, въртѣше Събранието все съ нови министерски комбинации. Той ту се показваше наклоненъ да образува едно републиканско министерство съ Ламартина и Билйо, ту парламентско министерство съ неизбѣжния Одилонъ Баро, името на когото не може да се пропусне тамъ, дѣто е необходимо да се намѣри единъ човекъ, който лесно се въртоти, — ту лежитимистско съ Ватимениля и Беноа д'Ази, ту орлеанистско съ Малвиля. Като настройваше съ тия приеми различните фракции отъ партията на реда една противъ друга и като плашеше цвлата партия на реда съ респективата на едно републиканско министерство и неизбѣжно свързаното съ него възстановяване на всеобщото избирателно право, — Бонапартъ въ сщщото време внушава на буржуазията убѣдението, че неговитъ искрени старания да образува едно парламентско министерство се разбиватъ въ непримиримостта на роялистскитъ фракции. А буржуазията толкова по грѣмко искаше едно „силно правителство“ намираше за толкова по-непростително да се оставя Франция „безъ администрация“, колкото повече близкия всеобщъ търговски кризисъ набираще въ градоветѣ привърженици на социализма, а разорително низкитъ цѣни на житата набираща привърженици на социализма въ село.

Застоя въ търговията се усилваше всъкидневно, броя на незаятитъ ржць явно растъше, въ Парижъ стояха безъ хлѣбъ най-малко 10,000 работници, безбройно множество фабрики прекратиха да работятъ въ Руанъ, Мюлхаузенъ, Лионъ, Рубе, Туркуенъ, Севиъ-Етиенъ, Елбйофъ и т. н. При едни такива обстоятелства Бонапартъ можеше да се осмѣли, на 11 априлий, да възстанови януарското министерство, като присѣдини къмъ г. г. Руе, Фулдъ, Барошъ и пр. г. Леонъ Фоше, когото Учредителното Събрание на едно отъ послѣднитъ си засѣдания единогласно, съ исклучение на петъ министерски гласа, заклеями, като му гласува недовѣрие за распространение на лъжливи телеграми. И така, единственъ резултатъ отъ януарската побѣда на Националното Събрание надъ министерството и отъ неговата тримѣсечна борба съ Бонапарта излѣзе влизанието на пуританеца Фоше въ старото министерство.

Презъ ноемврий 1849 г. Бонапартъ се задоволяваше съ *непарламентско* министерство, презъ януарий 1851 г. съ *външпарламентско*, а на 11 априлий той се почувствува достатъчно силенъ, за да образува едно *антипарламентско* министерство, което хармонично събираше въ себе си гласуванитѣ недовѣрия на двѣтъ събрания, Учредителното и Законодателното, републиканското и роялистското. Тази градация на министерствата бѣ единъ термометръ, който отбѣлъзваше, какъ постепенно спада жизнената топлина на парламента. Тази топлина въ края на априлий спадна толкова низко, щото Персини можеше на лично свиждание да предложи на Шан-

гарниѣ да премине къмъ страната на председателя. Бонапартъ, увѣряваше го той, счита влиянието на Националното Събрание за окончателно унищожено и вече е готова прокламацията, която ще се обнародва слѣдъ твърдо намисления, но случайно отново отложения държавенъ превратъ. Шангарниѣ извѣсти за тая смъртна присжда водителитъ на партияга на реда. Но кой ще повѣрва, че ухапванието на една тахтаба е смъртносно? Парламентътъ, съвсѣмъ разбитъ, цѣль разложенъ, при послѣдно издихание, — все още не можеше да се накара да види въ дуела си съ смѣшния шефъ на Дружеството Десетий Декемврий нищо друго, освѣнъ двубой съ една дървеница. Но Бонапартъ отговори на партията на реда, като Агезилай на царъ Агиса: „*Азъ ти изглеждамъ на мравка, но слѣдъ време ще станa лъвъ*“.

VI.

Коалицията съ Планината и съ чиститѣ републиканци, къмъ които трѣбваше да прибѣгне партията на реда въ своитъ напусти усилия да удържи въ свои ржць военната власть и да завоюва изгубеното върховно ржководителство на изпълнителната власть, — тази коалиция неопровержимо доказа, че партията на реда изгуби самостоятелното си *парламентско болшинство*. Силата на календаря, стрѣлката на часовника подаде на 29 май сигналъ за нейното окончателно разлагание. На 29 май настѣпи послѣдната година отъ живота на Националното Събрание. Сега то трѣбваше да рѣши въпроса: да не измѣня ли конституцията или да я прегледа. Но

преглежданието на конституцията значеше не само да се избира между господството на буржуазната и господството на дребнобуржуазната демокрация, между демокрацията и анархията на пролетариата, между парламентарната република и Бонапарта: то още значеше — да се прави изборъ между Орлеанъ и Бурбонъ! Тази ябълка на раздора трѣбваше въ самия парламентъ да раздуха огъня на враждата, която раздѣляше партията на реда на враждебни фракции. Партията на реда представляваше съединение отъ разнородни обществени елементи. Въпросътъ за преглеждане на конституцията докара една политическа температура, при която това съединение се разложи на първоначалнитъ си съставни части.

Настроението на Бонапартиститъ за въ полза на преглеждане конституцията се обяснява лесно. Тѣ искаха преди всичко да отмѣнятъ чл. 45, който запретиаваше повторното избиране на Бонапарта, и да продължатъ неговата власть. Не по-сложно бѣ положението на републиканцитъ. Тѣ безусловно отхвърляха всѣко преглеждане, като виждаха въ него едно всестранно съзаклатие противъ републиката. Тѣй като тѣ имаха на своя страна *повече отъ една четвъртъ гласове* въ Националното Събрание, а съгласно конституцията бѣха необходими три четвърти отъ всичкитъ гласове за правомѣрното рѣшение въпроса относително преглежданието и свикване на Събрание за преглеждане на конституцията, тъмъ стигаше просто да прочетатъ своитъ гласове, за да бждатъ увѣрени въ побѣдата. И тѣ върваха въ побѣдата.

Въ противоположностъ на бонапартиститъ и републиканцитъ, положението на партията на реда бѣ пълно съ неразрѣшими противорѣчия. Ако тя отхвърляше преглежданieto на конституцията, то подхвърляше на опасностъ сѣществующия редъ на вѣщата, като оставаше на Бонапарта само единъ исходъ, исходътъ на насието, и като предаваше Франция въ рѣшителния моментъ, на 2 май 1852 г., въ произвола на революционната анархия, съ председателъ, властта на когото се е свършила, съ парламентъ, който отдавна вече е изгубилъ властта си, съ народъ, който се канѣше да си добие изгубената властъ. Ако тя гласуваше за преглежданieto, оставайки вѣрна на конституцията, тя знаеше, че ще гласува напразно, че нейното гласуване, на основание конституцията, трѣбва да се разбие въ veto то на републиканцитъ. Ако пъкъ, нарушавайки конституцията, тя обявѣше за достатъчно простото болшинство на гласоветъ, то можеше да се надѣва да наддѣлѣе революцията само съ условие, че напълно ще се подчини на изпълнителната властъ, тя туряше въ властта на Бонапарта конституцията, преглежданieto на конституцията и сама себе си. Само едно частично преглеждане, насочено къмъ продължаване властта на председателя, подготвяше почва за императорска узурпация. Всеобщото преглеждане, насочено къмъ скъсяване живота на републиката, неизбѣжно докарваше сблъскване на династическитъ домогвания помежду имъ, тъй като условията на бурбонската и орлеанската реставрация бѣха не само различни, но и взаимно се исклучаваха.

Парламентската република бѣ повече отъ неутрална почва, на която двѣтъ фракции отъ французската буржуазия, лежитимиститѣ и орлеаниститѣ, едрата поземелна собственостъ и промишлеността, можеха да се располагагь редомъ, на еднакви права. Тя представляваше неминуемо условие за тѣхното задружно господство, единствена държавна форма, при която общитѣ имъ класови интереси смазваха както домогванията на отдѣлнитѣ фракции отъ буржуазията, така и всички други класи. Като роялисти тѣ пакъ испадаха въ стария антагонизмъ, въ борба за главатарство между поземелната собственостъ и парятъ, — а висше изражение на този антагонизмъ, негово олицетворение бѣха тѣхнитѣ царе, тѣхнитѣ династии. Съ това се обяснява, защо партията на реда бѣ противъ *възвръщанието на бурбонитѣ*.

Орлеанистътъ и народния представител Кретонъ въ 1849, 1850 и 1851 г. периодически внасяше предложение да се отмени декрета за изгонванието на царскитѣ фамилии. И парламентътъ пакъ така периодически представляваше зрѣлище на едно роялистско събрание, което упорито отсича на своитѣ изгнани царе пътя имъ да се върнатъ въ отечеството си. Ричардъ III уби Хенриха VI съ думитѣ: „Той е много добъръ за този свѣтъ, мѣстото му е на небето“. Роялиститѣ обявяваха Франция много калпава, за да ѝ възвърнатъ изговенитѣ царе. Силата на обстоятелствата ги накара да станатъ републиканци и да санкциониратъ много пъти рѣшението на народа, което испяди тѣхнитѣ царе отъ Франция.

Преглежданието на конституцията — а обсъждането на този въпросъ стана неизбежно при даденитѣ обстоятелства — заедно съ републиката подхвърляше на опасностъ и задружното господство на двата буржуазни слоя, заедно съ възможността да се върне монархията въскресяваше антогонизма на интереситѣ, борбата за главатарство между двата слоя на буржуазията, които единъ подиръ други заемаха въ монархията привелегировано положение. Дипломатитѣ отъ партията на реда се надѣваха да изгладятъ кавгата съ обединението на двѣтъ династии, съ тѣй нарѣченото *сливане* на роялистскитѣ партии и на тѣхнитѣ царски домове. Дѣйствително сливане на реетаврацията и на Юлската монархия представляваше парламентската република, въ която се смѣсиха орлеанистскитѣ и лежитимистскитѣ бои, въ която различитѣ видове буржуа исчезнаха въ буржуата като такъвъ, въ вида буржуа. А сега, споредъ плана на дипломатитѣ, орлеанистгѣтѣ трѣбваше да стане лежитимистгѣтѣ, а лежитимистгѣтѣ — орлеанистгѣтѣ. Монархията, която олицетворяваше тѣхния антагонизмъ, трѣбваше да стане въплочение на тѣхното единство, изражението на тѣхнитѣ изключителни фракционни интереси — изражение на общитѣ имъ класови интереси; монархията трѣбваше да изпълни туй, което можеше да изпълни и изпълни само републиката, която замѣни двѣтъ монархии. Алхимицитѣ отъ партията на реда въ този случай си бѣхтѣха главата да откриятъ философския камъкъ. Нима лежитимната монархия може нѣкогажъ да стане монархия на промишленитѣ буржуа, или буржуазната монархия да

стане монархия на наследствената поземелна аристокрация? Нима поземелната собственост и промишлеността могат мирно да живеят под една корона, когато короната може да увънчава само една глава, главата на по-големия или на по-малкия братъ? Нима промишлеността въобще може да се помири съ поземелната собственост, до като поземелната собственост не се ръшава сама да стане промишлена? Да умрѣше утрѣ Хенрихъ V, Парижския графъ все пакъ нѣмаше да стане царъ на лежитимиститѣ, освѣнъ ако престанѣше да бжде царъ на орлеаниститѣ. Ала философитѣ на сливанието, които повдигаха гласа си споредъ колкото повече въпросѣтъ за преглежданieto на конституцията испъкваше на първо мѣсто, които си създадоха съ в. „Assemblée Nationale“ (Национално Събрание) единъ официаленъ всѣкидневенъ органъ и които даже въ тази минута (февруарий 1852 г.) пакъ виждаме на работа, — философитѣ на сливанието виждаха единствената пречка въ нежеланието и съперничеството на двѣтѣ династии. И ето че опитванията да се примири фамилията на Орлеанитѣ съ Хенриха V, почна-ти още отъ смъртъта на Луи Филипа, но, като всички други династически интриги, водени само презъ ваканцитѣ на Националното Събрание, въ антрактиѣ, задъ кулиситѣ, представляющи повече сантиментално кокетничание съ старото суевѣрие, отъ колкото сериозна работа, — сега тия опитвания станаха политическа драма отъ първостепенна важность, разигравана отъ партията на реда не въ любителска сцена, както бѣ до сега, ами въ публична сцена. Куриеритѣ

просто хвърчеха отъ Парижъ въ Венеция, отъ Венеция въ Клермонтъ, отъ Клермонтъ въ Парижъ. Графъ Шамборъ издава единъ манифестъ, дѣто той, „съ помощта на всички членове отъ старата фамилия“, обявява не за своята, а за „националната“ реставрация. Орлеанистътъ Салванди пада предъ краката на Хенриха V. Водителитъ на лежитимиститъ, Берйе, Беноа д'Ази, Сенъ Пристъ отиватъ въ Клермонтъ да предуматъ Орлеанитъ, — но не сполучватъ. Привърженицитъ на сливането се догаждатъ много късно, че интереситъ на двѣтъ буржуазни фракции, изостряйки се въ видъ на фамилни интереси, не ставагъ ни по-малко исключителни, ни повече отстъпчиви. Да кажемъ, че Хенрихъ V признаеше Парижкия графъ за свой приемникъ, — а този е единствения успѣхъ, койго привърженицитъ на сливането можеха да очакватъ въ най добри случай, — Орлеанския домъ не печелѣше отъ това съвсѣмъ нищо повече отъ туй, което въ всѣки случай имъ осигуряваше бездѣтността на Хенриха V, но за туй пъкъ той губѣше всички права, които му даваше юлската революция. Той се отричаше отъ едновременнитъ си домогвания, отъ всички права, които бѣ извоювалъ отъ старата династия на Бурбонитъ почти съ стогодишна борба, отстъпваше своята историческа прерогатива, прерогативата на своето родословно дърво. Слѣдователно, сливането представляваше просто едно доброволно отрицание на Орлеанския домъ, негово подчинение на лежитимизма, покаяно обръщание отъ политическо протестанство въ политическо католичество. А какво получваха Орлеанитъ въ замѣна? Даже

не единъ изгубенъ тронъ, ами стъпалата на трона, въ който тѣ сж родени. Старитъ орлеанистски министри, Гизо, Дюшатель и пр., които сжщо бързаха за Клермонтъ, за да защитятъ сливането, въ дѣйствителностъ се явяваха просто като представители на опиванието слѣдъ юлската революция, отчаени отъ буржуазната монархия и отъ монархията на буржуата, представители на лежитимистското суевѣрие като послѣдня муска противъ анархията. Въобразявайки се за посрѣдници между Орлеанитъ и Бурбонитъ, въ дѣйствителностъ тѣ не бѣха нищо повече отъ отпаднали орлеанисти, за каквито ги взе и Жуанвилския привць. Напротивъ, жизнеспособната, войнствената частъ на орлеаниститъ, Тйеръ, Базъ и т. н., толкова по-лесно убѣдиха фамилията на Луи Филипа въ туй, че, — щомъ всѣка непосредствена монархическа реставрация предполага сливание на двѣтъ династии, а всѣко едно таково сливание предполага отричание на Орлеанския домъ отъ своитъ права, — тя трѣбва, въ пълно съгласие съ семейнитъ си принципи, да признае за сега републиката и да чака време, когато събитията ще позволятъ да се преобърне председателското кресло въ тронъ. Кандидатурата на Жуанвиля за председателъ на републиката се распространи отначало като слухъ, любопитството на публиката се възбуди, а подиръ нѣколко мѣсеца, презъ септемврий, когато се отхвърли преглежданието на конституцията, тази кандидатура бѣ обявена открито.

По този начинъ, опитванието да се слѣятъ орлеаниститъ и лежитимиститъ на монархическа почва не само се събаряше, — тя сжщо събори

тѣхното *парламентско единство*, което обединяваше тѣхната републиканска форма, разложи партията на реда на първоначалнитѣ ѝ съставни елементи. А отъ друга страна, колкото повече растѣше отчуждението между Клермонтъ и Венеция, колкото повече тѣхнитѣ отношения се приближаваха къмъ расквсване и се усилваше агитацията въ полза на Жуанвиля, толкова по-усърдни, по-сериозни ставаха преговоритѣ между Фоше, Бонапартовъ министръ, и лежитимиститѣ.

Разлаганието на партията на реда не се спрѣ на нейнитѣ основни елементи. Всѣка отъ двѣтъ голѣми фракции, отъ своя страна, се разлагаше по-нататѣкъ. Като че ли всички едновременни нюанси, които нѣкога се борѣха помежду си въ всѣки единъ отъ двата тия лагера, както въ лежитимистския, така и въ орлеанистския лагеръ, пакъ се съживиха, като засѣхнали инфузории, кога се намокрятъ, гаче ли пакъ сж се усилили до толкова, щото да образуватъ отдѣлни групи съ самостоятелни интереси. Лежитимиститѣ се пренасяха съ въображението си наназалъ, къмъ времето на препирнитѣ между Тюйлерийския дворецъ и Марзанския павильонъ, между Вилеля и Полиняка. Орлеаниститѣ пакъ преживѣваха златното време на турниритѣ между Гизо, Моле, Броли, Тйера и Одилонъ Баро.

Тази частъ отъ партията на реда, която искаше преглеждане на конституцията, но се раздѣляше въ възгледитѣ си по предѣлитѣ на това преглеждане, се състоеше отъ лежитимисти подъ предводителството на Берйе и Фалу, отъ една страна, Ларошжаклена, отъ друга, и

уморенитъ отъ борбата орлеанисти подъ предводителството на Моле, Броли, Монталамбера и Одилонъ Баро. Тази частъ отъ партията на реда се съгласи съ бонапартистскитъ депутати на долнето неопредѣлено и многообемливо предложение: „Долуподписанитъ депутати, съ цѣль да дадатъ на нацията възможность напълно да приложи върховната си власть, внисатъ предложение за преглеждане на конституцията“. Но въ същото време чрезъ своя докладчикъ Токвилъ тѣ едногласно заявиха, че Националното Събрание нѣма право да внася предложение *да се отмени републиката*, че това право принадлежи само на палатата, свикана за преглеждане на конституцията. Освѣнъ това, конституцията — казваха тѣ — може да бжде прегледана само на „законно“ основание, т. е. ако три четвърти отъ всичкитъ гласове, както предписва конституцията, сж за преглежданieto. Подиръ шестдневни бурни разискванья, на 19 юлий преглежданieto, както и трѣбваше да се очаква, бѣ отхвърлено. За преглежданieto гласуваха 446 депутати, депутати, а противъ него 278. Рѣшителнитъ орлеанисти, Тйеръ, Шангарнйе и пр., гласуваха заедно съ републиканцитъ и Планината.

По този начинъ, болшинството отъ парламента се искажа противъ конституцията, но тази конституция сама се искажа за меншинството, обяви рѣшението на меншинството за задлъжително. Но нима партията на реда не тури на 31 май 1850 г., на 13 юний 1849 г. парламентското болшинство по-горъ отъ конституцията? Нима цѣлата ѝ предивна политика не се основаваше върху подчинение параграфитъ на

конституцията предъ рѣшенята на парламентското болшинство? Нима тя не остави на демократитѣ вѣтозавѣтното суевѣрие къмъ буквата на закона, нима тя не наказваше демократитѣ за това суевѣрие? Но въ тази минута преглеждането на конституцията значеше просто продължаване на председателската власт, а продължаването на конституцията значеше просто измистанието на Бонапарта. Парламентътъ се иска за Бонапарта, но конституцията се изказваше противъ Бонапарта. Значи, Бонапартъ дѣйствиуаше въ духа на парламента, раскжсвайки конституцията, и въ духа на конституцията, распжждайки парламента.

Парламентътъ обява конституцията, а заедно съ нея собственото си господство, „вънъ отъ болшинството“; съ рѣшенieto си той отмѣни конституцията, продължи властѣта на председателя и заедно съ това заяви, че нито конституцията не може да умрѣ, нито председателската власт не може да живѣе, до като той самъ продължава да сжществува. Бжджцитѣ му гробари стояха при вратата. Въ туй време, когато парламентътъ разискваше въпроса за преглеждане на конституцията, Бонапартъ уволни генералъ Бараге д'Иле, който се показваше нерѣшителенъ, отъ длъжността началникъ на първа дивизия и назначи намъсто него единъ отъ своитѣ креатури — генералъ Манянъ, лионския побѣдителъ, героя на декемврийскитѣ дни, който още при Луи Филипа, по случай на булонската експедиция, малко много се компрометира въ негова полза.

Съ рѣшенieto си по преглежданieto на

конституцията партията на реда показва, че не е въ състояние нито да господствува, нито да се подчинява, нито да живѣе, нито да умре, нито да търпи републиката, нито да я събори, нито да задържи конституцията, нито да я премахне, нито да живѣе съ председателя въ миръ, нито да го напусне. Отъ кого тогава тя очакваше разрѣшение на всичкитѣ противорѣчия? — Отъ календаря, отъ вървежа на събитията. Съ това тя се туряше въ властѣта на събитията, т. е. въ властѣта на оная сила, на която тя въ борбата си съ народа отстъпи единъ атрибутъ на властѣта слѣдъ други, до като сама излѣзе съвършено безсилна. И за да даде възможностъ на главата на изпълнителната властъ по-невъзмутимо да обмисли плана на борбата си противъ нея, да усили сръдствата си за атака, да избере орждията си, да укрѣпи позицията си, — партията на реда въ този критически моментъ рѣши да се махне отъ сцената и да отложи засѣданията на камарата за 3 мѣсеца, отъ 10 августъ до 4 ноемврий.

Не стига това, дѣто парламентската партия се раскъса на двѣтъ си голѣми фракции, не стига дѣто процесътъ на разлаганието обхваща всяка една отъ тия фракции, — партията на реда въ парламента се раздѣли отъ партията на реда вънъ отъ парламента. Ораторитъ и писателитъ на буржуазията, нейната трибуна и преса, — съ една дума, идеолозитъ на буржуазията и самата буржуазия, представителитъ и представляванитъ, станаха чужди единъ на други, престанаха да се разбиратъ.

Провинциалнитъ лежитимисти съ своя огра-

ниченъ кръгзоръ и безграниченъ ентузиазмъ обвинявахъ парламентскитъ си водители, Берйе и Фалу, че тѣ сж дезертирали въ бонапартистския лагеръ и сж измѣнили на Хенриха V. Тѣхния лилиенъ разсждѣкъ вѣрваше въ грѣхопаданието, но не въ дипломацията.

Много по-фатално и рѣшително бѣ раскжсванието на търговската буржуазия съ нейнитъ политики. Въ туй време, когато лежитимиститъ нападаха своитъ политики въ измѣна на принципа, търговската буржуазия, напротивъ, нападна на политикитъ си, дѣто сж останали вѣрни на бесполезни вече принципи.

По-рано азъ вече споменахъ, че отъ като Фулдъ влѣзе въ министерството, то тази частъ отъ търговската буржуазия, която при Луи Филিপa се ползуваше отъ лѣвския пай на властѣта *финансовата аристокрация*, стана бонапартистка. Фулдъ не само защищаваше въ бурсата интереситъ на Бонапарта, но и предъ Бонапарта защищаваше интереситъ на бурсата. Настроението на финансовата аристокрация е най-добрѣ характеризирано отъ нейния европейски органъ, лондонския „*Економистъ*“. Въ броя си отъ 1 февруарий 1851 г. този журналъ помиста слѣдующата дописка отъ Парижъ: „Сега отъ всички страни заявяватъ, че Франция преди всичко иска спокойствие. Предсѣдателтъ заявява това въ посланието си до Законодателното Събрание, сжщото се отзовава отъ националната ораторска трибуна, за сжщото твърдятъ вѣстницитъ, сжщото се продължава отъ черковната катедра, сжщото това се доказва отъ чувствителността на държавнитъ книжа къмъ най-малката

опасностъ за спокойствието, тяхната устойчивостъ при всяка побѣда на изпълнителната власть“.

Въ броя си отъ 29 ноемврий 1851 г. „Економистъ“ заявява отъ свое име: „По всички европейски бурси председателятъ сега е признатъ за стражъ на реда“. Следователно, финансовата аристокрация осждаше парламентската борба на партията на реда съ изпълнителната власть като *нарушение на реда* и поздравляваше всяка побѣда на председателя надъ своитѣ мними представители като *побѣда на реда*. При това, подъ думитѣ финансова аристокрация трѣбва да се разбиратъ не само голѣмитѣ банкери, чрезъ които държавата прави заеми, и спекулантитѣ съ държавнитѣ книжа: че интереситѣ на тия господа съвпадатъ съ интереситѣ на държавната власть — по това нѣма какво да се приказва. Цѣлото съвременно парично дѣло, цѣлото съвременно банково ступанство най-тъсно е свързано съ държавния кредитъ. Часть отъ банковия капиталъ по необходимостъ се влага въ лесно размѣняванитѣ държавни процентни книжа. Банковитѣ влогове, капиталитѣ, които се распредѣлятъ отъ банцитѣ между търговцитѣ и промишленицитѣ, донейдѣ иматъ за источникъ рентата на държавнитѣ кредитори. Ако въ всичкитѣ времена устойчивостъта на държавната власть е била символъ на вѣрата за цѣлия париченъ пазарь и за жрецитѣ на този пазарь, — то толкова повече въ днешно време, когато всяки превратъ застрашава едновременно и старитѣ държавни дългове.

Промишлената буржуазия, фанатически предадена на реда, сжщо се сърдыше за кавгата на парламентската партия на реда съ изпълни-

телната властъ. Тйеръ, Англа, Сенъ-Бйофъ и т. н. получиха слѣдъ гласуванieto на 18 януарий, вслѣдствие отставката на Шангарийе, отъ своитъ избиратели, и то именно отъ промишленитъ окржзи, публично смързувание, въ което особено съюза имъ съ Плавината се бичуваше като държавна измѣна къмъ дълото на реда. Ако, както видѣхме хвалбливитѣ закачки, дребнавитѣ интриги, къмъ които се свеждаше борбата на партията на реда съ председателя, и да не заслужваше по-добъръ приемъ, — то отъ друга страна, тази буржуазна партия, която искаше отъ представителитъ си безропотното предавание на военната сила отъ ржцѣтъ на собствения си парламентъ въ ржцѣтъ на единъ прегенденсъ — авантюристъ, не заслужваше даже интригитъ, които се пуцаха въ полза на нейнитѣ интереси. Тази партия показва, че гледа на борбата за нейнитѣ *обществени* интереси, за нейнитѣ собствени *класови* интереси, за нейната *политическа* властъ, като на едно дотегливо, неприятно бъркание на частнитъ ѝ работици.

Буржуазнитѣ думбази отъ департаменскитѣ градове, общинскитѣ съвѣти, членоветъ на търговскитѣ сждилища и т. н. почти безъ исключение навсѣкждѣ посрѣщаха Бонапарта въ неговитѣ обиколки по най-рабски начинъ, — даже въ Дижонъ, дѣто той немилостиво нападаше Националното Събрание и партията на реда.

Когато търговията вървеше добрѣ, — както бѣ още въ началото на 1851 г., — търговската буржуазия свирѣпствуваше противъ всѣка парламентска борба, страхувайки се, да не би нѣкакъ търговията да пострада. Когато търговията вър-

вѣше лошо, — а това стана постоянно явление отъ края на февруарий 1851 г., — търговската буржуазия се оплакваше отъ парламентската борба като причина на търговския застоѣ и искаше прекратяването на тази борба, за да се съживи търговията отново. Дебатитъ по поводъ преглежданieto на конституцията ставаха тъкмо въ това лошо време. Тъй като тука работата се касаеше до живота и смъртта на сществующия държавенъ редъ, то буржуазията се считаше толкова повече въ правото си да иска отъ своитъ представители прекратявание на туй мжчително преходно състояние и заедно съ това — запазване сществующия редъ на нѣщата. Тука нѣмаше никакво противорѣчие. Подъ думитъ прекратявание на преходното положение тя разбираше именно неговото продължавание, отлагание на неговото рѣшение за дълги времена. Сществующия редъ на нѣщата можеше да се запази по два начина: чрезъ продължавание властта на Банапарта или чрезъ неговото премахвание и избирание на Кавеняка. Една частъ отъ буржуазията бѣ наклонна къмъ послѣдното рѣшение, но тя не умѣеше да посвѣтва своитѣ представители нищо по-добро отъ замълчаванието на горещия въпросъ. Тя си въобразяваше, че ако представителитъ ѝ не говорятъ, то Бонапартъ нѣма да дѣйствува. Тя искаше да има парламентъ отъ шрауси, които си криятъ главата, за да не ги виждатъ. Друга частъ отъ буржуазията искаше да остави Бонапарта на предсѣдателското кресло, на което той сѣдѣше до сега, за да остане всичко по старому. Тя се възмущаваше, дѣто нейния пар-

ламентъ не искаше открито да наруши конституцията и безъ церемонии да се отрече отъ властта.

Департаментскитъ генерални съвѣти, — това провинциално представителство на едрата буржуазия, — които засѣдаха презъ ваканцията на Националното Събрание, отъ 25 августъ, почти едногласно се искаха за преглеждането на конституцията, т. е. противъ парламента и за Бонапарта.

Още по-недвусмислена отъ раскжсването съ *парламентскитъ си представители* бѣ яросъта, исказана отъ буржуазията прогивъ своитѣ литературни представители, противъ собствената си преса. Не само Франция, — цѣла Европа се очудваше на безмѣрнитъ парични глоби и на безсрамно дългитъ срокове тъмниченъ затворъ, на които буржуазнитъ засѣдатели осжждаха буржуазнитѣ журналисти за всѣко нападение противъ възделенията на Бонапарта, за всѣко опитване да защитятъ въ печата политическитѣ права на буржуазията отъ изпълнителната властъ.

Ако, — както показахъ, — *парламентската партия на реда* съ крѣсъцитѣ си за необходимостта на спокойствието викаше сама себе ся къмъ спокойствие; ако тя, унищожавайки въ борбата противъ другитъ обществени класи съ собствената си ржка всичкитъ условия на своя собственъ режимъ, обявяваше политическото господство на буржуазията за несъвмѣстимо съ безопасността и сжществуването на буржуазията: то *буржуазната маса възъ отъ парламента* съ рабското си отношение къмъ предсѣдателя, съ подигравка надъ парламента, съ звѣрско обръ-

щание къмъ собствената си преса викаше Бонапарта да смаже, да унищожи нейната говоряща и пишуща частъ, нейнитъ политици и литератори, нейната ораторска трибуна и пресата ѝ, — и всичко това, за да може тя спокойно да се занимава съ частнитъ си дѣла подъ защита на едно силно и неограничено правителство. Тя недвусмислено заявяваше, че страстно желае да се отърве отъ трудоветъ и опасноститъ, които го придружаватъ.

И тази буржуазия, която се възмущаваше само противъ едничката парламентска и литературна борба за господството на собствената нейна класа, ксято измъни на водителитъ на тази борба, — тази буржуазия смѣ днеска да обвинява пролетариата, за дѣто той не влзълъ въ кървава борба, въ борба на животъ и на смъртъ зарадъ нея, зарадъ буржуазията! Тя, която всѣка минута жертвуваше своитѣ общи класови, т. е. своитъ политически интереси, за най-тъснитъ си, най-калнитъ си частни интереси и искаше сжщата жертва отъ своитъ представители, — днеска тя плаче, че пролетариатътъ билъ пожертвувалъ идеалнитѣ си политически интереси за своитѣ материални интереси. Тя се приструва на прекрасна душа, неразбрана и въ рѣшителната минута изоставена отъ пролетариата, вкаранъ въ заблуждение отъ социалиститъ. И нейнитъ вопли намиратъ отгласъ по цѣлия буржуазенъ свѣтъ. Разбира се, тука азъ не говоря за нѣмскитѣ доморасли политици и политически кльпоухи. Думата ми е напр. за сжщия оня „Економистъ“, който още на 29 ноемврий 1851 г., т. е. четире дни преди държавния превратъ обявяваше Бо-

напарта за „стражъ на реда“, а Тиера и Беріе за „анархисти“, и който не по-късно отъ 27 декемврий 1851 г., следъ като Бонапартъ се расправи съ тия „анархисти“, кръска за измъната на „просташкитѣ, тжпи, невъзпитани пролетариатски маси къмъ способноститѣ, знанията, дисциплината, духовното влияние, умственитѣ ресурси и нравствената тежина на сръднитѣ и висшитѣ обществени слоеве“. Тжпа, просташка и подла маса не е никой други, ами самата буржуазна маса.

Наистина, въ 1851 г. Франция преживъ единъ видъ малъкъ търговски кризисъ. Въ края на февруарий се забълъза намалявание на износа въ сравнение съ 1850 г., презъ мартъ търговията спрв и почнаха да се затварятъ фабрицитѣ, презъ априлий промишленитѣ департаменти като че ли се намираха въ сжщото отчаено положение, както следъ февруарскитѣ дни, презъ май работитѣ все още не се поправяха, и на 28 юний портфелтъ на Французската банка съ огромното пораствание на влоговетѣ и съ сжщото огромно спадание на дисконтната операция свидѣтелствуваше за застои въ производството и чакъ въ сръдата на октомврий работитѣ почнаха полека-лека да се поправятъ. Французската буржуазия си обясняваше този търговски застои съ чисто политически причини, съ борбата между парламента и изпълнителната власть, съ несигурността на преходното политическо положение, съ страшната перспектива на 2 май 1852 г. Азъ нъма да отрѣка, че всички тия обстоятелства сж влияли върху упадъка на нъкои промишлени клонове въ Парижъ и департаментитѣ.

Но въ всеки случай, влиянието на политическитѣ отношения бѣ само локално и незначително. Най-добръ се доказва това отъ обстоятелството, че търговията почва да се поправя тъкмо въ половината на октомврий, въ такъвъ именно моментъ, когато политическото положение се влоши, политическия хоризонтъ се покри съ облаци и всяка минута можеше да се очаква грѣмотевиченъ ударъ отъ Елисейския дворецъ. Французския буржуа, „способноститѣ, званията, духовното разбиране и нравственитѣ ресурси“ на когото не стоятъ по-надалечъ отъ носа му, можеше, впрочемъ, презъ всичкото време, що трая лондонското промишлено изложение, да си навре поса въ причината на търговскитѣ си бѣди. Въ туй време, когато въ Франция се затваряха фабрицитѣ, въ Англия ставаха търговски фалименти. Когато въ Франция промишлената паника достигна апогея си презъ априлий и май, въ Англия презъ априлий и май достигна апогея търговската паника. Вълненото производство, копринената мануфактура страдаха както въ Франция, така и въ Англия. Ако английскитѣ памучни фабрики продължаваха да работятъ, тѣ работяха съ по-малко печалба, отъ колкото въ 1849 и 1850 г. Всичката разлика бѣше тая, че въ Франция имаше промишленъ кризисъ, а въ Англия търговски, че въ Франция фабрицитѣ се затваряха, а въ Англия тѣ расширяваха своето производство при по-неизносни условия, отъ колкото презъ миналитѣ години, че въ Франция най-много пострада износътъ, а въ Англия вносътъ. Общата причина, която, разбира се, не трѣбва да се търси въ предѣлитѣ на французския политиче-

ски хоризонтъ, биеше на очи. 1849 и 1850 г. бѣха време за най високо материално процъвтѣвание и надпроизводство, резултатитъ на което испѣгнаха чакъ въ 1851 г. Надпроизводството въ началото на тази година се особно усили предъ видъ на предстоящото лондонско изложение. Освѣнъ това, трѣбва да се взематъ подъ внимание слѣдующитъ особни обстоятелства: най напредъ неплодородието на памука въ 1850 и 1851 г., а сетнѣ увѣреността въ по-добро плодородие на памука, отъ колкото очакваха, най напредъ повдигане, а сетнѣ внезапно спадание, — съ една дума, колебание цѣнитѣ на памука. Поне въ Франция се получи суровъ мамукъ по-малко отъ сръдно. Най подиръ, вълнената мануфактура отъ 1848 г. се расшири толкова много, щото производството на вълната не можеше да я застигне, така щото цѣнитѣ на суровата вълна се качиха несъразмѣрно високо по отношение къмъ цѣнитѣ на вълненитѣ издѣлия. И така, въ суровия материалъ на тритъ всемирни индустрии ний вече имаме троенъ материалъ за търговски застои. А вѣнъ отъ тия особни обстоятелства мнимия кризисъ въ 1851 г. бѣше просто едно запиране, което надпроизводството и извънредната спекуляция правятъ всѣки пжтъ въ течението на едно промишлено кръгообрѣщение, преди да премине трѣскаво, съ напръгане на всичкигъ си сили, последната частъ отъ кръга и пакъ да се намѣри при исходната си точка, *всеобщия търговски кризисъ*. Въ тия времена на търговската история въ Англия ставатъ търговски фалименти, когато въ Франция запира самата промишленостъ, — до-нейдѣ защото тя се измѣства изъ всички пазари

отъ конкуренцията на англичанитѣ, която става особно не търпима именно въ такова време, донейдѣ защото тя, като промишленостъ за роскошни предмети, е особно чувствителна къмъ всеки застои въ дѣлата. По този начинъ, освѣнъ всеобщитѣ кризи си Франция прѣживва още и собствени свои, национални търговски кризи си, ала които много повече се опредѣлятъ и зависятъ отъ всеобщото състояние на всемирния пазаръ, отъ колкото отъ французскитѣ локални обстоятелства. Не ще да бжде безинтересно да противопоставимъ на предразсждѣка у французския буржуа сжждението на английския. Една отъ найголемитѣ ливерпулски фирми пише въ годишния си търговски отчетъ презъ 1851 г.: „Рѣдко се е случвало нѣкоя година да е измамвала възлаганитѣ на нея надѣжди, като мивалата. Въмсто еднородно очакваното високо процвѣтване, тази година излѣзе една отъ найлошитѣ презъ цѣлото послѣдно двайсетпетилѣтие. Разбира се, това се отнася само къмъ търговскитѣ, а не къмъ промишленитѣ класи. И при все това, нѣма съмнѣние, че въ началото на тази година имаше достатъчно данни, за да се очаква противоположното: запаси отъ стоки имаше малко, капиталъ въ изобилие, евтини съѣстни припаси, върни надѣжди за богата есенъ; невъзмутимъ миръ въ континента и никакви политически или финансови мъчнотии у насъ, — наистина, крилата на търговията никога не сж били по-свободни. . . . Тогава на какво да се припише неблагоприятния резултатъ? Ний мислимъ, на *сверхтърговията* както съ вноскитѣ, така и съ износнитѣ предмети. Ако нашитѣ търговци сами не водятъ дѣятел-

ността си въ по-тѣсни граници, то нищо не може да ни удържи въ равновѣсие, освѣнъ периодическитѣ паники, които се повтарятъ на тритѣ години по веднажъ“.

Да си представимъ сега единъ французски буржуа всрѣдъ тази паника съ неговия търговско-болень мозъкъ, измжчванъ, оглушаванъ отъ слуховетѣ за държавни преврати и за въстановление на всеобщото избирателно право, отъ борбата между парламента и изпълнителната власть, отъ интригитѣ на орлеанисти и легитимисти, отъ комунистическитѣ заговори въ южна Франция, отъ мнимитѣ жакерии въ нѳоверския и шерския департаменти, отъ рекламитѣ на различнитѣ кандидати за председатели, отъ шарлатанскитѣ рецепти на вѣстницитѣ, отъ заплашванията на републиканцитѣ да защищаватъ конституцията и всеобщото избирателно право съ оржие въ ржка, отъ посланията на емигриралитѣ герои *in partibus*, които предвѣщаваха свѣтопреставление на 2 май 1852 г., — и тогава ний ще разберемъ, че буржуата всрѣдъ тази неописана шумна гюрултия отъ сливание, преглеждане на конституцията, продължавание на конституцията, конспирация, коалиция, емиграция, узурпация и революция бѣсно реве на своята парламентска република: *„По-добръ ужасенъ край, отъ колкото бескраенъ ужасъ!“*

Бонапартъ разбра този викъ. Неговото разбиране се усилваше, колкото повече растѣше нетърпѣнието на кредиторитѣ, които въ всѣко залъзване на слънцето, което приближаваше послѣдния день на Бонапартовото председателствование, 2 май 1852 г., виждаха протестъ на небе-

сното свѣтило противъ тѣхнитъ земни полици. Тъ станаха истински астролози. Националното Събрание отне надѣждата на Бонапарта за конституционно продължение на неговата власть; кандидатурата на принца Жуанвилски не позволяваше по-нататъшни колебания.

Ако нѣкое събитие се е почувствувало дълго време преди да стане, то това събитие бѣ държавния превратъ на Бонапарта. Още на 29 януарий 1849 г., едвамъ единъ мѣсець се бѣ миналъ отъ неговото избиране, Бонапартъ направи на Шангарнѣ предложение въ този смисълъ. Неговия собственъ пръвъ министръ Одилонъ Баро презъ лѣтото на 1849 г. скрито нападнаше политиката на държавнитъ преврати, а Тйеръ презъ зимата на 1850 г. правѣше открито същото това нѣщо. Презъ май 1851 г. Персини още веднажъ се опита да привлече Шангарнѣ къмъ преврата и „*Messenger de l'Assemblée*“

Вѣстникътъ на Събранието) обнародва разговора на Персини съ Шангарнѣ. Бонапартистскитъ вѣстници при всѣка парламентска буря заплашваха съ държавенъ превратъ, и колкото повече се приближаваше кризисътъ, толкова по-смѣлъ ставаше тѣхния тонъ. На оргиятъ, които Бонапартъ празнуваше всѣка нощъ съ фешенебелнитъ калпазани отъ двата пола, съ наставанието на сръднощния часъ, когато обилнитъ възлияния развързваха езицитъ и възпламеняваха фантазията, държавния превратъ неизмѣнно се назначаваше на другата сутрина. Сабитѣ се изваждаха отъ ножницитъ си, чашитъ тракаха, народнитъ представители се исхвърляха изъ прозорцитъ, императорската мантия падаше възъ

плъщитъ на Бонапарта, — до като настъпващата сутрина не разпъждаше призрацитъ и очудения Парижъ се научваше отъ откровенитѣ весталки и нескромни паладини за опасността, отъ която той още веднажъ се е отървалъ. Презъ септемврий и октомврий слуховетъ за държавенъ превратъ не замлъкнаха нито за минута. Свнката вече се прокриваше съ бои, като шаренъ дагеротипъ. Въ всичкитѣ европейски вѣстници презъ септемврий и октомврий се намиратъ съобщения съ буквално такава съдържание: „Слуховетъ за държавенъ превратъ пълнитъ Парижъ. Казватъ, че столицата една нощъ ще бжде заета съ войска, а на другата сутрина ще се появятъ декрети, които растурватъ Националното Събрание, обявяватъ сенския департаментъ въ обсадно положение, въстановяватъ всеобщото избирателно право, апелиратъ къмъ народа. Казватъ, че Бонапартъ дири министри, за да приложи тия незаконни декрети“. Тия съобщения всѣкога се свършватъ съ фаталното: „отложено“. Държавния превратъ винаги е билъ мания на Бонапарта. Съ тази мания той се върна въ Франция. Тя до толкова го обземаше, щото той непрестайно издаваше, раздрънкваше своята тайна. Той бѣ до толкова слабъ, щото пакъ непрестайно се отказваше отъ своя планъ. Парижанитъ до толкова навикнаха на свнката — провидѣние на държавния превратъ щото не искаха да го повърватъ, когато той най-сетнѣ се яви въ плътъ и кръвъ. Следователно, сполуката на държавния превратъ не може да се обясни нито съ строгата съдържаностъ на главата на Дружеството Десетий Декемврий, нито съ туй, че Националното

Събрание е било нападнато неочаквано. - Ако той сполучи, то сполучи въпреки бърливостта на Бонапарта и съ знанието на Събранието, — като необходимъ, неизбъженъ резултатъ отъ до-тогавашния вървежъ на събитията.

На 10 октомврий Бонапартъ заяви на министритъ своето рѣшение да въстанови всеобщото избирателно право, на 16 министритъ си дадоха оставкитъ, на 26 Парижъ се научи за съставяние на министерството Торини. Въ сжщото време префектътъ на полицията Карлийе бѣ замѣстенъ отъ Мопа, а началникътъ на първата дивизия Манякъ домъкна въ столицата най-надъжнитъ полкове. На 4 ноемврий Националното Събрание възобнови своитъ заседания. Нему нищо друго не му оставаше да прави, освѣнъ да повтори миналия курсъ по краткъкъ и ясенъ конспектъ и да докаже, че е умрѣло, преди да бжде погръбено.

Първата позиция, която Събранието изгуби въ борбата си съ изпълнителната власть, бѣ министерството. Събранието трѣбваше тържествено да се распише на тази загуба съ пълното признавание на чисто фиктивното министерство Торини. Постоянната комисия посръщна съ смѣхъ г. Жиро, който ѝ се представи отъ името на министритъ. Такова слабо министерство за такава силна мърка — въстановявание на всеобщото избирателно право! Но всичката работа се състоеше именно въ това — нищо да не се прави *чрезъ* парламента и да се прави всичко *противъ* парламента.

Още въ първия день на своето отваряние Националното Събрание получи едно послание

отъ Бонапарта, дѣто той искаше възстановяване на всеобщото избирателно право и отмяне на закона отъ 31 май 1850 г. Сжщия день министритъ внесоха единъ декретъ въ сжщия смислъ. Събранието незабавно отхвърли предложението на министерството за спъшность на декрета, а самия законъ то отхвърли на 13 ноемврий съ 355 гласа противъ 348. По този начинъ, то още веднажъ скжса своя мандатъ, още веднажъ потвърди, че то отъ свободно избрано народно представителство се обърна на узурпаторски класовъ парламентъ, още веднажъ призна, че то само е разрѣзало мускулитъ, които съединяваха парламентската глава съ тѣлото на нацията.

Ако изпълнителната власть съ своето предложение да се възстанови всеобщото избирателно право апелираше противъ Националното Събрание къмъ народа, то законодателната власть съ закона за квесторитъ апелираше противъ народа къмъ армията. Съ този законъ тя имаше намѣрение твърдо да установи своето право непосредствено тя да реквизира войскитъ, да състави една парламентска армия. По този начинъ, като назначаваше армията за третейски сждия между себе си и народа, между себе си и Бонапарта, като признаваше армията за рѣшающа политическа сила, Националното Събрание, отъ друга страна, трѣбваше да потвърди, че то отдавна вече се е отказало отъ домогванието да господствува надъ тази сила. Като разсжждаваше за своето право да повиква войска, вмѣсто незабавно да я повика, то показа съмнѣние въ собствената си сила. Като отхвърляше закона за квесторитъ, то открито си при-

зна безсилието. Този законъ биде отхвърленъ противъ едно меншинство отъ 108 гласа: Планината ръши неговата сждба. Планината се намираще въ положението на буридановото магаре, — съ тази разлика, впрочемъ, че тя тръбваше да прави изборъ не между двъ малко-много привлѣкателни свръзки сѣно, а между малко или много жестоки бияния. Отъ една страна, страхътъ предъ Шангарнѣе, отъ друга — страхътъ предъ Бонапарта: право да си кажемъ, не героично положение.

На 18 ноември се внесе една поправка на предложението отъ партията на реда законъ за общинскитъ избори, съгласно която отъ общинскитъ избиратели се искаше, вмѣсто тригодишно, само едногодишно пребивание на избирателното мѣсто. Тази поправка пропадна съ болшинство само отъ единъ гласъ, но този единъ гласъ, както се показва веднага, бѣ по погрѣшка туренъ къмъ болшинството. Раскжсана на отдѣлни фракции, партията на реда още отдавна изгуби самостоятелното си парламентско болшинство. Сега излъзе, че въ парламента вече нѣмаше болшинство. Националното Събрание *изгуби способността да взема рѣшения*. Неговитъ съставни атоми вече не бѣха свързани съ никаква сила, то испусна послѣдното си дихание, то се обърна на трупъ.

Най-сетнѣ, буржуазната маса вѣнъ отъ парламента нѣколко дни преди катастрофата още веднажъ тържествено засвидѣтелствува своето раскжсване съ парламентската буржуазия. Тйеръ, който като парламентски герой много силно страдаше отъ неисцѣримата болѣсть парламентски кретинизмъ, слѣдъ смъртта на парламента из-

мисли заедно съ държавния съветъ една нова парламентарска интрига, — закона за отговорността, цѣльта на който бѣ да задържи председателя въ рамките на конституцията. — Бонапартъ, който на 15 септемврий, по случай турянне основитъ на новата пазарна колонада въ Парижъ, омая *dames des Halles*, рибнитъ търговки, не по-малко отъ Мазаниело, — наистина, една търговка на риба по реалната си сила се равняваше на 17 бургграфове, — който, следъ внасяние закона за квесторитѣ, докарваше въ въсторгъ опиваемитѣ въ Елисейския дворець поручици, — Бонапартъ сега, на 25 ноемврий, увлече подирѣ си промишлената буржуазия, събрана въ цирка, за да получи отъ неговата ржка медали за лондонското промишлено изложение. Привеждамъ характерната часть на неговата рѣчь отъ „*Journal des Débats*“: „Толкова неочакванитъ успѣхи ми даватъ право да повтора, колко велика би била французската република, ако ѝ бѣ дадено да се грижи за реалнитъ си интереси и да реформира своитѣ учреждения, вмѣсто да страда непрестайно отъ беспокойства, причинявани, отъ една страна, отъ демагозитъ, а отъ друга, отъ монархическитъ халюцинации (гръмки, бурни и многократни ржкоплѣскания отъ всички страни на амфитеатра). Монархическитъ халюцинации пречать на всѣки прогресъ и на всички важни клонове на промишлеността. Вмѣсто прогресъ, има само борба. Ний виждаме, че хора, които по-напредъ сж били най-ревностни защитници на царската власть и на царскитѣ прерогативи, работятъ въ духа на Конвента, само и само да ослабятъ властта,

която е произлязла отъ всеобщото избирателно право (гръмки и многократни ржкопльскания). Ний виждаме хора, които най-много сж пострадали отъ революцията и най-много сж я оплаквали, възбуждатъ нова революция, и всичко това само за да сковатъ волята на нацията . . . Азъ ви обѣщавамъ спокойствие за въ бждще и пр. и пр. (браво! браво! бурно браво!)“ — Така промишлената буржуазия рабски ржкопльска на държавния превратъ отъ 2 декемврий, на унищожавание парламента, гибелта на собственото си господство, диктатурата на Бонапарта. На гръма отъ ржкопльскание на 25 ноемврий отговори топовния гръмежъ на 4 декемврий, и кжщата на г. Саландруза, който най-усърдно ревъше браво, бѣ разбита отъ най-много бомби.

Кромвель, при растурвание на Дългия Парламентъ, отиде самъ въ залата на засѣданията, извади си отъ джеба часовника, за да не даде на парламента да поживѣе нито една минута повече отъ срока, който му бѣше назначилъ, и испжди депутатитѣ съ весело-хумористични подигравки надъ всеки одного по отдѣлно. Наполеонъ, по-дребенъ отъ своя образецъ, все пакъ отиде на 18 брюмеръ въ Законодателното Събрание и му прочете — наистина, съ прекъсванъ гласъ — смъртната присжда. Втория Бонапартъ, който, при това, имаше на расположе-ние съвсѣмъ другъ видъ изпълнителна власть отъ Кромвеля и Наполеона, подири свой образецъ не въ лѣтописитѣ на всемирната история, а въ лѣтописитѣ на Дружеството Десетий Декемврий, въ лѣтописитѣ на углавното сждилище. Той открадва отъ Французката Банка 25 ми-

лиона лева, откупува генералъ Маняна за единъ милионъ, войниците — по петнайсетъ лева на парче, съ прибавка за разия, тайно, като нощенъ татъ, се собира съ своитъ съучастници, заповѣдва да се вмъкнатъ въ жилищата на най-опаснитъ парламентски водители, да измъкнатъ отъ лъглата и да закаратъ въ затвора Кавеняка, Ламорисйера, Лефло, Шангарнйе, Шара, Тйера, База и пр., да се заематъ съ войски главнитъ парижски пувктове и парламентското здание и рано сутринъта да се залѣпятъ изъ цѣлата столица шарлатански плакати, които извъставяха, че Националното Събрание и държавния съвѣтъ сж растурени, че е възстановено всеобщото избирателно право и сенския департаментъ е обявенъ въ обсадно положение. А малко по-сетнъ той поместа въ Монитора единъ фалшивъ документъ, че ужъ билъ дѣйствувалъ въ съгласие съ една група отъ влиятелни парламентски дѣятели, които съставляватъ извънреденъ държавенъ съвѣтъ.

Останкитъ отъ парламента, главно лежати-мисти и орлеанисти, събрани въ зданието на кметството въ десетото окръжие, гласуватъ при многократни викове: „да живве републиката!“ свалянието на Бонапарта, напусто апелиратъ къмъ тълпата, която звпаше првдъ зданието, до като най-сетнъ ги откарватъ подъ конвой африканскитъ стрѣлци въ орсейската казарма, а отъ тамъ съ арестантски коля въ мазаския, хамския и венсенския затвори. Така свършиха партията на реда, Законодателното Събрание и февруарската революция.

Преди да дойдемъ до заключението, нека

нахвърлимъ единъ краткъ схематически конспектъ за историята на февруарската революция.

I. *Първи периодъ.* Отъ 24 февруарий до 4 май 1848 г. Февруарски периодъ. Прологъ. Всеобщо побратимяване.

II. *Втори периодъ.* Периодъ на конституиране републиката и на Учредителното Национално Събрание.

1. Отъ 4 май до 25 юний 1848 г. Борба на всички класи противъ пролетариата. Поражение на пролетариата въ юнскитъ дни.

2. Отъ 25 юний до 10 декемврий 1848 г. Диктатура на чиститѣ буржуазни републиканци. Изработване на конституцията. Обявяване на Парижъ въ обсадно положение. Буржуазната диктатура се премахва на 10 декемврий съ избирането на Бонапарта за председателъ.

3. Отъ 20 декемврий 1848 г. до 29 май 1849 г. Борба на Учредителното Събрание съ Бонапарта и съ съединената съ него партия на реда. Смъртъ на Учредителното Събрание. Падание на републиканската буржуазия.

III. *Трети периодъ.* Периодъ на конституционната република и на Законодателното Национално Събрание.

1. Отъ 29 май 1849 г. до 13 юний 1849 г. Борба на дребнитѣ буржуа съ буржуазията и Бонапарта. Поражение на дребнобуржуазната демокрация.

2. Отъ 13 юний 1849 до 31 май 1850 г. Парламентска диктатура отъ партията на реда. Тази партия си закръпява властта съ

отмънение на всеобщото изборително право, но изгубва парламентското министерство.

3. Отъ 31 май 1850 до 2 декемврий 1851 г. Борба между парламентската буржуазия и Бонапарта.

а. Отъ 31 май 1850 до януарий 1851 г. Парламентътъ изгубва главното началство надъ армията.

б. Отъ 12 януарий до 11 априлий 1851 г. Опитванието на парламента пакъ да завладѣе административната властъ излиза несполучливо. Партията на реда изгубва самостоятелното си парламентско болшинство. Нейната коалиция съ републиканцитъ и съ Планината.

в. Отъ 11 априлий до 9 октомврий 1851 г. Опитвания за преглеждане на конституцията, сливание на лежитимиститъ и орлеанвститъ, продължавание властѣта на Бонапарта. Партията на реда се разлага на отдѣлнитъ си съставни части. Окончателно раскжсвание на буржуазния парламентъ и буржуазната преса съ буржуазната маса.

г. Отъ 9 октомврий до 2 декемврий 1851 г. Открито раскжсвание между парламента и изпълнителната властъ. Парламентътъ умира и пада, напуснатъ отъ собствената си класа, отъ армията, отъ всички други класи. Падание на парламентския режимъ и на властѣта на буржуазията. Побѣдата на Бонапарта. Импералистската реставрационна пародия.

VII.

Социалната република се яви като фраза, пророчество въ предвечерието на февруарската революция. Презъ юнскитѣ дни 1848 г. тя бѣ удавена въ кръвта на *парижския пролетариатъ*, но като призракъ тя пакъ се явява въ по-нататъшнитѣ дѣйствия на драмата. На сцената излазя *демократическата република*. Тя изчезва на 13 юний 1849 г. заедно съ своитѣ избѣгващи *дребни буржуа*, но въ време на бѣгството тя хвърля по пътя си двойно кръсливи реклами. *Парламентската република* съ буржуазията завладѣва цѣлата сцена, развърга се надлъжъ и наширь, — но 2 декемврий 1851 г. я погрѣбе при ужасения викъ на съединенитѣ роялисти: „да живѣе републиката!“

Французската буржуазия работѣше противъ господството на работническия пролетариатъ — тя даде властта на паразитния пролетариатъ, начело съ шефа на Дружеството Десетий Декемврий. Буржуазията не даваше на Франция да се окопоти отъ страхъ предъ бжджцитѣ ужаси на червената анархия, — Бонапартъ ѝ шконтираше това бжджце, когато въодушевената съ ракия армия на реда, по негова заповѣдь, на 4 декемврий стрѣляше по прозорцитѣ именититѣ граждани по булвара *Monmartre* и булвара *des Italiens*. Тя обожаваше сабята, — сабята господствува надъ нея. Тя унищожи революционната преса, — нейната собствена преса е унищожена. Тя отдаде народнитѣ събрания подъ надзора на полицията — нейнитѣ салони се намиратъ подъ надзора на полицията. Тя распусна демократическата наци-

онална гвардия, — нейната собствена национална гвардия е распусната. Тя прилагаше обсадното положение, — обсадното положение се прилага къмъ нея. Тя замъняше сжда съ засѣдатели чрезъ военни комисии, — нейния сждъ съ засѣдатели е замъненъ чрезъ военни комисии. Тя тури народното училище подъ властѣта на поповетъ, — поповетъ царуватъ надъ нейното собствено училище. Тя заточаваше безъ сждъ, — нея я заточаватъ безъ сждъ. Тя смазваше всѣко движение на обществото съ държавната сила, — държавната сила смазва всѣко движение на нейното общество. Тя се бунтуваше противъ собственитъ си политици и писатели отъ любовъ къмъ паричната си кисия, — нейнитъ политици и писатели сж отмахнати, но паричната ѝ кисия се подхвърля на ограбване, слѣдъ като ѝ запупиватъ устата и счупватъ перото. Буржуазията неуморно кръщъше на революцията, както свѣти Арсений на християнитъ: „Fuge, Tace, Quiesce! Бъгай! Мълчи! Умири се!“ — Бонапартъ кръщи на буржуазията: „Fuge, Tace, Quiesce!“

Французската буржуазия отдавна разръши дилемата на Наполеона: „Dans cinquante ans l'Europe sera rѣpublicaine ou cosaque“ (подиръ 50 г. Европа ще стане републиканска или казашка). Тя я разръши въ своята казашка република. Нѣмаше нужда отъ злитъ магии на Цирцея, за да се обърне художествено — прекрасната буржуазна република въ едно безобразно чудовище. Тази република изгуби само вънкашната си респектабелность. Сегашна Франция се намираше въ готовъ видъ въ парламентската ре-

публика. Стигаше единъ щиковъ бодъ, за да се скжса обвивката и чудовището да испъкне.

Защо парижския пролетариатъ не възстана слвдъ 2 декемврий?

Събарянието на буржуазията бв само декретирано, декретътъ още не бѣше туренъ въ изпълнение. Всѣко сериозно възстание на пролетариата би оживило отново буржуазията, би я првмирило съ армията и би осигурило за работниците едно второ юнско поражение.

На 4 декемврий буржуата и дребниятъ дюкенджии подбуждаха пролетариата на борба. Сжщия день вечерта нѣколко легиони отъ националната гвардия обѣщаха да се явятъ съ оржие и мундири тамъ, дѣто се начене борбата. Работата бв, че буржуата и дюкенджиитъ се научиха, какво Бонапартъ въ единъ декретъ отъ 2 декемврий отмѣнилъ тайното гласоподаване и имъ заповѣдвалъ да пишатъ своето „да“ или „не“ въ официалните избирателни списъци до имената си. Съпротивлението на 4 декемврий пооплаши Бонапарта. Презъ нощта по негова заповѣдъ бѣха залѣпени изъ цѣлия Парижъ плакати, които обявяваха, че тайното гласоподаване е възстановено. Буржуата и дюкенджиитъ помислиха, че сж спечелили исканото си. На другата сутрина тв си останаха въ кжци — именно буржуата и дюкенджиитъ.

Презъ нощта между 1 и 2 декемврий Бонапартъ излови ненадѣйно водителитъ на парижския пролетариатъ, неговитѣ барикадни предводители. Останалъ армия безъ офицери, безъ да има ни най-малкото желание, подиръ юнскитѣ дни презъ 1848 и 1849 г. и майскитѣ дни презъ 1850 г., да

се бори подъ знамето на Планината, — пролетариатътъ предостави на своя авангардъ, на тайнигъ дружества да спасятъ възстанническата честь на Парижъ, честь, която буржуазията остави въ произвола на солдачината до толкова безропотно, щото по сетвъ Бонапартъ можа да обезоружи националната гвардия съ язвтелната мотивировка: той се бои, да не би анархиститъ да злоупотрѣбятъ съ нейното оржие противъ нея самата.

„C'est le triomphe complet et définitif du socialisme!“ (Това е пълното и окончателно тържество на социализма!), — така Гизо характеризира преврата на 2 декемврий. Но ако събарянieto на парламентската република въ зародишъ съдърша въ себе си тържеството на пролетариатската революция, то най-близкъкъ осезателенъ неговъ резултатъ бѣ *побѣдата на Бонапарта надъ парламента, побѣдата на изпълнителната властъ надъ законодателната, побѣдата на неприкритата съ фрази сила надъ силата на фразата*. Въ парламента нацията подигаше до законъ своята всеобща воля, т. е. повдигаше закона на господствующата класа въ своя всеобща воля. Тя се отрича отъ всяка собствена воля въ полза на изпълнителната властъ, подчинява се подъ повелението на чуждата воля, на авторитета. Изпълнителната властъ, въ противоположность на законодателната, е управление на нацията въ противоположность съ самоуправлението на нацията. По този начинъ, Франция се избави отъ класовия деспотизмъ, само за да испадне подъ деспотизма на единъ индивидуумъ и то индивидуумъ безъ авторитетъ. Бор-

бата се свърши съ туй че всички класи еднакво безсилно и еднакво безгласно се преклониха предъ приклада на пушката.

Но революцията е основателна. Тя още минава презъ чистилище. Тя върши своята работа методически. До 2 декемврий 1851 г. тя бѣ подготвена наполовина, сега тя свършва своята подготовка. Най-напредъ тя докара до съвършенство парламентската властъ, за да има възможностъ да я срие. Сега, като постигна това, тя докарва до съвършенство *испълнителната властъ*, придава ѝ най-чисто изражение, изолира я, прави я единственъ свой обектъ, за да съсрѣдоточи противъ нея всичкитѣ си разрушителни сили. И когато тя свърши тази втора половина отъ своята подготовителна работа, Европа ще подскочи и ще възкликне съ радостъ: ти славно си ровила, къртицо!

Тази изпълнителна властъ съ нейната огромна бюрократическа и военна организация, съ нейния многосложенъ и искусственъ държавенъ механизъмъ, съ нейната полумилионна армия отъ чиновници и сжщо полумилионна армия отъ войници, — този страшенъ паразитенъ организъмъ, който като мръжа обвива тѣлото на французското общество и запушва всичкитѣ му пори, се е породилъ въ време на абсолютната монархия, при упадака на феодализма, паданието на който се ускори отъ него. Всичкитѣ политически привилегии на поземелнитѣ собственици и на градоветѣ се обърнаха въ атрибути на държавната властъ, феодалнитѣ савонници — въ получающа жалование чиновници, а шарената, като сборъ отъ образци, карта отъ

преплетени сръдневъковни суверенни права се преобърна въ правилень планъ на централизираната държавна власть, дѣто господствува сжщото раздѣление на труда, както въ фабриката. Първата французска революция, която имаше задача да унищожи всички самостоятелни мѣстни, териториални, градски и провинциални власти, за да създаде гражданското единство на нацията, трѣбваше да развие по-нататкъ това, което абсолютната монархия бѣ захванала: централизацията, а съ нея и обема, атрибутитъ и числото на прислужниците на правителствената власть. Наполеонъ завърши централизацията. Лежитимната и Юлската монархия нищо не прибавиха, освѣнъ по-голъмо раздѣление на труда, което се увеличаваше, споредъ както раздѣлението на труда вжтръ въ гражданското общество създаване нови групи отъ интереси, слѣдователно, нови обекти на държавното управление. Всѣки *общъ* интересъ, държавата незабавно отнемаше отъ обществото, противопоставяше го на обществото като висшъ *всеобщъ* интересъ, изличаше го отъ кръга на обществената самодѣятелность и го правеше предметъ на правителствената дѣятелность, — като почвепъ отъ моста, училищното здание и селския общински имотъ и свършишиъ съ желъзнитъ пжтища, националнитъ имоти и университетатъ на цѣла Франия. Най-сетнъ, парламентската република въ борбата си съ революцията, заедно съ репресивнитъ мърки, трѣбваше да усили сръдствата и централизацията на правителствената власть. Всички преврати, която ставаха, не чупѣха, ами усъвършенствуваха правителствената машина.

Партиитѣ, които една слѣдъ слѣдъ друга се борѣха за власть, гледаха на туй огромно държавно здание, като на главна плѣчка за побѣдителя.

Но при абсолютната монархия, въ времето на първата революция, при Наполиона бюрокрацията бѣше само едно сръдство да се подготви класовото господство на буржуазията. Въ време на реставрацията при Луи Филипа, при парламентската република бюрокрацията, при всичкото си стремление къмъ самовластие, бѣ оржжие на господствующата класа.

Само при втория Бонапартъ държавата стана на пръвъ погледъ самостоятелна. Държавната машина до толкова заякна по отношение къмъ гражданското общество, ней ѝ стига да има на чело главата на Дружеството Десетий Декемврий, дошлия авантюристъ, на пияната солдачина, която той подкупи съ ракия и луканки, която той все отъ ново трѣбваше да ублажава съ ракия и луканки. Ето отъ дѣ произлиза плашливото отчайване, чувството на неисказано унижение, унищожение, което притиска гърдитъ на Франция и ѝ смазва духа. Тя се чувствува обесчестена.

И при все това, държавната власть не виси на въздуха. Бонапартъ е представител на една класа и при това на най-многобройната класа отъ французското общество, представител на *дрѣбнитъ селски собтвеници*.

Както Бурбонитѣ сж династия на едрата поземлена собственост, а Орлеавитѣ — династия на паритѣ, Бонапартовцитѣ сж династия на селенитѣ, т. е. на французската народна ма-

са. Селския избраникъ Бонапартъ се явява не когато той се подчинява на буржуазния парламентъ, а тогава, когато го разгонва. За три години градоветъ успѣха да извърнатъ смисъла на изборитѣ отъ 10 декемврий и да измѣнятъ селенитѣ въ тѣхната надѣжда да се установи империята. Изборитѣ на 10 декемврий 1848 г. намѣриха истинското си изражение чакъ въ преврата на 2 декемврий 1851 г.

Дребнитѣ селени образуватъ една огромна маса, членоветѣ на която живѣятъ при еднакви условия, но безъ да влизатъ въ разнообразни взаимни отлошения. Начинътъ на производството имъ ги изолира единъ отъ други, а не ги свързва съ взаимни отношения. На туй изолиране спомагатъ дошитѣ французски пѣтища за съобщение и сиромашията на селенитѣ. Обработваното отъ тѣхъ парче земя изключва всяка възможность да се раздѣля труда, да се прилага науката, а слѣдователно — изключва и многостранното развитие, разнообразието на талантиѣ и на общественитѣ отношения. Всяко отдѣлно селско семейство почти нѣма никаква нужда отъ друго; то само направо произвежда най-големата частъ отъ предметитѣ на своето потрѣбление, като по този начинъ си искаква жизненитѣ сръдства повече въ сношения съ природата, отъ колкото въ сношения съ обществото. Парче земя, селенинътъ и неговото семейство; до него друго парче земя, другъ селенинъ и друго семейство. Нѣколко дузини такива съставляватъ едно село, нѣколко дузини села съставляватъ единъ парламентъ. Така голѣма маса отъ французската нация се образува отъ простото събиране на

едноименни величини, подобно на туй, както единъ човалъ картофи се състои отъ събранитѣ въ човала картофчета. До колкото дребнитѣ селени живѣятъ въ такава економическа обстановка, която налага общъ печатъ на тѣхния начинъ за живѣние, интереси и умствено развитие и съ това ги туря въ враждебно отношение къмъ другитѣ класи,—тѣ образуватъ класа. До колкото между дребнитѣ селени има само мѣстна свръзка, до колкото еднаквостта на тѣхнитѣ интереси не създава помежду имъ обща национална свръзка, обща политическа организация, — тѣ не образуватъ класъ. Затова тѣ не сж способни да защищаватъ своитѣ класови интереси отъ собственото си име, било чрезъ парламентъ или конвентъ. Тѣ не могатъ сами да се представляватъ, трѣбва други да ги представляватъ. Тѣхния представителъ трѣбва да бжде въ сжщото време и тѣхенъ господарь, авторитетъ, който стои надъ тѣхъ, неограничена правителствена властъ, която ги защищава отъ другитѣ класи и имъ праща дъждъ и ведрина. Слѣдователно, при послѣдняя смѣтка политическото влияние на дребнитѣ селени се исказва въ туй, че изпълнителната властъ подчинява обществото.

Историческата традиция породи върата на французскитѣ селени въ единъ човѣкъ, на име Наполеонъ, който ще имъ върне всички изгубени блага. И ето че се намъри единъ индивидумъ, който се продаваше за този човѣкъ, защото носи името Наполеонъ, на основание Code Napoléon (Наполеоновия кодексъ), който забранява да се търси истинския баща на едно неза-

коннородено дъте („La recherche de la paternité est interdite“). Слѣдъ двайсетгодишенъ, пълень съ нелъпи приключения, скитнически животъ на този човѣкъ легендата се сбжда: той става императоръ. Манията на сестревикътъ се осществи, понеже съвпадна съ манията на най-многройната класа отъ французската нация.

Но тука могатъ да ми възразятъ: „Ами селскитъ бунтове въ половината Франция, ами това, дѣто войската преслѣдваше селенитъ като дяви звѣрове, ами масовитъ арести, масовото заточение на селенитъ?“

Отъ времето на Людовика XIV Франция не е виждала такива преслѣдания на селенитъ зарадъ „демократически козни“.

Ала работата се обяснява просто. Династията на Бонапартовцитъ представлява не революционния, а консервативния селенинъ, не селенина, който се дърпа да искочи отъ рамкитъ на своята социална обстановка, отъ рамкитъ на парцелата, а селенинътъ, който иска да закрепи парцелата, — не селското население, което се стреми съ собственитъ си сили, редомъ съ градоветъ, да събори старата наредба, а селското население, което, напротивъ, тжпо се затваря въ тази стара наредба и очаква спасение и преимущества за себе си и за своята парцела отъ призрака на империята. Династията на Бонапаровцитъ представлява не просвѣщението, а суевѣрието на селенина, не неговия разсждкъ, ами неговия предразсждкъ, не бждщето, а миналото му, не неговитъ съвременни Севенски планини, а съвременната му Вандея.

Тригодишното жестоко господство на пар-

ламентската република освободи отъ наполеоновски илюзии и революционизира — наистина, още повърхностно — частъ отъ французскитъ селени; но всекога, щомъ тѣ се опитваха да направятъ крачка напредъ, буржуазията съ сила ги отгласкваше назадъ. При парламентската република въ съзнанието на французския селенинъ ставаше борба между новитѣ идеи и традицията; това се изразяваше въ непрестайната борба на народнитѣ учители съ попъветъ: буржуазията тури юзда на народнитѣ учители. Селенинъ за първи пжтъ правѣха усилии да заематъ самостоятелно положение по отношение къмъ правителствената дѣятелностъ; туй се изказваше въ постояннитѣ сблъсквания между кметовеъ и префектитѣ: буржуазията растуриаше кметствата. Найсетнѣ, на различни мѣста селенинѣ, въ периода на парламентската република, възставаха противъ собствената си рожба, противъ армията: буржуазията ги наказваше съ обсадно положение и съ екзекуции. И тази буржуазия днеска се провиква за тжпостъта на масата, „низката тълпа“, която тя сама предаде Бонапарту! Тя сама насилствено закръпи империализма на селенинъ, като грижливо запазваше това положение на нщата, което представлява почва за тази селска религия. — Истина е и това, че буржуазията трѣбваше еднакво да се страхува и отъ глупостъта на маситѣ, до като тѣ си оставатъ консервативни, и отъ разбиранieto на маситѣ, щомъ тѣ ставатъ революционни.

Въ възстанията, които станаха подиръ държавния превратъ, частъ отъ французскитѣ селени съ оржие въ ржка протестираха противъ своето

гласуване на 10 декемврий 1848 г. Училището, което тѣ прекараха отъ 1848 г., не мина за тяхъ напразно. Но тѣ сж продали душата си на тъмнитъ сили на историята, и историята ги изобличи въ думитѣ имъ: болшинството още бѣ до толкова суевѣрно, щото селското население тъкмо въ най червенитъ департаменти открито гласуваше за Бонапарта. Националното Събрание предполагаше, че е сковало краката на Бонапарта. Бонапартъ сега трѣбваше да раскъса оковитъ, съ които градоветъ оковаха волята на селото. На нѣкои мѣста градоветѣ даже имаха нелѣпата мисъл да турятъ редомъ съ Бонапарта — Конвентътъ.

Слѣдъ като първата революция обѣрна полукръпостнитъ селени въ свободни поземелни собственици, Наполеонъ заякчи и урегулира условията, при които селенитъ безъ пречки можеха да се ползуватъ отъ току-що получената отъ тяхъ французска земя и да задоволятъ младата си страсть къмъ собственость. Но причината за съвременното пропадане на французския селенинъ е именно неговата парцела, раздробяванието на поземелната собственость, форма на собственость, заякчена въ Франция отъ Наполеона, — именно тия материални условия, които направиха французския феодаленъ селенинъ — собственикъ на парцела, а Наполеона — императоръ. Двѣ поколѣния бѣха достатѣчни, за да докаратъ неизбѣжния резултатъ: прогресивното влошаване на земледѣлнето и прогресивното задължаване на земледѣлца. „Наполеоновската“ форма на собственость, която въ началото на деветнайсетия вѣкъ бѣ условие за освобождаванието

и забогатяването на селското население въ Франция, въ течението на този въкъ се обърна въ причина на неговото робство и пауперизмъ. И именно тази форма на собственост е първата отъ „les idées napoléoniennes“, която трѣбва да защити втория Бонапартъ. Ако той, като селенитъ, е още предаденъ на илюзвята, че причината за селското съсипване трѣбва да се търси не въ парцелираната собственост, ами вънъ отъ нея, въ влиянието на въвкъшни обстоятелства, — неговитѣ експерименти като сапунени мѣхури ще се пукнатъ, като се сблъскагъ съ отношенията на производството.

Економическото развитие на парцелираната собственост коренно измѣни отношенията на селенитъ къмъ другитѣ обществени класи. При Наполеона раскжсванието на поземелната собственост въ селото допълняше свободната конкуренция и пораждающата се едра промишленостъ въ градоветѣ. Селската класа бѣ въздвсжщъ протестъ противъ току-що съборената поземелна аристокрация. Коренитѣ, които дребната собственост пушаше въ французската земя, лишаваха феодализма отъ всички хранителни сокове. Междинитѣ знакове на дребната поземелна собственост представляваха естествена опора на буржуазията противъ всяко нападение отъ страна на нейнитѣ стари властелини. Но въ течението на деветнайсетия въкъ мѣстото на феодала зае градския лихваринъ, мѣстото на феодалнитѣ повинности, които тежаха на земята, заеха хипотекитѣ, мѣстото на аристократическата поземелна собственост зае буржуазния капиталъ. Селската парцела става само единъ предлогъ, който по-

зволюва на капиталиста да извлича отъ земята печалба, процентъ и рента, безъ да се грижи, дали ще остане за земледълеца поне работническата заплата. Хипотечния дългъ, който тежи на французската земя, налага на французскитъ селени една давнина, която е равна на сумата отъ годишнитъ проценти по цѣлия държавенъ дългъ на Англия. Дребната собственостъ, заробена отъ капигала, — а нейното развитие неизбежно докарва това заробване, — обърна масата на французската нация въ троглодити. Шестнайсетъ милиона селени (въ туй число жени и дѣца) живѣятъ въ пещери, голяма частъ отъ които иматъ само една дупка, друга частъ само двѣ, а въ най-добрия случай — само три дупки. Прозорцитъ на една къща сж като петтѣхъ чувства за главата. Буржуазния строй, който въ началото на днешния вѣкъ постави държавата за стражъ при новопоявената парцела и я кичеше съ лаври, стана вампиръ, който изсмуква кръвта отъ сърдцето и мозъка отъ главата ѝ и я хвърля въ алхимическия кюпъ на капитала. Code Napoléon сега не е повече отъ единъ кодексъ за наказателно сждопроизводно. Освѣнъ официално изброенитъ четире милиона (въ туй число дѣца и т. н) просеци, скитвици, престъпници и проститутки, въ Франция има други петъ милиона, които се намиратъ въ края на своето ступанствено съсипване и или живѣятъ въ самото село, или непрестайно се скитатъ съ дрипитъ си и дѣцата си отъ селото въ града и отъ града въ селото. И така, интереситъ на селенитъ не се намиратъ вече въ хармония съ интереситъ на буржуазията, капитала, — както бѣ

при Наполеона, — а въ противорѣчие съ тяхъ. Затова селенитъ си намиратъ естественъ съюзникъ и водителъ въ лицето на *градския пролетариатъ*, повиканъ да събори буржуазния строй. Но *силното и неограничено управление* — и тази е втората наполеоновска идея, която се залавя да осъществява втория Бонапартъ, — бѣ повикано съ сила да защити този „материаленъ“ строй. И дѣйствително, въ всичкитъ прокламации на Бонапарта противъ бунтовнитѣ селени този „материаленъ строй“ му служи за лозунка.

Освѣнъ хипотечния дългъ на капиталиста, хипотеката бѣ обременена и съ *данѣкъ*. Данѣцитѣ сж источникъ за живота на бюрокрацията, армията, поповетъ и двореца, — съ една дума, цѣлия апаратъ на изпълнителната власт. Силно правителство и тежъкъ данѣкъ сж тождествени понятия. Распарчената поземелна собственост по своята природа е подходяща основа за една всемогъща и безбройна бюрокрация. Като нивелира отношенията и хората по цѣлата страна, тази форма на собственост прави възможно равномерното въздѣйствие на еднообразната маса по всички посоки отъ единъ по-високъ центръ. Като унищожава аристократическиятъ междинни степени между народната маса и държавната власт, тя докарва всегранно, непосредствено намисание на държавната власт и на непосредственитѣ ѝ органи. Най сетнѣ, като създава незанято излишно население, което не намира мѣсто нито въ селото, нито въ града, и затова се залавя за държавнитѣ длѣжности като за единъ видъ почетна милостиня, — тя кара да се увеличава числото на държавнитѣ длѣжности.

Наполеонъ съ лихвитъ връщаше налагания на тѣхъ тежъкъ данъкъ, благодарение на новитѣ пазари, които той отваряше съ щикове, благодарение ограбванието на континента. Наполеоновия данъкъ бѣ стимулъ за трудолюбието на селянина, когато пъкъ днеска той му отнема послѣднитѣ източници, довършва неговата беззащитностъ противъ пауперизма. — А многобройната, окичена и огоена бюрокрация е „наполеоновската идея“, най близка до сърцето на втория Бонапартъ. Па и какъ да не бжде така, когато Бонапартъ е принуденъ да създаде, редомъ съ естественитѣ класи на обществото, една искусствена каста, за която запазванието на неговия режимъ е въпросъ за насъщния хлѣбъ. Ето защо една отъ първитѣ му финансови операцїи се съгосше въ повдигане на спадналитѣ чиновнически заплати до предишната имъ норма и въ създаване нови синекури.

Друга „наполеоновска идея“ е господството на *попoветъ* като правителствено орждие. Но ако новородената парцела, като се намираше въ хармония съ обществото, въ зависимостъ отъ природнитѣ сили и въ покорни отношения къмъ върховната власть, която я защитаваше, естествено бѣ религиозна, — то напълно заборчълвата, безъ да има нѣщо общо съ обществото и властта, надвила собствената си ограниченостъ, парцелата естествено става нерелигиозна. Небето бѣ много приятна прибавка къмъ току-що придобитата земя, толкова повече, че то прави времето; но небето става подигравка, щомъ го натрапватъ като сурогатъ на парцелата. Тогава

поцѣтъ е не повече отъ помазанъ копой на земната полиция — сжщо „наполеоновска идея“. — Експедицията противъ Римъ идуция пжтъ ще бжде предприета въ самата Франция, само че въ противоположенъ смисълъ, не както мисли г. Монталамберъ.

Най сетнѣ, кулминационната точка на „наполеоновскитъ идеи“ е преобладающето значение на армията. Армията бѣ *point d'honneur* (работа на чesъта) на дребнвѣтѣ селени-собственици: тя правѣше тѣхъ самитѣ герои, защищаваше отъ външни врагове новата имъ собственост, възвеличаваше току-що придобитото отъ тѣхъ равноправие въ нацията, грабѣше и революционизираше свѣта. Мундирѣтъ бѣ тѣхенъ собственъ параденъ костюмъ, войната — тѣхната поезия, продължената и окръжлена въ въображението парцела — тѣхното отечество, а патриотизмѣтъ — идеална форма на чувството за собственост. Но враговетъ, отъ които днеска французския селенинъ трѣбва да защищава своята собственост, — не сж казацитъ, а сждебнитъ пристави и бирницитъ. Парцелата вече се намира днеска не въ тѣй-нарѣченото отечество, а въ хипотечната книга. Самата армия вече не се състои отъ цвѣта на селската младежъ, а отъ блатния цвѣтъ на селскитъ голаци. Тя повечето се състои отъ откупени новобранци, както самия втори Бонапартъ е просто подложно лице, което заема мѣстото на Наполеона. Геройски подвиги днеска тя върши въ време звѣрското преслѣждане на селенитѣ, при изпълнение на жандармски длѣжности; и ако вжтрѣшнитъ противорѣчия въ системата на главата на Дружеството Десе-

тивъ Декемврий го испратятъ вънъ отъ границитѣ на Франция, — армията, слѣдъ нѣколко бандитски работи ще пожене не лаври, а тупаници.

Работата е ясна: всички „наполеоновски идеи“ сж *идеи на неразвитата, изгнана съ младостъ парцела*; за отживѣлата парцела тѣ сж безсмислица, не повече отъ халюцинация на нейната предсмъртна агония, думитѣ — станали фрази, духоветѣ — станали призраци. Но империалистическата пародия бѣ необходима, за да се освободи масата на французската нация, за да се освободи отъ игото на традицията и да се изработи въ чистъ видъ противоположността между държавната властъ и обществото. Съ растицето растрейство на дребната поземелна собственостъ се събаря държавното здание, което се намира върху нея. Държавната централизация, отъ която се нуждае съвременното общество, може да се въздигне само върху развалинитѣ на военно-бюрократически правителственъ механизъмъ, искованъ въ борбата съ феодализма.

Положението на французскитѣ седени разрѣшава гатанката на *общитѣ избори презъ 20 и 21 декемврий*, които качиха втория Бонапартъ на Синайската Планина, — не за да получи, а за да даде закони.

Буржуазията сега, очевидно е, че нѣмаше други изборъ, освѣнъ да гласува за Бонапарта. Когато пурититѣ на Констанския съборъ се оплакваха отъ порочния животъ на папѣ и се провикваха за необходимостта да се исправятъ нравитѣ, кардиналъ Пйеръ д'Али имъ прогърмъ въ отговоръ: „само дяволтъ може да

спаси католическата черква, а вий искате ангели!“ — Така и французската буржуазия викаше подиръ държавния привратъ: само главата на Дружеството Десетий Декемврий може да спаси буржуазното общество! Само кражбата може да спаси собствеността, клѣтвопрестъплението — религията, прелюбодѣянieto — семейството, безредието — реда.

Бонапартъ, като изпълнителна власть, станала самостоятелна сила, се счита повиканъ да осигури *буржуазния редъ*, а силата на този редъ е въ сръдния класа. Затова той се чувствува за представител на сръдния класа и издава съответствени декрети. Но, отъ друга страна, той стана нѣщо само защото съсипа и всѣкидневно отново съсипва политическата сила на сръдния класа. Затова той се чувствува противникъ на политическата и литературната сила на сръдния класа. Но, като варди нейната материална сила, той съ това възбужда нейната политическа сила. И така, трѣбва да се гали причината и да се премахва слѣдствието навсѣкждъ, дѣто то се проявява. Но безъ мѣнички смисания на причината съ слѣдствието работата не може да стане, тъй като и причината, и слѣдствието, намирайки се въ взаимнодѣйствиe, изгубватъ отличителнитъ си признаци: дохождатъ нови декрети, които изличаватъ пограничната черта. Въ сщщото време Бонапартъ се чувствува за представител на селенитъ и на народа въобще противъ буржуазията, който иска да оцѣстливи нисшитъ класи на народа въ границитѣ на буржуазното общество: нови декрети, които надминаватъ правителствената мѣдрость на „ис-

тинскитѣ социалисти“. Но преди всичко Бонапартъ се чувствува глава на Дружеството Десетий Декемврий, представителъ на паразитния пролетариатъ, къмъ когото принадлежи той самъ, неговитѣ близки, правителството му и армията и на когото се иска преди всичко да живѣе за свое удоволствие и да дърпа калифорнийски печалби отъ казйонния съндѣкъ, и той оправда своето звание глава на Дружеството Десетий Декемврий съ декрети, безъ декрети и въпреки декретитѣ.

Тази, пълна съ противорѣчия мисия на Бонапарта обяснява противорѣчивитѣ дѣйствиия на неговото правителство, което, двигайки се слѣпишката, се стараету да привлѣче, ту да унизи днеска тая, угрѣ оная класи и повдига противъ себе си еднакво всички класи, — правителство, практическата неувъреностъ на което прави високо комиченъ контрастъ съ повелителния, категориченъ стилъ на правителственитѣ укази. рабски копирани отъ указитѣ на вуйката.

Промишлеността и търговията, т. е. дѣлата на сръдната класа трѣбваше при едно силно правителство да цѣвтять като оранжерийни растения: на сръдната класа се даватъ безбройно множество желѣзнопътни концесии. Но бонапартистския паразитенъ пролетариатъ трѣбва да се обогатява: него го посвѣтвяватъ въ тайната на предстоящитѣ концесии, за да му дадатъ възможность да спекулира износно съ тѣхъ на бурсата. Не се явяватъ капитали за желѣзни пѣтища: предписва се на банката да отпуща пари подъ залогъ на желѣзнопътни акции. Но въ сжщото време банката трѣбва да бжде

експлоатирана лично отъ Бонапарта, — значи, банката тръбва да се поглади: отъ нея си снима длъжността да обнародва недѣлни отчети, — лъвски договоръ между банката и правителството. Тръбва да се даде работа на народа: предприематъ се държавни постройќи. Но държавнитъ постройќи увеличаватъ данъчния товаръ на народа: данъцитѣ се намаляватъ за смѣтка доходитѣ на рантиеритѣ — съ конверсия на петопроцентната рента въ четири и половина — процентна. Но слѣдъ това сръдната класа тръбва да получи нова милость: налогътъ на виното се удвоява за народа, който го купува на дребно, и се намалява два пжти за сръдната класа, която го пие на едро. Сжществующитъ работнически асоциации се растурятъ, но за туй пжкъ правителството обвцава чудесни асоциации, за въ бжджще. Тръбва да се помогне на селенитъ: отварятъ се хипотечни банки, които ускоряватъ задължеността на селенитъ и концентрацията на поземелната собственостъ. Но тия банки тръбва да послужатъ, щого да се извадятъ пари отъ конфискуванитѣ имоти на Орлеанитъ. Ала нито единъ капиталистъ не се съгласява на послѣдното условие, което го нѣма въ декрета, — и хипотечната банка си остава само декретъ и т. н. и т. н

Бонапартъ би искалъ да играе ролята на единъ патриархаленъ благодѣтель за всички класи. Но той не може да даде нѣщо на една класа, безъ да отнема отъ друга. Като херцогъ Гизу, който се славеше въ време на фрондата за най-задължителенъ човѣкъ въ Франция, понеже той обърна всичкитъ си имоти въ дългови задълже-

ния на своите привърженици към себе си, — и Бонапартъ би искалъ да бжде най задължителния човѣкъ въ Франция и да обърне цѣлата собственост, цѣлия трудъ на Франция въ дългово задължение къмъ него лично. Нему би се искало да открадне цѣла Франция, за да я подари на Франция или, по-върно казано, за да купи септѣ Франция съ французски пари, понеже, като глава на Дружеството Десетий Декемврий, той трѣбва да купува всичко, което иска да има на своя страна. И всички държавни учреждения ставатъ учреждение за купуване-продаване: сенатътъ, държавния съвѣтъ, законодателното събрание, орденътъ на Почетния Легионъ, солдашкия медалъ, перачниците, държавните постройки, желѣзниятъ пъкълъ, генералния щабъ на националната гвардия безъ редниците, конфискуванитѣ имоти на Орлеанитѣ. Сръдство за купуване става всѣко едно мѣсто въ армията и президентствената машина. Но най важното нѣщо въ тази политика, която взема отъ Франция, за да ѝ даде, — сж процентитѣ, които влизатъ презъ оборота въ джебовецъ на главата и членовецъ на Дружеството Десетий Декемврий. Острата думица на графиня Л, държанка на г. де Морни, по поводъ конфискацията на орлеанскитѣ имоти: „C est le premier vol de l'aigle“ (този е първия орловъ полѣтъ*), е приложимо къмъ всѣки полѣтъ на този *орелъ*, приличенъ повече на *врана*. Той и неговитѣ привърженици всѣкидневно си напомнятъ думитѣ, съ които единъ италиански картезиански калугеринъ се обърналъ къмъ единъ

*) Vol значи полѣтъ и кражба.

скжперникъ, хвалбливо броящъ своитъ богатства, които щъли да му стигнатъ още много години: „Tu fai conto sopra i beni, bisogna prima far il conto sopra gli anni“ (ти бройшъ твоитъ богатства, когато по напредъ би тръбвало да смѣтнешъ годинитъ си). За да не си сбъркатъ годинитъ, тѣ ги броятъ съ минути. Къмъ двореца, министерствата, по върха на администрацията и армията си пробива пхтъ тълпа юначуги, за най-добрия отъ които тръбва да се каже, че не се знае, отъ дѣ е той испъкналъ, — шумна, подозрителна, хищническа бохема, която влиза въ обшити съ галунъ сюртюци съ смѣшната важностъ на Сулуковитъ сановници*). За този висши слой на Дружеството Десетий Декемврий може да се добие нагледно представление, ако се вземе подъ внимание, че *Веронъ-Крвелъ****) е неговия моралистъ, *Граніе де Касанкъ* — неговия мислителъ. Гизо, въ време на своето министерствуване, ползувайки се отъ тоя Граніе като орждие противъ династическата опозиция, обикновено така лестно се отзоваваше за него: „C'est le roi des drôles“ (той е царьтъ на смѣшницитъ). Би било несправедливо да се съпоставя Двореца и кликата на Луи Бонапартъ съ Регенството или Людовика XV. Понеже —

*) *Сулукъ*, по рождение негръ-робъ, дослужи въ 1846 г. до чинъ комелдантъ на Портъ-о-Пренсъ, въ 1847 г., въпреки неговата безграмотностъ, бѣ избранъ за предѣдтелъ на републиката Хаити, въ 1850 г. слѣдъ кървавото избивание на мулатитъ отъ негритѣ, наредено по негова инициатива, прие титлата „наслѣдственъ императоръ“ на Хаити. Като такъвъ, той по всичко копираше своя двойникъ по карьера, Напалеона III (*Заб. пр.*).

**) Балазакъ изобрази въ „Кузина Бетъ“ въ лицето на Крвелъ, когото той типоса отъ дръ Верона, собственикъ на в. „Constitutonnel“, единъ развратенъ до мозъка на коститѣ парижски филистеръ.

както се изрази мадамъ Жирарденъ—Франция не веднажъ вече е преживвъла управлението на държанки, но още никога не бѣ преживвъвала управлението на *hommes entretenus* (мжже, съдържани отъ жени).

Гонень отъ противоръчивитъ искания на своето положение, намирайки се при това въ положението на единъ фокусникъ, принуденъ съ нови неочакваности да приковава вниманието на публиката къмъ себе си като замѣстникъ на Наполеона, съ други думи, всѣки день да прави нѣкоя държавенъ превратъ въ миниатура,—Бонапартъ обръща съ глава на долу цълото буржуазно ступанство, закача всичко, което се виждаше неприкосновено за революцията въ 1848 г., едни приучва да се отнасятъ търпеливо къмъ революцията, а други прави любители на революцията, произвежда чиста анархия въ името на реда и въ сщцето време снема свѣщенния ореолъ отъ държавната машина, профанира я, прави я едновременно отвратителна и смѣшна. Култа на трирския свѣщенень хитонъ пародира въ Парижъ съ култа на наполеоновската императорска мантия. Но когато единъ день императорската мантия падне възъ плъщитъ на Луи Бонапарта, бронзовата статуя на Наполеона ще падне отъ височината на Вандомската колона.

БИБЛИОТЕКА ПО НАУЧНИЯ СОЦИАЛИЗМЪ:

- № 1. **Исторически Материализмъ.** Три популярно-научни статии отъ *М. Туланъ-Барановски* и *С. Ушаковъ* 0·60
- № 2. **Осемнадесетий Брюмеръ на Луи Бонапарта** отъ *К. Маркса*. 1·20

ПОДЪ ПЕЧАТЪ ОТЪ СЪЩАТА БИБЛИОТЕКА:

- Анархизмъ и Социализмъ** отъ *Г. Плехановъ*.
Мизерия на философията отъ *К. Маркса*.
Н. Г. Чернишевски отъ *Г. Плехановъ*.
Народничество и Марксизмъ отъ *П. Струве* и *А. Волгинъ*.

БИБЛИОТЕКА „РАБОТНИКЪ“:

- № 1. **Борбата на английскитѣ работници за свобода** (*Чартистското движение*) отъ *Б. Кричевски*. 0·30

ПОДЪ ПЕЧАТЪ ОТЪ БИБЛИОТЕКА „РАБОТНИКЪ“:

- Работническото движение въ Русия** (Отчетътъ на руската социалдемократическа делегация предъ лондонския конгресъ) отъ *Г. Плехановъ*.

Край Волга. Повѣсть отъ *С. Стеинякъ Кравчински*.

Поръчки и за двѣтъ тия Библиотеки се отправятъ до **Г. Бакаловъ** въ **Варна**.